

Anne Wacklin

SUOJELUSKUNNAT JA LOTTA SVÄRD SYKSYLLÄ 1944

Toiminnan lakkauttaminen ja omaisuuden luovutukset Keski-Suomessa

Suomen historian
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Marraskuu 2008

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Wacklin Anne	
Työn nimi – Title Suojeluskunnat ja Lotta Svärd syksyllä 1944. Toiminnan lakkauttaminen ja omaisuuden luovutukset Keski-Suomessa.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2008	Sivumäärä – Number of pages 108 + 6
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Syyskuussa 1944 solmittu aselepo Suomen ja Neuvostoliiton välillä allekirjoitettiin välirauhansopimuksella. Sopimukseen kuuluivat välirauhanehdot, jotka Suomen tuli täyttää. Ehtojen 21. artikla edellytti kaikkien fasististen ja Neuvostoliiton vastaista propagandaa harjoittavien järjestöjen lakkauttamista. Artikla poliittisia ja sotilaallisia järjestöjä. Artiklan nojalla lakkautettiin ensimmäiseksi mm. AKS ja IKL ja marraskuussa suojeluskuntajärjestö ja Lotta Svärd. Viimeksi mainittuja koskivat myös armeijan demobilisaatiovaatimukset, Neuvostoliitto ei voinut hyväksyä vapaaehtoisia sotilaallisia organisaatioita, joihin myös Lotta Svärdin katsottiin kuuluvan.</p> <p>Suojeluskuntajärjestö, josta oli säädetty laki, sai marraskuun alussa vajaan viikon toimintansa alasajoon. Lotta Svärd -järjestö totesi myös olevansa lakkautusuhan alla ja epäilyt osoittautuivat oikeiksi 23.11.1944. Myös Keski-Suomessa piirit ja paikallisosastot käynnistivät lakkauttamisen ja omaisuusjärjestelyt. Järjestöt, piirit ja paikallisosastot olivat usein varakkaita ja omaisuuden kohtalo oli ratkaistava. Lakkautettujen järjestöjen omaisuuden kohtalona pelättiin pahinta - varojen joutumista Neuvostoliiton käsiin. Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöt lahjoittivat suurimman osan omaisuuttaan pois ennen lakkautustaan; loput omaisuudesta siirtyi valtiolle.</p> <p>Suojeluskuntaomaisuudesta merkittävän osan muodostivat kiinteistöt. Keski-Suomessa Pihlajaveden suojeluskuntataloa lukuun ottamatta kaikki talot ehdittiin lahjoittaa ennen lakkauttamista. Lahjoituskohteena oli yleisimmin jokin paikallinen yleishyödyllinen taho, kuten nuorisoseura, maamiesseura, koulun kannatusyhdistys tai urheiluseura. Myös säätiöitä perustettiin vastaanottamaan omaisuutta, Keski-Suomessa esimerkkinä Sisä-Suomen Huoltosäätiö. Lottaosastojen kiinteä omaisuus käsitti yleensä vain irtaimiston ja kenties kahvilarakennuksen, harvoin toimitaloa. Muuta varallisuutta sen sijaan oli usein paljon. Lotat lahjoittivat omaisuuttaan vastaaville tahoille kuin suojeluskunnatkin, mutta erityisen usein varoja kohdennettiin suoraan huoltotyöhön ja vähäosaisten avustamiseen. Omaisuuksien kohtaloa koskeva selvitystyö ja lahjoitusten laillisuuden selvittely venyi valtakunnallisesti aina 1950-luvulle asti.</p> <p>Tutkimus selvittää suojeluskuntien ja lottaosastojen lakkauttamista rauhaanpalaamisen ongelmakentän osana. Sodan loppuminen ei vielä taannut rauhaa yhteiskuntaan ja demobilisaatio saattoi tuottaa levottomuuksia. Paikallisesti merkittävät yhdistykset lakkautettiin, mikä sekään saattoi lisätä levottomuuksien riskiä. Toisaalta järjestöjen lakkauttaminen voidaan nähdä myös ratkaisuna ja keinona saavuttaa rauha, sillä niiden ajatusmaailma ja sotilaallinen luonne sotivat voittajavallan näkemyksiä vastaan. Tutkimuksessa selvitetään järjestöjen lakkautusta ja omaisuuden kohtaloa Keski-Suomessa. Suojeluskuntien ja lottien toive oli siirtää omaisuutensa mukana toimintamuotojaan uusille tahoille. Tätä edesauttoi myös se, että paikallisesti lotta tai suojeluskuntalainen oli usein vaikkapa marttayhdistyksen tai nuorisoseuran jäsen.</p>	
Asiasanat – Keywords suojeluskunnat, lotat, jatkosota, Moskovan rauha, demilitarisointi, välirauhansopimus, pesänselvitys, Keski-Suomi, sotilaspiirit, paikallishistoria	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe ja kysymyksenasettelu	1
1.2 Lähestymistapa ja aiempi tutkimuskirjallisuus	3
1.3 Alkuperäislähteet ja niiden käyttö	8
2 SUOJELUSKUNTAJÄRJESTÖ JA LOTTA SVÄRD VUONNA 1944	12
2.1 Järjestöjen taival	12
2.2 Väli rauhansopimuksen 21. artikla	14
2.3 Valvontakomissio tulkitsee pykälää	18
2.4 Ensitoimet lakkautuspäätöksen jälkeen	21
3 TOIMINNAN LAKKAUTTAMINEN KESKI-SUOMEN SUOJELUSKUNNISSA JA LOTTA SVÄRDIN OSASTOISSA	23
3.1 Suojeluskunnat ja lotat Keski-Suomessa	23
3.1.1 Keski-Suomen suojeluskuntapiirit	23
3.1.2 Keski-Suomen lottapiirit	28
3.2 Suojeluskunnat lakkautetaan	30
3.3 Lottien toiminta päättyy	35
3.4 Mitä oikeastaan lakkautettiin?	41
4 KYSYMYS OMAISUUDESTA	44
4.1 Järjestöjen varallisuus	44
4.2 Suojeluskuntatalot ja valtion rakennusavustukset	47
5 OMAISUUDEN LUOVUTUKSET KESKI-SUOMEN SUOJELUSKUNNISSA	51
5.1 Jyväskylän suojeluskuntapiiri	51
5.1.1 Piiri ja piiriesikunta	51
5.1.2 Jyväskylän ja Jyväskylän maalaiskunnan suojeluskunnat	56
5.1.3 Lahjoitukset sujuvat mutkattomasti	58
5.1.4 Omaisuutta myös myydään	60
5.2 Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri	62
5.2.1 Piiriesikunta säätioittää omaisuutta	62
5.2.2 Urheiluseurat ja koulut saavat lahjoituksia	66
5.2.3 Lahjoitukset ja kaupat tehdään harkiten	69
6 OMAISUUSRATKAISUT LOTTA SVÄRDIN KESKI-SUOMEN PAIKALLISOSASTOISSA	73
6.1 Lotat huoltotyötä tukemassa	73
6.2 Jyväskylän lottapiiri	76
6.2.1 Piirin johtokunta ja Jyväskylän lotat	76
6.2.2 Lottaomaisuutta järjestellään Jyväskylän piirissä	79
6.3 Sisä-Suomen lottapiiri	82
6.3.1 Suolahti ja Äänekoski	82
6.3.2 Lottien omaisuus jaetaan Sisä-Suomen paikallisosastoissa	85
7 LAHJOITUSTEN SAAJAT – TOIMINNAN JATKAJAT	87
8 PESÄNSELVITYS	94
LÄHTEET	103
LIITTEET	109

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja kysymyksenasettelu

Vuoden 1944 syksyä voi pitää todellisena käännekohtana itsenäisen Suomen historiassa. Jatkosota päättyi syyskuussa tehtyyn aselepoon ja pian solmittuun välirauhansopimukseen. Sopimus muutti Suomen ulkopoliittisen aseman – uusi yhteistyökumppani, entinen vihollinen, saneli tästä lähtien ulkopoliittikan suuntaa. Samoin välirauhansopimus tuli ohjaamaan sisäpoliittisia toimia. Sodan ajan järjestelyt ja talous oli suunnattava mitä pikimmin uusiksi. Suomen valtiomiehet yrittivät käsittää sotakorvausten laajuutta ja niiden vaatimien toimien käynnistämistä, kun samaan aikaan purettiin armeijaa rauhanajan tilaan ja käytiin sotaa Lapissa saksalaisten poisajamiseksi. Toisaalta puhdistettiin Suomen järjestökenttää äärioikeistolaisista vaikutteista ja pohdittiin, ketkä hävinneessä valtiossa oikeastaan olivat olleet sotaan syyllisiä.

Pro gradu -tutkielmassani käsittelen suojeluskunta- ja lotta-toiminnan lakkauttamista Keski-Suomessa syksyllä 1944. Syyskuussa, kun jatkosodan päättänyt välirauhansopimus solmittiin, ei ollut vielä tietoa, mitä vapaaehtoisille sotilastoiminnan tukemiseen keskittyneille järjestöille tulisi virallisesti tapahtumaan, mutta arvelut elinkaaren päättymisestä osuivat oikeaan. Järjestöt käynnistivät toimintansa ja omaisuutensa uudelleenorganisoinnin. Paikallistasolla ei välttämättä oltu asioista yhtäläillä tietoisia järjestöjen johtoportaiden kanssa. Monin paikoin lakkautuspäätös hämmästytti ja ratkaisuja tehtiin kiireessä erityisesti paikallisyhdistysten omaisuuteen liittyen.

Rajaus Keski-Suomeen onnistuu luontevasti, sillä Keski-Suomen alue oli jaettu kahteen suojeluskuntapiiriin, joiden rajoja myös Lotta Svärd -järjestön Keski-Suomen piirit noudattelivat. Jyväskylän suojeluskuntapiiri käsitti eteläisen Keski-Suomen ja Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri taas pohjoisen Keski-Suomen aina Viitasaarelle ja Pihtiputaalle saakka.¹ Reuna-alueiden yhdistykset saattoivat yhdistyksen elinkaaren aikana kuulua vaihtelevasti

¹ Liite 1: Keski-Suomen suojeluskuntapiirit 1944, kartta.

myös muiden suojeluskuntapiirien alueisiin, mutta käsittelen tässä tutkimuksessa tilannetta, joka vallitsi sotien aikana 1940-luvulla.²

Suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöjen viimeisiä hetkiä elettiin käytännössä marraskuun 1944 aikana, jolloin toiminnan alasajo valtakunnallisesti suoritettiin. Johdatuksena aiheeseen läpikäyn välirauhansopimuksen ehtojen täyttämisen käynnistysvaiheita, jotka edelsivät kyseisten järjestöjen lopettamista. Keskeistä ei ole ainoastaan lopettamiseen johtaneet syyt ja lopetuspäätöksestä seuranneet toimenpiteet, vaan erityisesti paikalliselle toimintatasolle Keski-Suomessa jäänyt tyhjiö sekä järjestöjen omaisuus, jonka poisluovutukseen paneuduttiin kuumeisella kiireellä heti, kun huhuja lakkauttamisesta alkoi ilmaantua. Tämä jatkosodan päättymisen ja sodanjälkeisen poliittisen historian tuntemusta edellyttävä tutkimukseni lähestyy teemaa paikalliselta tasolta käsin. Keskisuomalainen lehdistö avaa ajankohdan tilannetta ja paikallista suhtautumista.

Ensinnä käsittelen konkreettisia lakkauttamistoimia, tiedonkulkua niihin liittyen, lakkautusprosessia ja tilanteeseen reagoimista niin valtakunnallisella kuin piiri- ja paikallistasoilla. Kun aluksi käsittelen tilannetta ja perusteita, jotka johtivat suojeluskunta- ja Lotta Svärd -järjestöjen toiminnan lakkauttamiseen, on seuraavaksi aiheellista kysyä, mitä oikein lakkautettiin. Kysymys oli maan suurimmista ja todellisista massajärjestöistä, kun esimerkiksi Lotta Svärdiin kuului vuonna 1944 lottatyöt mukaan luettuna 240 000 jäsentä.³ Tällöin selvitän, mikä oli näiden suurten järjestöjen rooli ja toiminnan ydin niiden viimeisimpinä toimivuosina sodan aikana, miten järjestöjen toiminta oli näkynyt paikallistasolla, minkälaisiin tehtäviin ne olivat sitoneet jäseniään ja miten lotat ja suojeluskuntalaiset reagoivat lopettamishuhuihin ja itse päätöksiin. Näiden kysymysten lisäksi pohdin, millaisen aukon kansalaisyhteiskuntaan lopetetut yhdistykset jättivät paikallistasolle: poistuiko yhdistysten lopettamisen myötä Keski-Suomen maalaiskunnista jokin yhteisöllisen, sosiaalisen tai koulutuksellisen toiminnan muoto lopullisesti, löytyikö suojeluskuntien ja lottien toiminnalle jatkaja tai oliko sille edes tarvetta?

² Rantanen 1986a, s. 217 – 218.

³ Kinnunen 2006, s. 17.

Toinen ja kenties tärkein tutkimuskysymys koskee varsin varakkaiden järjestöjen omaisuutta: mitkä olivat sitä koskevat linjaukset suojeluskuntajärjestön pääesikunnassa ja Lotta Svärd -järjestön keskusjohtokunnassa ja miten toimintamuotoja sovellettiin paikallistasolla? Samalla pohdin, miksi omaisuuden kanssa toimittiin, kuten toimittiin – eli lahjoitettiin suurimmaksi osaksi eteenpäin. Suojeluskuntaomaisuudesta nimittäin vain noin 8 prosenttia siirtyi valtion haltuun, lottaomaisuudesta osittain lakkauttamisprosessin erilaisuudesta johtuen huomattavasti suurempi osa, kirjanpidollisesti kuitenkin vain vajaa kolmannes.⁴ Tällöin on luontevaa tarkastella sitä, miten valtiovalta ja valvontakomissio suhtautuivat omaisuuskysymyksen ratkaisemiseen. Tähän liittyen selvitän omaisuuden kohtaloa ja sen vastaanottajaosapuolia. Sivuan edelleen myös sitä, miten valtio lopulta käytti sille päätyneitä varoja. Omaisuusprosessi jatkui pitkään ja se voidaan nähdä yhä lähihistorian tutkimuksen ongelmana, sillä toimijoita on edelleen hengissä ja myös suojeluskunta- ja lottaperinnön vastaanottajayhdistyksistä osa toimii edelleen. Samoin lakkautetuilta yhdistyksiltä perittyjä toimitiloja on edelleen käytössä.

Tutkimuksessani pohdin myös, oliko järjestöjen lopettaminen välttämätöntä, lopputulos rauhan solmimisesta vai keino saavuttaa rauha. Pelkkä sodan lopettaminen rauhansopimuksella ei riitä rauhantilaan palaamiseen. Kuluu aikaa ennen kuin sotaa käynyt valtio saavuttaa sisäisen rauhan ja ihmisille on palautunut luottamus turvallisuuteen. Suomen tapauksessa välirauhansopimus, joka solmittiin 19.9.1944 Moskovassa, ei vielä edes ollut varsinainen päätös sota-ajalle. Sota jatkui syksyn mittaan Pohjois-Suomessa – nyt saksalaisia vastaan ja varsinainen rauhansopimus allekirjoitettiin toisen maailmansodan päätteeksi Pariisissa vuonna 1947 palauttaen Suomelle itsenäisen valtion toimivallan.⁵

1.2 Lähestymistapa ja aiempi tutkimuskirjallisuus

Käsittelen suojeluskuntien ja lottien toiminnan lopettamista paikallisena ilmiönä, jossa konkretisoitui rauhaanpalaamisen ongelma. Kansakunnan tai valtion kriisitilanne päättyy lopulta kokonaan melko harvoin rauhansopimuksen solmimiseen. Siirtyminen rauhaan oli

⁴ Uola 1999, s. 247.

⁵ Kulha 1980, s. 254, 258.

prosessi, joka ei sujunut mutkattomasti. Sota-aikaan nähden yhteiskunnassa tapahtui rauhaan siirryttäessä paljon muutoksia, saati verrattuna tilanteeseen, joka oli vallinnut sotaa edeltävänä aikana. Rauhaanpalaamisen haasteita voi jäsentää seuraavalla tavalla:

- Yleinen demobilisointi
- Poliittisten ja taloudellisten ongelmien ratkaiseminen
- Yhteiskunnan rauhoittaminen
- Veteraanien integrointi siviiliyhteiskuntaan
- Sotainvalideista, sota-orvoista ja –leskistä sekä omaisuutensa menettäneistä huolehtiminen
- Henkisten vaurioiden minimointi⁶

Vaikka edelliset koskevat tilannetta pääosin koko valtiovallan näkökulmasta, ovat ne sovellettavissa myös yksittäiseen sodan loppumisesta seuranneeseen ilmiöön ja toisaalta paikallisen tason tarkasteluun. Tässä työssä tarkastelun kohteena on suojeluskunta- ja lottajärjestöjen lakkauttaminen, jonka kautta rauhaanpalaamisen problematiikkaa voi käytännössä hahmottaa. Tutkimuksen kohteena ovat lakkauttamisesta aiheutuneet tietyt poliittiset ja taloudelliset ongelmat ja demobilisointi, osaltaan myös henkisten vaurioiden minimointi. Tapaus sivuaa tai siitä seuraa myös muita jäsenyksessä esiintyviä kohtia, mikä vain osoittaa sen, että jäsenyksessä huolimatta rauhaanpalaamisen haasteet ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa ja yksittäinenkin ilmiö voi sodan päättyessä aiheuttaa ongelmia. Ratkaisuja näihin ongelmakohtiin etsitään hyvinkin monella yhteiskunnan toiminnan alueella. Lisänäkökulmana edellä mainittuihin toisin kartalle mukaan myös konkreettiset muutokset kansalaisyhteiskunnassa, tässä tapauksessa järjestökentässä sekä muutoksista aiheutuneen toiminnan järjestämisen uuteen uskoon.

Suomen kohdalla eräs rauhaanpaluun yhteydessä yhteiskuntaan muutoksia tuonut seikka oli välirauhansopimuksessa mainittujen yhdistysten lakkauttaminen; näihin kuuluivat lopulta myös maanpuolustukseen erottamattomasti liittynyt suojeluskuntajärjestö sekä sen tukemiseen keskittynyt Lotta Svärd. Käsittelen työssäni näiden järjestöjen toiminnan lopettamista yhtenä rauhaanpalaamisen ongelmista Keski-Suomessa. Ongelma oli monitahoinen, sillä esimerkiksi suojeluskunnat eivät suorittaneet ainoastaan vapaaehtoista

⁶ Sodan päättymisen ennen kaikkea valtiovallalle aiheuttamat ongelmat, Karonen 2006, s. 12.

maanpuolustustyötä. Niiden organisaatio oli sidoksissa puolustusvoimiin siten, että talvi- ja jatkosodan alkaessa sekä niiden aikana suojeluskunnat vastasivat puolustusvoimien aluejärjestön tehtävistä ja hoitivat mm. liikekannallepanon toimialueillaan.⁷ Järjestön lakkauttaminen vaati näin ollen myös puolustusvoimien uudelleenorganisointia.

Ongelmana Suomen puolustusjärjestelyn muuttamisessa eivät olleet ainoastaan käytännön järjestelyt, vaan myös asemansa vakiinnuttaneen järjestys- ja kurivaltakoneiston osan poistaminen itsessään. Suojeluskunnat olivat tavallaan läsnäolollaan vaikuttaneet paikallisella tasolla järjestyksenpidossa sekä myös poliisille virka-apua antaen – tosin yhä vähemmän sota-ajan lähestyessä ja sen aikana. Tällöin rooli yhä tiiviimpänä osana puolustusvoimia täsmentyi. Järjestön lakkauttamisen yhteydessä oli kuitenkin välttämätöntä huomioida myös järjestyksenpidon ja valvonnan puoli suojeluskuntien toiminnasta.⁸ Sodan jälkeinen yhteiskunta oli tulenarassa ja epätasapainoisessa tilassa – oli erityisen riskialtista puuttua kuriorganisaation rakenteeseen.

Eräs tae pysyvälle rauhalle ylipäätään on kansakunnan luottamus väkivaltakoneiston toimintamuotoihin eli usko siihen, että poliisi ja puolustusvoimat huolehtivat valtiollisesta koskemattomuudesta sekä yksittäisen kansalaisen oikeuksista ja turvallisuudesta.⁹ Virallisen lain puitteissa toimivan kurikoneiston, kuten poliisin ja armeijan, lisäksi yhteiskunnassa saattaa itää myös ei-toivottuja väkivallan ilmentymiä. Kestävää rauhaa tavoitellessa on oleellista poistaa yhteiskunnasta mahdolliset väkivallan elementit. Vaikka rakenteellisella väkivallalla usein viitataan yhteiskunnan rakenteissa piiloteleviin väkivaltana purkautuviin ongelmiin ja epäkohtiin, voitaisiin myös suojeluskuntien lakkauttamista – ajankohta ja poliittinen tilanne huomioiden – käsitellä mielestäni erään

⁷ Selén 2001, s. 480 – 481, 506 – 509.

⁸ Järjestyksenpidon luonnetta jäseni kansalaissodan jälkeen erityisesti suojeluskuntien käsitys isänmaallisuudesta leppymättömänä kommunisminvastaisuutena. Lientyminen tapahtui suojeluskuntien laajapohjaistuessa sotien lähestyessä ja asevelihengen kautta. Ks. esim. Alapuro 1998, s. 225, 231 – 232; Tikka 2006, s. 81 – 86; Vasara 1993, s. 55 – 61.

⁹ Engman 2006, s. 97.

väkivaltaa mahdollisesti aiheuttavan rakenteen poistamisena ja pyrkimyksenä pysyvään rauhaan.¹⁰

Kyseessä olevien järjestöjen lopettamisen välttämättömyyttä on käsitelty monelta eri näkökulmalta. Yleinen näkemys on ollut se, että Neuvostoliitto pyrki karsimaan kaiken valtiotaan ja sen olemassa oloa vastustavan pois Suomesta. Suojeluskunnat nähtiin fasistiseksi järjestöksi, joka ylläpiti kansalaissodan perintöä ja lietsoi neuvostovastaisuutta.¹¹ Mikä tahansa sodan voittajaosapuoli lakkauttaisi sotilaalliset organisaatiot, joista voisi vielä tulla löytymään kapinan siemen ja mahdollinen vastustaja. Suojeluskunnat vapaaehtoisena organisaationa olisi ollut huomattavasti hankalammin kontrolloitava kohde kuin maan viralliset puolustusvoimat.¹² Sekä suojeluskunnat että lotat toimivat kolmella eri tasolla. Ylimmällä tasolla Helsingissä toimivat järjestöjen esikunnat eli suojeluskuntien pääesikunta ja Lotta Svärdin keskusjohtokunta. Maa oli jaettu sotilasläänejä vastaaviin piireihin, joiden osalta molempien järjestöjen rajat olivat samat. Piiritasolla johdossa toimi suojeluskuntien piiriesikunta ja lottien piirijohtokunta. Piirien alaisuuteen kuuluivat paikallisosastot. Edelleen myös paikallistaso oli jakautunut paikallisosastojen alle kyläosastoihin.¹³ Organisaatio oli tarkasti määritetty ja toimiva. Huolimatta järjestelmällisyydestä se kuitenkin jakautui niin pieniin paikallisiin toimijayksiköihin, että kuten sanottu, sodan voittajan olisi ollut mahdotonta valvoa toimintaa kattavasti.

Lotta Svärd toimi suojeluskuntajärjestön rinnalla ja sitä tukien, mutta sen niiden organisaatiot toimivat ulkoisesti samankaltaisista puitteista huolimatta eri tavoin, sillä lottajärjestöä ei johdettu sotilaallisin periaattein. Neuvostoliitto käsitti myös lottajärjestön yksiselitteisesti maanpuolustusjärjestöksi, naissuojeluskunnaksi, välittämättä siitä, oliko lottien toiminta aseellista vai ei. Valvontakomission edustajat olivat vakuuttuneita siitä, että suomalaiset naiset olivat osallistuneet taistelutehtäviin, osittain väitettyjen näköhavaintojen

¹⁰ Negatiivisen rauhan käsite merkitsee rauhantilaa, josta ei ole poistettu rakenteellista väkivaltaa. Mikäli todellista ja pysyvää, positiivista rauhaa tavoitellaan, on välttämätöntä puuttua rakenteelliseen väkivaltaan. Rakenteellisen väkivallan teoria, Värynen 2006, s. 40 – 43.

¹¹ Uola 1999, s. 66.

¹² Rumpunen 1998, s. 293 – 294.

¹³ Numminen 1986a, s. 19; Latva-Äijö 2004, s. 113 – 118.

perusteella, osittain siksi, että puna-armeijassa oli naissotilaita. Sekä aatteellis-poliittiset että sotilaalliset syyt on huomioitava suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkauttamista käsitellessä.¹⁴

Suojeluskuntatutkimusta kirjoitettiin varsin vähän ennen 1990-luvun alkua. Tämä liittyy suojeluskuntien ja lottajärjestön lakkauttamisen syihin ja järjestöjen leimautumiseen fasistisiksi. Neuvostoliiton vielä vaikuttaessa voimakkaana naapurimaana ei vanhoja haavoja haluttu tulehduttaa uudelleen. Paikallista suojeluskunta- ja lottatutkimusta tehtiin kyllä jonkin verran, mutta kokonaisvaltainen tutkimus, joka tarkastelisi järjestöjä osana suomalaista yhteiskuntaa, puuttui. Jyväskylän seudun suojeluskuntien historiasta löytyy kuitenkin 1970- ja 1980-luvuilta useita pro gradu -tutkimuksia, myös lotista löytyy vastaavia.¹⁵ Lähinnä näihin tutkielmiin perustuva suojeluskuntatutkimus Keski-Suomessa koottiin 1980-luvulla yhtenäiseksi, Jyväskylän suojeluskuntapiiriä koskevaksi kirjaksi.¹⁶ Kyseinen teos on luonnollisesti oman tutkimukseni kannalta tärkeää paikallistutkimusta, mutta Keski-Suomen piirien ja paikallissuojeluskuntien lakkauttamista koskevassa osuudessa näkyy valitettavan selvästi huolimattomuus lähteiden käytössä ja viitteiden merkinnässä.

Varsinainen lähtökiihdytys nykypäivän suojeluskuntatutkimukselle alkoi 1990-luvun alussa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Kari Selénin ja Ali Pylkkäsen kaksiosainen suojeluskuntatutkimus on ensimmäinen kattava historiallis-yhteiskunnallinen tutkimus suojeluskunnista. Niilo Hersalon ja Hannes Raikkalan 1950- ja 1960-luvulla laatima *Suojeluskuntien historia* -sarja on edellinen kokonaisvaltainen yritys kuvata suojeluskuntien taivalta. Tätä trilogiaa kuitenkin leimaa aikalaiskirjoittajien omakohtaiset kokemukset ja esimerkiksi lähdeviitteet puuttuvat kokonaan.¹⁷

Lottatutkimusta rajoittivat pitkään vastaavat syyt kuin suojeluskuntienkin kohdalla. Lisäksi lotilla oli taakkanaan tietynlainen ”kevytkenkäisen” tai paheellisenkin naisen leima, jonka

¹⁴ Uola 1999, s. 78; Blinnikka 1969, s. 70.

¹⁵ Ks. esim. Rusanen 1977, Numminen 1982, Rantanen 1985, Kylmälä 1985.

¹⁶ *Jyväskylän Suojeluskuntapiiri 1918 – 1944*.

¹⁷ *Suojeluskuntain historia* on kolmiosainen. Ensimmäinen (1955) ja toinen osa (1962) ovat Niilo Hersalon käsialaa ja kolmas osa (1964) Hannes Raikkalan.

jo Väinö Linna heihin painoi *Tuntemattomassa sotilaassaan*. Lottahistorian kirjoitus lähtikin sitten kumpuamaan myyttien purkamisesta ja lipsahti helposti toiseen ääripäähän, joka teki järjestöstä isänmaallisuuden, hyveellisyyden ja uhrautuvaisuuden keulakuvan. 1980-luvulta lähtien on pyritty tieteelliseen ja asennevapaampaan tutkimukseen Lotta Svärdistä. Parasta aikaa julkaistaan *Lottien Suomi* -tutkimussarjaa, joka lähestyy naishistorian näkökulmasta lottia eri ajanjaksojen ja teemojen kautta. Erityisesti Tiina Kinnusen edellä mainittuun sarjaan kuuluva *Kiitetyt ja parjatut – Lotat sotien jälkeen* on ollut omalle tutkimukselleni hyödyllinen lähde.¹⁸

Keskisuomalaista paikallishistorian tutkimusta löytyy lähes jokaisesta paikkakunnasta. Nämä tarinat tai historiikit tukevat tutkielmaani, mutta kriittinen suhtautuminen paikallishistorian tutkimuksia kohtaan on huomioitava, sillä läheskään kaikki teokset eivät täytä historiantutkimuksen tieteellisiä vaatimuksia. Vanhemmat historiikit muistuttavat enemmän jonkinlaisia ”pitäjän muistelmia”, kun taas 1980-luvulta alkaen Keski-Suomen paikallishistorioissa on selvästi enemmän tutkimuksellinen ote. Paikallishistoriaa Keski-Suomessa kirjoitettiin varsin paljon, erityinen kiitos kuulunee professori Mauno Jokipiille, joka osallistui monen keskisuomalaisen pitäjänhistorian laatimiseen. 1990-luvun alkupuolella julkaistiin kolmiosainen *Keski-Suomen historia*, joka periaatteessa on maakunnan paikallishistorian yhteenvetoteos.¹⁹

1.3 Alkuperäislähteet ja niiden käyttö

Tutkielmani alkuperäisaineisto sijaitsee Kansallisarkiston Sörnäisten toimipisteessä eli entisessä Sota-arkistossa. Sota-arkiston aineistot siirtyivät vuoden 2008 alusta osaksi Kansallisarkiston kokoelmaa, johon on koottu suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin materiaalit paikallistasolta lähtien. Jonkin verran paikallisyhdistysten ja niiden kannatusyhdistysten arkistoja saattaa olla myös maakunta-arkistoissa. Valtaosa aineistosta on kuitenkin koottu Sörnäisiin. Aineisto on monin paikoin puutteellista ja valitettavan

¹⁸ Latva-Äijö 2004, s. 11 – 13; Ks. myös Kinnunen 2006.

¹⁹ *Keski-Suomen historia* -sarja on Mauno Jokipiin toimittama. Viittaan työssäni kolmannen osan artikkeleihin.

sekaisessa järjestyksessä, kuitenkin sen verran järjesteltynä, että kunkin paikallisosaston paperit ovat löytyvät omista kansioistaan.

Suojeluskuntien osalta järjestön lakkauttamista koskeva arkistoaines on huomattavasti lottajärjestön vastaavaa paremmassa järjestyksessä. Tämä johtuu yksinkertaisesti suojeluskuntajärjestön pesänselvitysprosessista, joka tuotti lottien vastaavaan verrattuna järjestelmällisemmän arkistomateriaalin. Suojeluskuntien rooli vapaaehtoisena, mutta asetuksella säädettyinä puolustuslaitoksen osana ja aseellisena kansalaisjärjestönä katsottiin sen verran merkittäväksi, että lopetusta varten perustettu selvityskomitea teki erityisen huolellista työtä valvoessaan lakkautusprosessia ja omaisuuskysymystä. Valvontakomissiota esittelevissä tutkimuksissa ilmenee myös valvontakomission edustajien erityinen kiinnostus suojeluskuntajärjestöä kohtaan, mikä varmasti oli vielä omiaan painottamaan selvitysprosessin merkitystä.²⁰

Lakkautetun suojeluskuntajärjestön selvityspesän arkisto sisältää jokaisen paikallissuojeluskunnan viimeisten kokousten pöytäkirjat ja selvitykset omaisuuden kohtalosta. Myös selvitysprosessi on monien paikallisosastojen kohdalla selkeästi näkyvillä esimerkiksi kirjeenvaihdon ja nimismiesten tekemien tarkastuskertomusten muodossa. Näin ollen arkisto sisältää sen aineiston, jota tarvitsen tutkimustani varten. Aineistoa on Keski-Suomen osalta käytetty myös paikallishistorian tutkimuksessa ja suojeluskuntatutkimuksessa²¹. Lakkautetun suojeluskuntajärjestön selvityspesän arkiston kautta puhuu omasta puolestaan myös selvitysmiehistö itsessään, sillä selvitysmiesten tekemät merkinnät erottuvat pöytäkirjoissa reunahuomautuksina tai punakynän piirtoina.

Useimpien suojeluskuntaosastojen osalta pöytäkirjat selvityspesän arkistossa ovat säilyneet ainoastaan kopioina. Jussi Kylmälä teoksessa *Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944* arvioi suojeluskunta-aineiston luotettavuutta. Hänen mielestään on mahdollista, että pöytäkirjajäljennöksiin merkityt päiväykset on muutettu todellisia kokouspäivämääriä aiemmiksi, jotta kaikki päätökset on saatu nuijittua läpi ajallaan eli ennen virallista

²⁰ Ks. esim. Nevakivi 1995, s. 76 – 77; Polvinen 1980, s. 166 – 167; Rentola 1994, s. 499.

²¹ Esimerkiksi Kylmälä & Rantanen 1986, Uola 1999.

takarajaa 7.11.1944.²² Pöytäkirjojen mukaan Keski-Suomi todellakin ehti Pihlajaveden suojeluskuntaa lukuun ottamatta hoitaa lakkautusprosessin ajallaan. Annettu lakkauttamismarginaali oli kyllä tiukka, ainoastaan neljä päivää, joten voin yhtyä aiemman tutkimuksen epäilyksiin aikaistetuista päivämäärämerkinnöistä. Varmuutta tästä ei kuitenkaan saa, sillä suoranaisesti papereissa ei näy korjauksia päiväyksissä.

Lottien osalta pesänselvitysmiesten arkisto on suppeampi. Myös Lotta Svärdille määritettiin omat selvitysmiehensä, joilla oli myös paikalliset edustajansa piireissä ja paikallisosastoissa. Sama selvittelyelin hoiti myös suojeluskuntien lakkautettujen kannatusyhdistysten ja monien lakkautettujen urheiluseurojen selvitystyön. Pesänselvitysmiesten arkisto sisältää selvitysmateriaalia aina 1950-luvulle saakka. Aineistosta kuitenkin puuttuvat ne paikallisyhdistysten ja piirien pöytäkirjat, joista löytyisi omaisuutta koskevat päätökset. Tämä on ymmärrettävää, sillä lottaosastoille ei tarjoutunut mahdollisuutta pitää pelkästään lakkautukseen ja omaisuudenluovutukseen keskittyviä kokouksia. Lottatoiminta lakkautettiin varoittamatta, kun taas suojeluskunnille annettiin muutaman päivän marginaali. Tämän vuoksi lottaosastojen omia toimenpiteitä ei suojeluskunnan selvityspesän arkiston lailla ole mahdollista tästä aineistosta selvittää. Sen sijaan Lotta Svärdin selvitysmiesten arkistosta ilmenee, paljonko kultakin lottaosastolta lopulta jäi varallisuutta lahjoittamatta ja siirtyi selvityspesän haltuun.

Lottien kohdalla lähteenä toimivatkin paikallisosastojen omat aineistot. Materiaali kansioissa on vaihtelevaa ja epäjärjestelmällistä. Todennäköisin perustein voi olettaa, että monin paikoin aineisto on myös puutteellista. Etuna kuitenkin suojeluskuntien selvityspesän arkistoon verrattuna on se, että asiakirjat ovat alkuperäisiä, useimmiten vielä käsin tehtyjä, jolloin kaikenlaiset korjaukset ja lisähuomiot erottuvat selvästi. Muutamien paikkakuntien kohdalla on lakkauttamisvaiheen pöytäkirjoissa merkintöjä aineiston tarkoituksellisesta tuhoamisesta, mutta on todennäköistä, että näin on tehty myös muualla ja jätetty seuraamusten pelossa merkitsemättä.

²² Kylmä 1986a, s. 232 – 233.

Koska lottatoimintaa oli paikallistason alapuolella myös kyläosastoissa, on niiden pöytäkirja- ja kirjanpitoaineistoa sekä kirjeenvaihtoa löydettävissä. Kyläosastojen osalta aineisto on kuitenkin vielä paikallisosastoja epätäydellisempää, ja selvästi on havaittavissa, että monien kyläosastojen materiaalit eivät aikanaan päätyneet Sota-arkistoon. Näiden osalta aikaansaamani listaukset saattavat näin ollen olla puutteellisia. Tämä on harmillista, sillä paikoitellen myös kyläosastoilla on ollut roolinsa omaisuuskysymyksessä. Esimerkiksi Jyväskylän maalaiskunnan lottaosasto toimi pääasiallisesti kyläosastotasolla. Kuntarajojen muutoksista johtuen Jyväskylän pitäjän (maalaiskunnan) rajat muuttuivat pariinkin kertaan lottaosaston olemassaolon aikana ja tämä aiheutti pirstoutumista myös yhdistystoiminnassa.²³ Tästä seuraten pitäjän paikallisosasto toimi pääasiassa ainoastaan muodollisesti ja todellinen työ päätöksineen tapahtui kyläosastoissa. Näin ollen järjestön säännöistä poiketen kyläosastot hoitivat omaisuusjärjestelyt itsenäisesti. Tätä on tapahtunut myös muualla Keski-Suomessa, jolloin olisi erityisen tärkeää saada informaatiota myös kyläosastoista. Aineiston sallimissa puitteissa lähestyn myös tätä alinta toimijatasoa.

Keskisuomalainen lehdistö tukee työtäni kautta linjan. Sanomalehdet kuvaavat sivuillaan Keski-Suomen poliittisia ja yhteiskunnallisia oloja sekä tilannetta. Julkaisijatahon poliittinen asema ja rooli on luonnollisesti huomioitava, kun tutustutaan lehdistön kautta ajankuvaan. Puolueiden pää-äänenkannattajat 1940-luvulla Keski-Suomessa olivat *Keskisuomalainen* (Maalaisliitto)²⁴, *Työn voima* (SDP) ja *Sisä-Suomi* (Kokoomus). Sotajan lehdistösensuurista huolimatta lehtien painotukset poliittisissa kysymyksissä näkyvät asiasta riippuen. Jyväskylässä julkaistuilla sanomalehdillä oli sota-aikana myös yhteistyösopimus sotavahinkojen varalta, esimerkiksi kirjapainoihin ja paperipulaan liittyen.²⁵ Näiden lisäksi ovat huomioitu myös Keski-Suomen paikallislehdistö ja suojeluskuntapiirien omat lehdet *Keski-Suomi kentällä ja kotona* ja *Sisä-Suomen Vartio*. Suojeluskuntalehdet keskittyivät piirinsä ja paikallissuojeluskuntien ilmoitus- ja uutisasioihin toimien myös lottapiirien lehtinä. Sodan aikana julistettiin jo asevelihenkeä

²³ Jyväskylän maalaiskunnan aluemuutoksista ks. Lappalainen 1977, s. 41 – 64.

²⁴ Väljäksi keskustalehdeksi luonnehdittu Keski-Suomen laajalevikkisin sanomalehti. Sotavuosina räjähdysmäinen kasvu tilaajamäärissä. Tommila 1976, s. 178.

²⁵ Tommila 1976, s. 21 – 22, 227, 273 – 274.

suojeluskuntalehdistönkin sivuilla, mutta lehtiä leimasi myös ajoittain varsin voimakas kommunisminvastaisuus.²⁶

Paikallislehtiä 1940-luvulla ilmestyi vielä vähän ja nekin harvat toimivat pääasiassa paikkakunnan ilmoituslehtinä. Näistä kuitenkin olen huomionut kerran viikossa ilmestyneen *Viitasaaren Seudun*, joka vielä 1930-luvulla oli vahvasti oikeistolainen, IKL-suuntautunut lehti, mutta lokakuun alusta 1944 linja muuttui ainakin teoriassa puolueettomaksi, kun *Keskisuomalainen* osti lehden.²⁷ Myös Säynätsalossa ilmestyi kerran viikossa paikallinen ilmoituslehti, joka keskittyi teollisuusyhteisön asioihin varsin valistus- ja kristillishenkisesti. Lehteä julkaisi Säynätsalon Parviaisen tehtaiden toimihenkilöiden ja virkailijoiden kerho.²⁸ Saarijärvellä taas Lanneveden nuorisoseura ja työväenyhdistys julkaisivat kahdesti kuussa ilmestyvää puolueetonta *Saarijärven Sampo* -lehteä. *Sampo*-lehden kirjoittelu keskittyi kokonaan paikallisiin uutisiin ja kirjoitteluun. *Viitasaaren Seutu* ja *Saarijärven Sampo* olivat erityisesti maaseudun asioihin keskittyviä julkaisuja, kun taas *Säynätsalo* oli enemmän kristillinen kaupunkilehti, jonka lukijakunta oli suurimmaksi osaksi tehdastyöläisiä. Sota-aikana paikallislehdet huokuivat isänmaallisuuden ja hengen nostatusta. Esimerkiksi *Säynätsalo*-lehti käytti sodan kuluessa kuvituksessaan runsaasti suojeluskunta- ja lottajärjestöjen logoja.²⁹

2 SUOJELUSKUNTAJÄRJESTÖ JA LOTTA SVÄRD VUONNA 1944

2.1 Järjestöjen taival

Suojeluskuntajärjestön asema vahvistettiin senaatin asetuksella kansalaissodan jälkeen 2.8.1918, jolloin perustettiin Suomen Suojeluskuntajärjestö.³⁰ Suojeluskuntatoiminta oli vapaaehtoista maanpuolustustyötä asevelvollisuusarmeijan rinnalla. Suojeluskuntajärjestön asema vakinaistettiin lailla vuonna 1927, jota tarkennettiin asetuksella seuraavana vuonna.

²⁶ Selén 2004, s. 40 – 44.

²⁷ Tommila 1979, s. 229 - 232.

²⁸ Tiainen 1994, s. 365 – 368.

²⁹ Suuniitty 1976, s. 84; Tiainen 1994, s. 368.

³⁰ Selén 2004, s. 12.

Laki asetuksineen määrittäi puolustusvoimien ja suojeluskuntajärjestön suhteen ja sitoi suojeluskunnat tiiviisti puolustuslaitokseen. Tämä asetti järjestön poikkeukselliseen asemaan – siitä tuli lailla vahvistettu vapaaehtoinen organisaatio, puolustuslaitoksen kanssa yhteistyössä toimiva kansalaisjärjestö. 1930-luvun lopun hämmöittäessä suojeluskuntien tehtävät lähestyivät yhä puolustuslaitoksen tehtäviä, organisaation ja toimenkuvan muutokset kiristyvässä ilmapiiirissä ennakoivat sotaa.³¹

Suojeluskuntajärjestön rinnalla toimi isänmaallinen ja maanpuolustuksen asiaa palveleva Lotta Svärd -naisjärjestö. Sen säännöissä vuodelta 1921 määriteltiin Lotta Svärdin asema suojeluskuntien sisar- ja tukijärjestönä. Lottatoiminta tähtäsi suojeluskuntien työn tukemiseen sekä myöhemmin yhä enemmän myös naisten urheiluharrastuksen kehittämiseen. Lottien työtehtäviksi vakiintuivat ”naisille sopivat työt” ja heitä pyrittiin kouluttamaan avustaviin tehtäviin, kuten muonitukseen ja sairaanhoitoon. He osallistuivat myös valistustyöhön sekä ompelivat side- ja vaatetarpeita. Suojeluskuntatyön tukeminen konkretisoitui taisteluharjoitusten muonitus- ja huoltotehtävissä sekä varojen keräämisessä. Lotilla ja suojeluskuntalaisilla saattoi olla yhteiset toimitilat tai urheilukenttä. Sota-aikana lottia koulutettiin esimerkiksi ilmavalvontatehtäviin. Heti järjestön alkutaipaleilta lähtien oli kuitenkin selvää, ettei aseellinen toiminta sopinut lotan tehtäviin. Toimintaa voitaisiin kuvata henkiseksi maanpuolustukseksi, jonka eräs tehtävä oli otollisen hengen luominen suojeluskuntien harjoittamalle aseelliselle työlle.³²

Sotavuodet muuttivat suojeluskunta- ja lottatoiminnan luonnetta. Suojeluskuntien vapaaehtoistoiminta kaventui ja keskittyi lähinnä ilmasuojeluun, sotainvalidien sekä kaatuneiden perheiden huoltoon, kenttäarmeijan tukemiseen, kotirintaman hengen ylläpitoon ja ylipäättään toimintamahdollisuuksien takaamiseen sodan jälkeen. Kotirintaman lotille edellä mainittujen ohessa tärkeäksi tehtäväksi nousi siirtolaisten avustaminen ja huolto. Suojeluskuntien tehtävien tarkentuminen puolustuslaitoksen aluejärjestelmänä³³

³¹ Selén 2004, s. 19, 291 – 296; Jokipii 1993, s. 463 – 465.

³² Laitinen 1998, s. 181 – 182; Latva-Äijö 2004, s. 94 – 95.

³³ Puolustusvoimat otti v. 1934 käyttöön aluejärjestelmän, joka jakoi maan sotilaslääneihin, jotka koostuivat sotilaspireistä. Jokainen sotilaslääni vastasi tiettyjen armeijan yksiköiden koulutuksesta. Liikekannallepanon yhteydessä joukot koottiin lääneittäin ja piireittäin aluejärjestelmän mukaan. Suojeluskuntien antama koulutus mukautettiin vastaamaan aluejärjestön suunnitelmaa jo 1930-luvulla, kunnes talvisodasta alkaen

merkitsi myös tehtäväkentän muuttumista. Viranomaistehtävät lisääntyivät sodan myötä ja vastaavasti vapaaehtoisen toiminnan laajuus kaventui. Sota ja jo sitä edeltänyt aika vaikuttivat suojeluskuntien rooliin ja asemaan ja muuttivat sen totuttuja toimintamuotoja. Lottajärjestö kohtasi luonnollisesti vastaavat muutospaineet ja sen toiminta alkoi yhä enemmän painottua sodanajan huoltotyöhön. Suojeluskuntien antama koulutus taas suuntautui pääasiassa alokaskoulutukseen ja toisaalta sotilaspoikatoiminta kukoisti, pääosin siitä syystä, että kaikki täysi-ikäiset palveluskelpoiset suojeluskuntalaiset alkoivat olla rintamalla. Sotien aikana kotirintaman suojeluskuntalaiset toimivat kotijoukkoina, joiden komentajana toimi kenraaliluutnantti Lauri Malmberg, joka oli myös suojeluskuntien komentaja.³⁴

2.2 Väli rauhansopimuksen 21. artikla

Suomen ja Neuvostoliiton välillä solmittiin jatkosodan väli rauhansopimus 19.9.1944. Mallia tähän sopimukseen antoi viikkoa aiemmin allekirjoitettu Neuvostoliiton ja Romanian välinen rauhansopimus, jonka muotoinen myös Suomen sopimus pitkälti oli. Sopimuksen solmimisessa ei ollut kyse neuvotteluista, vaan Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov käytännössä saneli rauhanehdot Suomen rauhanvaltuuskunnalle. Rauhanehtojes sisältö ei ollut suuri yllätys, sillä runko oli joitain poikkeuksia lukuun ottamatta sama, kuin edellisenä keväänä esitetyissä rauhanehdoissa. Ehtoja pidettiin ankarina ja niiden julkitulo aiheutti kansassa suoranaista tyrmistystä.³⁵ Tieto Romanian tapahtumista lisäsi pelkoa sopimuksen täytäntöönpanon kulusta. Romania oli vaaditusti katkaissut suhteensa entiseen liittolaiseen, Saksaan, ja huolimatta tästä neuvostoliittolaiset joukot miehittivät maan. Muutoin sopimuksen sisältö ja valvonta oli vastaavaa Romaniassa ja Suomessa. Sopimus ja sen valvonta olivat käytännössä neuvostoliittolaisten käsissä ja muiden liittoutuneiden osuus jäi pieneksi.³⁶

suojeluskunnat muodostivat itse aluejärjestelmän. Aluejärjestelmä lakkautettiin sotien jälkeen, koska sen seurauksena yksittäinen paikkakunta saattoi sodassa kärsiä kohtuuttomia miestappioita. Jokipii 1993, s. 463 – 464.

³⁴ Selén 2004, s. 490 – 494.

³⁵ Kuvaava lienee ollut ehtoja päiväkirjassaan sanoin: ”Hirmuinen, hirmuinen!”, kauhistellut J. K. Paasikivi. Paasikiven päiväkirjat I, 21.9.1944; Polvinen 1980, s. 107 – 109; Seppinen 2001, s. 353 – 357.

³⁶ Uola 1999, 23 – 27.

Suomalaisilla oli kenties syytäkin pelätä vaikeuksia välirauhansopimusta tulkittaessa. Aiheellisesti epäiltiin, että hävinneellä osapuolella ei tulisi olemaan kovinkaan paljon sananvaltaa epäselvissä kohdissa. Kuten sanottu, liittoutuneiden käyttämät välirauhansopimukset noudattivat samankaltaista kaavaa useiseammassa maissa, joten ymmärrettävästi tulkinnanvaraisuutta oli runsaasti, kun sopimusta paikallisesti sovellettiin käytäntöön. Lisäksi valvontakomissio levitti huhuja, jotka koskivat Suomen miehitystä, mikäli sopimuksen ehtoja ei tarkalleen täytettäisi.³⁷ Muun muassa valvontakomission tarkka tietojen keruu Suomen sotilaskohteista antoi aihetta epäilyksiin miehitysaikasta. Suomalainen historiantutkimus on käsitellyt paljon Neuvostoliiton jatkosodan jälkeisiä aikomuksia Suomen suhteen. Yleinen käsitys on, että Neuvostoliiton tavoite ei kuitenkaan ollut sotilaallisesti valloittaa Suomea, vaan ”demokratisoida” Suomi ja poistaa neuvostovastaisuus.³⁸

Välirauhansopimus sisälsi sekä poliittisia että sotilaallisia määräyksiä. Sotilaalliset määräykset katsottiin kiireellisimmiksi toteuttaa ja näihin kuului mm. sotatoimien lopettaminen, saksalaisjoukkojen aseistariisunta, Suomen lentokenttien ja laivaston luovuttaminen Neuvostoliiton käyttöön, Suomen armeijan demobilisointi, sotavankien palauttaminen ja Porkkalan tukikohdan luovuttaminen. Taloudellisiin vaatimuksiin kuuluivat mittavat sotakorvaukset ja neuvostoliittolaisen omaisuuden palauttaminen takaisin Neuvostoliitolle. Samoin kaikki Suomessa ollut saksalainen sotilasomaisuus piti luovuttaa Neuvostoliitolle. Rauhansopimuksen poliittiset määräykset koskivat mm. sotarikollisten tuomitsemista, sodan aikana vihollisen hyväksi toimineiden armahtamista sekä artiklassa 21 määrättyjen tiettyjen poliittisten ja sotilaallisten järjestöjen lakkauttamista ja vihamielisen propagandan kieltämisestä.³⁹

Välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella moni suomalainen järjestö sai olettaa taipaleensa tulleen tien päähän:

³⁷ Blinnikka 1969, s. 8; Seppinen 2001, s. 366.

³⁸ Seppinen 2001, s. 386 – 389; Nevakivi 1995, s. 66 – 67; Jussila 1990, s. 47 – 57.

³⁹ Esim. Uola 1999, 28 – 29; Polvinen 1980, s. 108 – 109.

”Suomi sitoutuu heti hajoittamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fascisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisuontoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille Kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämätapaisten järjestöjen olemassaoloa.”⁴⁰

Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkautusvaatimusten lähtökohdat eivät olleet pelkästään artiklassa 21. Valvontakomissio ei katsonut hyvällä suojeluskuntien kaltaisen lisäarmeijan säilyttämistä, joten liki yhtäläinen painoarvo on arvioitu olleen neljännellä artiklalla, joka koski sotilaallisen riskin poistamista, käytännössä siis armeijan purkamista rauhanajan tilaan.⁴¹ Vaatimukset olivat kuitenkin syksyn mittaan epäselvät ja 21. artiklan määräämä prosessi lähti verrattain hitaasti käyntiin, sillä välirauhansopimus ei tarkemmin määritellyt, mitkä järjestöt tulisi lopettaa.

Ongelmia tuotti niin hitleriläismielisen kuin sotilaallisuontoisenkin määrittely, kuten myös se, että poliittinen käsitteistö oli Neuvostoliitossa hyvin erilainen kuin Suomessa. Kommunistit ja Neuvostoliitto vakiinnuttivat termistön, joka koostui tyypillisestä totalitarismin käsitteistöstä. Se oli ikään kuin uuskieltä, jolla oli mahdollisuus muuttaa käsitteittensä sisältöä joustavasti tarpeiden mukaan. Näin ollen suomalaisilla ja neuvostoliittolaisilla saattoi olla hyvin erilaiset näkemykset niin demokratiasta, fasismista, kommunismista kuin yhteistoiminnasta, auttamisesta ja rauhastakin.⁴² Fasisti Neuvostoliitossa oli käytännössä kuka tahansa, joka poikkesi kommunistipuolueen poliittisesta linjasta. Kaiken kaikkiaan oli valvontakomission silmien alla perustellusti syytä arvioida tilannetta ankarimman kaavan mukaan. Tällä perusteella lakkauttamiset aloitettiin ilmeisimmistä kohteista ja näihin kuuluivat vaikutusvaltaisina järjestöinä AKS ja IKL. Lakkautuksen tässä ”ensimmäisessä aallossa” kohtasivat myös selkeästi kansallissosialistiset tai natsimieliset pienjärjestöt.⁴³ Näkyvimät kohteet haluttiin luonnollisesti kadottaa ensimmäisenä, jotta hallituksen aktiivisuus tarttua tähänkin sopimuksen pykälään näkyisi selvästi. On kuitenkin ajateltavissa, ettei 21. artikla kerta

⁴⁰ Välirauhansopimus, 21. artikla, Uola 1999, s. 29. Ks. välirauhansopimus kokonaisuudessaan esimerkiksi Blinnikka 1969, s. 179 – 189.

⁴¹ 4. artikla: ”Suomi sitoutuu asettamaan armeijansa rauhanaikaiselle kannalle kahden ja puolen kuukauden kuluessa tämän sopimuksen allekirjoittamisesta.” Ks. esimerkiksi Blinnikka 1969.

⁴² Haataja 1995, s. 31.

⁴³ Uola 1999, s. 34 – 42.

kaikkiaan ollut välirauhansopimusta toimeenpantaessa kiireellisimpien asioiden listalla. Jo kyseisen artiklan järjestysluku puhuu puolestaan ja esimerkiksi yhtäaikainen demobilisaatio ja sota saksalaisia vastaan tuotti Suomen päättäjille riittävästi päänvaivaa.

Välirauhansopimuksen arveltiin herättävän raskasta kritiikkiä kansalaisissa. Ehdot olivat ankarat. Rauhaanpaluun aiheuttamat yhteiskunnan levottomuudet esiintyivät usein demobilisoinnin yhteydessä sotaväen palatessa kotiin. Pelot kotiuttamisen ja sotilaiden paluun aiheuttamista lieveilmiöistä olivat monin paikoin aiheellisia. Monta vuotta rintamalla kuoleman ollessa päivittäinen seuralainen vaikuttivat sotilaiden moraaliin ja maailmankuvaan. Lisäksi kotiutuvilla ei välttämättä ollut tietoa sijastaan rauhanajan yhteiskunnassa, he olivat määrittäneet itsensä ja merkityksensä sodan kautta ja kotona ei ehkä ollut tiedossa töitä eikä välttämättä perhettäkin. Näkyvinä seurauksina alkoholin suurkulutus ja sitä myötä rikollisuus lisääntyivät selvästi armeijan kotiuttamisen jälkeen.⁴⁴

Suomen hallitus ennakoiki levottomuuksia myös välirauhanehtoihin liittyen. Oli erittäin tärkeää painottaa välirauhansopimuksen tunnollisen toteuttamisen välttämättömyyttä ja yhteistyön ja yhteisten kansallisvelvollisuuksien noudattamista. Sisäministeri Kaarlo Hillilä muistutti radiopuheessaan syyskuussa 1944 kansalaisia itsekurin tärkeydestä. Puheessa suorastaan uhattiin järjestysvallan epäröimättömällä käytöllä, mikäli toraa lietsottaisiin tai tilannetta tai sodan voittajaa arvosteltaisiin repivästi. Hillilä sanoi hallituksen näin vetoavan jokaisen kansalaisen velvollisuuteen pitää huolta kurin ja järjestyksen säilymisestä. Puhe julkaistiin Keski-Suomessa esimerkiksi suojeluskuntalehti *Sisä-Suomen Vartion* sivuilla.⁴⁵ Tällä haluttiin ennakoida mahdollisia tulevia levottomuuksia ja kenties muistutettiin myös Suomen virallisen järjestysvallan ja poliisin asemasta ja vallasta, kun perinteisten paikallisten järjestykskaartien eli suojeluskuntien asema mahdollisesti välirauhanehtojen nojalla olisi uhattuna.

⁴⁴ Vuorenmaa 1996, s. 76 – 79; Tarjamo 2006, s. 342 – 343.

⁴⁵ ”Itsekuri säilytettävä”, *Sisä-Suomen Vartio* 9/1944.

2.3 Valvontakomissio tulkitsee pykälää

Edellytykset kaikkien välirauhansopimuksen artiklojen täytäntöönpanolle ja soveltamiselle määritettiin 22. artiklassa, jonka mukaan muodostettiin liittoutuneiden valvontakomissio. Sen ensimmäiset edustajat saapuivat Suomeen 22.9.1944. Komissio oli käytännössä neuvostoliittolaisten kontrolloima, vaikka siihen kuului myös 15 brittijäsentä. Englantilaiset eivät esimerkiksi osallistuneet lainkaan valvontakomission ja Suomen hallituksen välisiin neuvonpitoihin. Valvontakomission puheenjohtajana toimi kenraalieversti Andrei Zdanov, joka tunnettiin kovana ja ankarana sotilaana Suomessa. Zdanov yhdistettiin niin talvisodan alkuhetkiin kuin Viron neuvostoliittolaistamiseen.⁴⁶ Komission tehtävänä oli valvoa välirauhansopimuksen pykälien sääntöjen ja aikataulun mukaista toimeenpanoa Suomessa. Komission sijoituspaikaksi tuli Helsinki ja se sai rajoittamattoman pääsyn ja oikeudet kaikkiin virastoihin ja laitoksiin sekä tehtäviään varten tarvitsemiinsa tietoihin.⁴⁷ Valvontakomissio pyrki Neuvostoliiton välikätenä myös vaikuttamaan Suomen politiikan suuntaviivoihin sodan jälkeisinä vuosina. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että valvontakomissio kertoi Suomelle selkeästi Neuvostoliiton kannalta heille suosiolliset vaihtoehdot ratkaisuksi ongelmaan kuin ongelmaan.⁴⁸

Valvontakomissio ei heti alkuunsa ryhtynyt vaatimaan suojeluskuntien lakkauttamista. Sen toimenkuvan pääpaino alkuvaiheessa oli sotilasasioissa, toisaalta armeijan kotiuttamisen kiirehtimisessä ja toisaalta taas Lapin sodan valvonnassa. Suojeluskuntien osalta lakkautustoimeen ei myöskään ryhdytty, sillä suojeluskuntien ja lottien tilanne ja asema katsottiin epäselväksi. Kuten sanottu, välirauhansopimuksen mitä ilmeisimmin ollessa sanelurauha, rauhanehtojen täytäntöönpano tiiviillä tahdilla oli tärkeää suotuisan kuvan luomiseksi yhteistyöhalukkuudesta. Näin ollen oli hyödyllistä pyrkiä toimimaan, mikäli mahdollista, jo etukäteen konfliktien välttämiseksi. Myös suojeluskuntien lakkauttamiseen varauduttiin ja toiminta käynnistettiinkin jo ennen varsinaista kehotusta. Paikallinen taso

⁴⁶ Visuri 1996, s. 61.

⁴⁷ Ks. esim. Polvinen 1980, s. 152; Nevakivi 1995, s. 66 – 67; Seppinen 2008, 22 – 23.

⁴⁸ Näistä esimerkkinä Paasikiven valinta pääministeriksi marraskuussa 1944 sekä kommunistien edustajan pääsy hallitukseen, vaikkei puolueella ollut edustajaa vielä eduskunnassakaan. Esimerkiksi Seppinen 2001, s. 369 – 373; Seppinen 2008, s. 44 – 45; ks. myös Paasikiven päiväkirjat 1944 – 1956.

reagoi pääesikuntaa hitaammin ja erityisesti lottien kohdalla toiminnan lakkauttaminen tuli kutakuinkin puun takaa paikallistasolle.⁴⁹

Valvontakomission englantilainen edustus ei ollut suojeluskuntien lakkauttamisen kannalla. Lakkauttamisen vastustamiseen ei ollut sotilaallisia syitä, mutta britit pelkäsivät toimenpiteen vaikuttavan maaseudun järjestyksenpitoon ja sosiaalisiin oloihin.⁵⁰ Englantilaiset huomasivat kuitenkin pian vaikutusvaltansa liittoutuneiden valvontakomissiossa olevan sangen vaatimaton, vaikka ilmeisesti komission puheenjohtaja Zdanovkaan ei pitänyt täysin itsestään selvänä suojeluskuntien ja Lotta Svärdin lakkauttamista. Hän tiedosti lakkautustoimien riskit; hajottamisesta saattaisi seurata levottomuuksia ja Stalin oli erityisesti kehottanut välttämään Suomessa epäjärjestyttä tai aseellisia selkkauksia. Pelättiin jopa kaappauksen riskiä, sillä Unkarissa Neuvostoliiton kanssa solmittu aselepo oli johtanut Saksan avustamaan oikeistovallankaappaukseen. Zdanov huomioi myös suojeluskuntajärjestön erityisaseman osana puolustusjärjestelmää. Merkitystä oli myös sillä, että Suomen tasavallan presidentti C. G. E. Mannerheim oli läheisessä suhteessa suojeluskuntajärjestöön. Zdanoville suojeluskuntien säilyttämisen puolesta puhuivat muiden muassa pääministeri Urho Castrén sekä ministeri Eero A. Wuori, joka kuului sosialidemokraattiseen puolueeseen. Puolustuspuheenvuorot koskivat muun muassa suojeluskuntien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa, oleellisena osana etenkin maaseudulla harjoitettua sosiaali- ja kulttuuritoimintaa.⁵¹

Valvontakomissio saattoikin katsoa suojeluskuntajärjestölle eduksi sen roolin paikallisyhteisössä, mutta vastapainona oli suojeluskuntien selkeä neuvostovastaisuus, joka ei luonnollisesti ollut hyväksyttävää. Kommunismia vastustavia ja saksalaisuutta puoltavia kannanottoja julkaistiin taajaan esimerkiksi suojeluskuntalaisessa lehdistössä vielä sodan kestäessä. Tosin keskisuomalaiset suojeluskuntalehdet hiljensivät paatosta ainakin sodan viimeisinä vuosina. Esimerkkinä kuitenkin Jyväskylän lottapiirin puheenjohtaja Aino Järveläisen raportti komennusmatkastaan Saksaan *Keski-Suomi kentällä ja kotona* -lehdessä vuonna 1943. Järveläinen ylistää Hitlerin aikaansaannoksia ja kertoo kokemastaan

⁴⁹ Ks. esim. Visuri 1996, s. 61 – 63; Vuorenmaa 1996, s. 76 – 78; Selén 1996, s. 82 – 83.

⁵⁰ Visuri 1996, s. 61 – 62.

⁵¹ Ks. esim. Rentola, s. 482 – 484, 498; Uola 1999, s. 51; Polvinen 1980, s. 166.

aseveljeydestä ja ystävyydestä saksalaisten kanssa sekä yhteisestä taistelusta ”bolschevismia” vastaan.⁵²

Lopulta kuitenkin valvontakomissio vaati välirauhansopimukseen nojaten suojeluskuntien lakkauttamista lokakuun lopussa 1944. Osaltaan tähän oli varmasti vaikuttamassa suomalaisen äärivasemmiston vaatimukset suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin lakkauttamisesta. Suojeluskunnat olivat ensimmäisenä maan alta nousseiden vasemmistolaisten lakkautuslistalla.⁵³ Välirauhansopimuksen 4. artiklan sisältämää armeijan demobilisointivaatimusta tulkittaessa tarkentui vaatimus lopettaa suojelukuntajärjestö ja pari viikkoa myöhemmin 23.11. myös Lotta Svärd. Suomalaisten alkuperäinen ehdotus rauhanajan armeijan vahvuudesta oli talvi- ja jatkosodan välisen ajan kokoonpanon säilyttäminen. Tällöin suojelukuntajärjestö olisi jatkanut aluejärjestön tehtävien hoitamista. Valvontakomissio kuitenkin vaati suunnitelman muuttamista sekä armeijan vahvuuden pudottamista sotia edeltäneelle tasolle. Zdanov esitti Neuvostoliiton tarkentuneet demobilisaatiovaatimukset 30.10.1944. Nämä koskivat myös suojelukuntajärjestön lakkauttamista 7.11.1944 mennessä, sillä valvontakomissio katsoi Suomen pyrkivän säilyttämään sota-ajan armeijaa suojeluskuntien muodossa.⁵⁴ Lotta Svärd -järjestönkin taival päättyi valvontakomission ihmeteltyä, miksi selvästi suojelukuntajärjestön tukemiseen keskittyneitä yhteisöjä ei ollut lakkautettu. Komission edustajat totesivat Paasikivelle lähettämässään kirjelmässä yksiselitteisesti odottavansa lähipäivinä mainittujen järjestöjen lakkauttamista.⁵⁵

Lokakuun lopulla 1944 suojeluskuntien lakkauttaminen oli itse asiassa melko pitkällä käsittelyssään jo eduskunnassakin. Todellisuudessa Suomen eduskunnan itse tekemä lakkautuspäätös myöhästyi ainoastaan yhdellä viikonlopulla ja niin valvontakomissio ehti lausua vaatimuksensa järjestön lopettamisesta. Suomalaiset valtiomiehetkin olivat siis jo vakuuttuneita suojelukuntajärjestön lakkauttamisen tarpeellisuudesta, ja oli melko

⁵² ”Terveiset Saksasta! Omat pojat – Hitlerin linnat – voitontahto.” Keski-Suomi kentällä ja kotona 1/1943.

⁵³ Uola 1999, s. 55 – 56.

⁵⁴ Blinnikka 1969, s. 42 – 43; Selén 1996, s. 81.

⁵⁵ Pääministeri Paasikivi sai kyseessä olevan kirjeen valvontakomission varapuheenjohtajalta, kenraaliluutnantti Savonenkovilta 21.11.1944, Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin kaksi päivää myöhemmin. Uola 1999, s. 78 – 79.

harmillista, ettei tässä asiassa ehditty näyttämään oma-aloitteisuutta. Hallituksen esitys järjestön lakkauttamisesta julkaistiin lehdistössä 1.11. ja suojeluskuntajärjestöstä annettu laki kumottiin 4.11.1944. Merkillepantavaa on, että suojeluskuntien lakkauttamiseen saatiin valvontakomissiolta noin viikko aikaa. Muiden yhdistysten kohdalla ei varaa saatu, esimerkiksi Lotta Svärdin kohtalo saneltiin 23.11., jolloin myös toiminta paperilla lakkasi. Suojeluskuntien erityisasema tulee jälleen ilmi, edes valvontakomissio ei olettanut, että lailla säädetty laitos voitaisiin yhtäkkiä lopettaa tai puolustusvoimien rakennetta kertaheitolla muuttaa totaalaisesti. Tuo viikon aikamarginaali oli suojeluskunnille oleellinen erityisesti omaisuuden kannalta. Marraskuun 7. päivänä lakkautetun järjestön yhteenlasketusta omaisuudesta valtion haltuun siirtyi ainoastaan vajaa kymmenesosa.⁵⁶

2.4 Ensitoimet lakkautuspäätöksen jälkeen

Suojeluskuntien komentaja, kenraaliluutnantti Lauri Malmberg oli jo keväällä 1944 lausunut huolestumisensa suojeluskuntien kohtalosta sodan jälkeen. Mikäli sota kääntyisi tappiolliseksi, suojeluskuntien kohtalo olisi enemmän kuin epävarma ja oletettavaa oli, että lotat seuraisivat samaa rataa. Malmbergille mietittävää tuotti erityisesti, missä muodossa urheilumaista taistelijakasvatusta voitaisiin jatkaa sekä ”[k]uinka on pelastettava suojeluskunnille vuosien kuluessa kertynyt omaisuus ja mitenkä pelastetaan lahjoitusvarat lahjoittajien haluamaan tarkoitukseen?” Ratkaisuksi äärimmäisessä tapauksessa Malmberg suunnitteli omaisuuden lahjoittamista Suomen Punaiselle Ristille.⁵⁷

Suojeluskuntien lopettamista koskeva laki annettiin 3.11.1944. Seuraavana päivänä suojeluskuntapiirit muuttuivat sotilaspiireiksi ja jo pari päivää myöhemmin kaikki suojeluskuntien virat ja laitokset oli lakkautettu. Suojeluskuntien lakkauttamista valvomaan perustettiin puolustusministeriöön lakkautettujen suojeluskuntien pesänselvityskomitea. Lopetuksen laillisuuden lisäksi komitea hallitsi suojeluskunnilta valtiolle siirtynyttä omaisuutta. Tiedonvälitys koko maan suojeluskuntien välillä oli hyvin nopeaa ja

⁵⁶ Ks. esim. Selén 1996, s. 82 – 87; Uola 1999, s. 63 – 71.

⁵⁷ Rumpunen 1998, s. 295 – 296, lainaus Lauri Malmbergin muistiosta (Lauri Malmbergin arkisto, Kansallisarkisto).

lakkautusprosessi käynnistyi välittömästi paikallisilla tasoilla niin piiriesikunnissa kuin paikallissuojeluskunnissakin.⁵⁸ Marraskuun 7. päivänä *Keskisuomalainen* julkaisi suojeluskuntien komentajan päiväkäskyistä yhden viimeisistä, jossa Malmberg kehotti: ”Pitäkää pääanne pystyssä!”⁵⁹

Lotta Svärdin tilanne oli suojeluskuntaan nähden sikäli erilainen, että sen olemassa oloa ei ollut lailla vahvistettu. Se oli itsenäinen yhdistysmuotoinen järjestö ja jäi näin ollen tiiviistä yhteistyöstä huolimatta ulkopuolelle siinä vaiheessa, kun suojeluskuntien lakkauttamisesta päätettiin. Tällöin oli kuitenkin jo odotettavissa vastaava kohtalo Lotta Svärdinkin toiminnalle, sillä lottajärjestö oli tiiviisti kytkeytynyt suojeluskuntiin jo järjestön alkuperäisten sääntöjen perusteella. Aatteellinen side oli vahva, sillä lottien tuli tukea suojeluskuntia kodin, uskonnon ja isänmaan suojelemisessa ja toisaalta kehittää suojeluskunta-aatetta. Keskusjohtokunnan ajama sääntömuutos olisi muuttanut juuri näiden kohtien sanamuotoja irrottaen lotat suojeluskuntajärjestöstä. Sääntömuutosta ei kuitenkaan ehditty lyödä kirjoihin ennen järjestön lakkauttamista.⁶⁰

Suojeluskuntajärjestön lakkauttaminen ja saman kohtalon uhka Lotta Svärdin kohdalla näkyy myös Keski-Suomen lottaosastojen kokospöytäkirjoissa, sillä merkintöjä toimenpiteistä lakkauttamisuhan alla näkyy yhä useammassa asiakirjoissa marraskuun 1944 alusta lähtien⁶¹. Lokakuussa 1944 perustettiin Suomen Naisten Huoltosäätiö⁶², jonka tehtävänä oli sodan vuoksi terveytensä, huoltajansa tai työpaikkansa menettäneistä naisista ja lapsista huolehtiminen. Huoltosäätiön perustamista oli suunniteltu jo pitkin syksyä ja asiassa edettiin reippaassa tahdissa heti aselevon solmimisen jälkeen, kun sodan loppuminen alkoi näyttää ilmeiseltä. Muodostui pian selväksi, että säätiö tulisi olemaan ainakin osittain lottien toimintamuotojen jatkaja. Heti säätiön rekisteröimisen jälkeen 3. marraskuuta lottajärjestö lahjoitti sille huomattavan summan edestä rahastoja sekä järjestön

⁵⁸ Kylmä 1986a, s. 230 – 231; Selén 2001, s. 526.

⁵⁹ Lauri Malmbergin kiitokset suojeluskuntatyön tekijöille, KSML 7.11.1944.

⁶⁰ Kinnunen 2006, s. 35.

⁶¹ Omaisuuden kohtaloa käsitelty esim. Jyväskylän, Jämsän ja Jämsänkosken lottien johtokuntien kokouksissa jopa irtaimistoa myöten. Esim. Lotta Svärd C250 Jyväskylän paikallisosasto, johtokunnan kokospöytäkirja 1.11.1944; Lotta Svärd C257 Jämsän po, yleinen kokous 3.11.1944; Lotta Svärd C259 Jämsänkosken po, yleinen kokous 4.11.1944. KA.

⁶² Säätiö toimi vuoteen 2004 saakka Suomen Naisten Huoltosäätiö -nimellä, jolloin se otti käyttöön lottiin viittaavan nimen Lotta Svärd Säätiö. Kinnunen 2006, s. 7.

kiinteistöjä. Samoin järjestön johtokunta tiedotti paikallisosastoja mahdollisuudesta tehdä lahjoituksia Suomen Naisten Huoltosäätiölle tarvittaessa.⁶³

3 TOIMINNAN LAKKAUTTAMINEN KESKI-SUOMEN SUOJELUSKUNNISSA JA LOTTA SVÄRDIN OSASTOISSA

3.1 Suojeluskunnat ja lotat Keski-Suomessa

3.1.1 Keski-Suomen suojeluskuntapiirit

Keski-Suomessa paikallissuojeluskunnat saivat pääosin alkunsa vuonna 1917 perustetuista palokunnista. Syyskuun puolivälissä aloitti toimintansa Jyväskylän suojeluskunta, josta muodostui kansalaissodan jälkeen syksyllä 1918 perustetun Jyväskylän suojeluskuntapiirin keskus. Merkittävässä roolissa Keski-Suomen suojeluskuntatoiminnan käynnistäjänä oli toisen aktiivisen suojeluskuntalaisen Lauri ”Tahko” Pihkalan veli Martti Pihkala – Pihtiputaan kirkkoherran poikia molemmat – joka kiersi syksyllä 1917 ympäri Keski-Suomen maalaispitäjiä puhumassa kiihkeästi yhteenliittymisen puolesta.⁶⁴ Jyväskylän suojeluskuntapiiri kattoi kutakuinkin koko Keski-Suomen. Piirin alue oli suuri ja vesistöjen rikkoma, ja liikenneyhteydet seudulla olivat osittain kehnot ja vuodenajoista riippuvaiset. Ainoa kaupunkikeskittymä pientilavaltaisessa maakunnassa oli Jyväskylä. Maantieteellisten piirteidensä vuoksi suojeluskuntapiiri ei missään vaiheessa ollut kovin yhtenäinen, tiedotus ontui ja toiminnan aktiivisuus vaihteli.⁶⁵

Osallistumistaso Keski-Suomen suojeluskunnissa vastasi kuitenkin 1930-luvulla jokseenkin maan keskiarvoja. Ylipäättään Keski-Suomessa suojeluskunta-aktiivisuuteen on katsottu enemmän vaikuttaneen kehnonpuoleiset kulkuyhteydet ja asukastiheys kuin poliittinen kuva, joka jonkin verran erosi koko maan vastaavasta. Aina ensimmäisistä eduskuntavaaleista saakka maakunta oli selvästi muuta maata vasemmistolaisempi.

⁶³ Uola 1999, 76 – 77; Kleemola 1994, s. 16 – 17.

⁶⁴ Numminen 1986b, s. 23.

⁶⁵ Numminen 1986b, s. 32 – 33

Sosialidemokraattien lisäksi myös maalaisliitolla oli Keski-Suomessa jo alueen maanviljelyluonteen pysyvyyden vuoksi tukeva jalansija sotia edeltävälläkin ajalla.⁶⁶

Talvisodan yhteydessä Jyväskylän alueesta omaksi suojeluskuntapiirikseen erotettiin Keuruun alue, mutta tämä oli kuitenkin ainoastaan väliaikainen ratkaisu. Suojeluskuntapiirien rajat muuttuivat viimeistä kertaa talvisodan jälkeen vuonna 1940, jolloin sotilaallista aluejakoa uusittiin. Tällöin Keski-Suomeen muotoutui Jyväskylän, Keuruun, Raahen ja Pohjois-Savon suojeluskuntapiireistä erotetuista paikallissuojeluskunnista Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri, joka kattoi kokonaan pohjoisen Keski-Suomen sekä Kuopion läänistä Rautalammin ja Vesannon kunnat. Katsottiin järkeväksi muuttaa piirien rajat vastaamaan sotilaspiirien rajoja, sillä suojeluskunnat vastaisivat jatkossakin, kuten jo talvisodan aikaan, aluejärjestön tehtävistä hoitaen muun muassa liikekannallepanon alueellaan. Jyväskylän piiriin kuului syksyllä 1944 22 suojeluskuntaa⁶⁷ ja piirin esikunta sijaitsi luonnollisesti Jyväskylässä. Sisä-Suomen piiriin kuului tuolloin 17 suojeluskuntaa⁶⁸ ja sitä johdettiin Suolahdesta käsin. Lottien piiriorganisaatio vastasi Keski-Suomessa, kuten muuallakin maassa, täysin suojeluskuntien piirijakoa ja koki samat muutokset.⁶⁹

Paikallissuojeluskuntien määrä ei vastaa Keski-Suomen kuntien lukumäärää, sillä muutamissa kunnissa toimi useita itsenäisiä suojeluskuntia. Näin oli esimerkiksi Laukaassa, joka oli vuoteen 1944 mennessä jakautunut Laukaan, Vihtavuoren ja Lievestuoreen suojeluskuntiin, pääasiassa hankalien kulkuyhteyksien vuoksi. Vastaavasti Keuruulla toimi kirkonkylän suojeluskunnan lisäksi myös Haapamäen suojeluskunta. Useimpien suojeluskuntien alaisuudessa toimi myös kyläsuojeluskuntia, paikoin toista kymmentäkin.⁷⁰

⁶⁶ Jokipii 1993, s. 108, 364 – 367, 464.

⁶⁷ Jyväskylä, Jyväskylän mlk, Tikkakoski, Vaajakoski, Laukaa, Vihtavuori, Lievestuore, Säynätsalo, Muurame, Korpilahti, Jämsä, Jämsänkoski, Koskenpää, Keuruu, Pihlajavesi, Haapamäki, Petäjävesi, Multia, Uurainen, Hankasalmi, Toivakka ja Leivonmäki.

⁶⁸ Kannonkoski, Karstula, Kinnula, Kivijärvi, Konginkangas, Konnevesi, Kyyjärvi, Pihtipudas, Pylkönmäki, Rautalampi, Saarijärvi, Sumiainen, Suolahti, Vesanto, Viitasaari, Äänekoski ja Äänekosken mlk.

⁶⁹ Pellikka 1992, s. 157; Rantanen 1986a, s. 218; Rantanen 1986b, s. 243.

⁷⁰ Liite 1: Keski-Suomen suojeluskuntapiirit 1944, kartta.

Keski-Suomen suojeluskunnat noudattivat muun maan suojeluskuntien tavoin yhteisiä päätehtäviä eli antoivat jäsenilleen sotilaskoulutusta, edistivät urheilutoimintaa ja tähtäsivät yleisen kansalaiskunnan ja valistustason kohottamiseen. Tarvittaessa suojeluskuntien tuli kyetä puolustamaan maata ja avustamaan järjestysviranomaisia.⁷¹ Rauhanajan toimintamuotoihin kuului aktiivinen urheiluharrastus. Vuosittain Jyväskylän piirissä järjestettiin sekä hiihtomestaruus- että murtomaajuoksukilpailut. Piirissä pidettiin myös voimistelu- ja sotilaskilpailuita ja pesäpallo-otteluita. 1930-luvulla urheilussa suuntauduttiin yhä enemmän sellaisiin lajeihin, jotka erityisesti kehittävät sota-taitoja.⁷² Sotilaallisen toiminnan kehitystä edistettiin myös säännöllisten harjoitusohjelmien avulla. Suurimmassa osassa Jyväskylän piirin suojeluskuntia järjestettiin ampumarjoituksia, marssi- ja sulkeiskoulutusta tai aseenkäsittelytunteja useita kertoja kuussa. Isompia taisteluharjoituksia järjestettiin kerran pari vuodessa. Jo 1920-luvulta alkaen sotilasharjoittelu oli järjestelmällistä ja tähtäsi mieskohtaisten sotilastaitojen kehittämisestä alkaen aina ryhmän ja joukkueen yhteistoimintaan. Erityisansioita Keski-Suomen suojeluskuntalaiset keräsivät ampumataidossa.⁷³

Suojeluskuntien ja lottayhdistystenkin toimintakenttää määrittä kautta koko elinkaaren vastakkainasettelu paikallisten työväenyhdistysten ja sosialidemokraattisten kunnanvaltuustojen kanssa. Osittain varmasti poliittisesta suuntautumisesta johtuen kuntien antama taloudellinen tuki suojeluskunnille oli Keski-Suomessa selkeästi vähemmän kuin muissa suojeluskuntapiireissä. Kunnat eivät toiminnan alkuvuosien jälkeen juurikaan tukeneet suojeluskuntia ja avustukset jäivät 1920- ja 1930-luvuilla vähäisiksi. Vasemmistovaltaisissa kunnissa tämä oli melko yleistä ja osoitti kunnallispolitiikan linjaa. Keski-Suomessa suojeluskuntatoimintaan kerättiinkin varoja alueen teollisuusyrittäjiltä, yksityishenkilöiltä ja kannatusyhdistysten sekä lottien aktiivisen taustatoiminnan kautta.⁷⁴

Ensimmäinen askel perinteisen ”valkoisen” suojeluskunta-ajattelun murtumiseen otettiin vuonna 1932, jolloin asetus aluejärjestelmään siirtymisestä vahvistettiin.

⁷¹ Hersalo 1962, s. 23 – 25.

⁷² Kylmä 1986b, s. 147.

⁷³ Jokipii 1993, s. 465.

⁷⁴ Numminen 1986c, s. 46 – 49; Hersalo 1962, s. 470 – 473; Selén 2004, s. 114 – 115.

Suojeluskuntajärjestön rooli Suomen puolustusvoimien osana vakiintui. Tarkoitus oli, ettei suojeluskuntajärjestö enää edustaisi pelkästään kansalaissodan voittajaksi selviytynttä valkoista Suomea, vaan olisi yhteisen edun nimissä maanpuolustustyöhön paneutunut taho. Jyväskylän piirissä ensimmäiseksi vakinaiseksi piiripäälliköksi marraskuussa 1932 nimitettiin eversti Teuvo Vartiovaara, joka tuli tehtävään puolustuslaitoksen piiristä. Vartiovaara oli Jyväskylän suojeluskuntapiirin päällikkö myös toiminnan loppuvaiheissa, jolloin esikunta päätti muistaa pitkäaikaista komentajaansa tämän piirille aikanaan ostamalla Ford-henkilöautolla.⁷⁵ Sodan lähestyessä ja sen aikana aatteellisen maanpuolustustyön ja kansalaiskunnan kasvattamisen tehtävistä suojeluskunnat siirtyivät yhä enemmän puolustusvoimien osaksi. Suojeluskuntiin liittymistä helpotettiin ja etenkin talvisodan jälkeen suojeluskuntien jäsenmäärät kasvoivat. Sodanaikainen suojeluskuntatyö kattoi koko kotirintamaelämän ja muodosti ennen kaikkea yhteyden kenttäarmeijan ja kotirintaman välille.⁷⁶

Suojeluskuntien poikatoiminnan merkitys kasvoi sodan uhkan kasvaessa. Vuoteen 1938 mennessä Keski-Suomessa jokaisen paikallissuojeluskunnan yhteyteen oli perustettu poikaosasto.⁷⁷ Suojeluskuntapoikien toimintaan panostettiin yhä enemmän talvisodan jälkeen ja suojeluskuntain komentajan päiväkäskyllä poikia ryhdyttiin kutsumaan sotilaspojiksi. Vuoden 1942 lopulla sotilaspoikia oli toistatuhatta sekä Jyväskylän että Sisä-Suomen suojeluskuntapiireissä. Sotilaspojat osallistuivat erilaisiin sodan ajan tehtäviin niin kotirintamalla kuin sotatantereellakin, kuitenkin aseettomina. Myös koulutustoiminta onnistuttiin pitämään sangen vilkkaana myös sotavuosina. Sotilaspoikien urheiluharrastusta ylläpidettiin monipuolisen kilpailutoiminnan keinoin, vaikka muuten suojeluskuntien urheiluharrasteet olivatkin kokolailla pysähdyksissä.⁷⁸ Poikatoiminnan aktiivisuutta voidaan havainnoida suojeluskuntalehtien sivuilta. Sotilaspojilla oli lehdissä lottien lailla omat osastonsa. Talvella 1944 piirilehti *Sisä-Suomen Vartio* kirjoitti Sisä-Suomen ja Kokkolan piirin sotilaspoikien maakuntahiihtoviestistä, jonka reitti kulki Kokkolasta

⁷⁵ Jyväskylän suojeluskuntapiiri, esikunnan kokouspöytäkirja 12.10.1944. Lakkautetun suojeluskuntajärjestön selvityspesä, T17586 kansio 12. KA; Rusanen 1986, s. 210 – 212.

⁷⁶ Selén 2004, s. 148 – 150; Rantanen 1986a, s. 222.

⁷⁷ Kylmä 1986b, s. 175.

⁷⁸ Rantanen 1986a, s. 227 – 229.

Suolahteen 24 vaihdon kautta. Kokkolan pojat veivät niukasti voiton.⁷⁹ Heinäkuussa 1944 Sisä-Suomen piiri taas järjesti koko piirin sotilaspoikien urheilumestaruuskilpailut, joissa kamppailtiin viisiottelussa, viestijuoksuissa sekä pesäpalloturnauksessa.⁸⁰ *Sisä-Suomen Vartio* julkaisi myös jatkuvasti sotilaspoikien koulutusohjelmaa piirin suojeluskunnissa. Sotilaspojat jatkoivat käytännössä sitä paikallista suojeluskuntatoimintaa, josta olivat nyt poissa varsinaiset suojeluskuntalaiset.

Keski-Suomen suojeluskuntia yhdisti vuosina 1924 – 1926 yhteinen piirilehti *Keski-Suomen Suojeluskuntalainen*. Pienten tilaajamäärien vuoksi lehti päätettiin lopulta lakkauttaa. Lehden ilmestyminen alkoi uudestaan vuonna 1936, ja vuodesta 1943 alkaen se ilmestyi nimellä *Keski-Suomi kentällä ja kotona* aina jatkosodan loppuun saakka. Lehti edusti myös lottia, etenkin julkaisunsa jälkimmäisessä vaiheessa, jolloin nimikään ei enää viitannut ainoastaan suojeluskuntatoimintaan.⁸¹ Nimenmuutos kielii oikeastaan kokonaisuudesta asennemuutoksesta, vanhasta valkoisen Suomen suojeluskuntatyöstä oli tullut ainakin näennäisesti kaikille yhteistä maanpuolustustyötä.

Sisä-Suomen Suojeluskuntapiiri julkaisi vuosina 1941 – 1944 myös jo edellä mainittua omaa piirilehteä *Sisä-Suomen Vartio*. Tämän lehden julkaisu jatkui noin kerran kuussa aina lokakuuhun 1944 saakka. *Vartion* viimeisissä numeroissa onkin jo havaittavissa suojeluskuntatyön suuntautumista uusiin muotoihin sodan lakattua. Lokakuun numeron pääkirjoituksessa pohdittiin kotiutettujen sotilaiden tulevia vaiheita. Yhteistyö asevelijärjestön⁸² kanssa katsottiin hyödylliseksi, kun ensisijaiseksi tehtäväksi nähtiin rintamasotilaiden saattaminen säännölliseen työhön. *Vartion* pääkirjoituksessa todettiin polttaviksi ongelmiksi myös rintamamiesten maan- ja asunnonsaantikysymykset. Kotiuttamisvaiheen vaikeuksia selvästi osattiin arvioida ja erityisesti kotiutettujen sijoittamisesta ansiotyöhön pidettiin tärkeänä, mikä olikin oleellista levottomuuksien ehkäisemisen kannalta. *Sisä-Suomen Vartio* kehotti erityisesti aktiiviseen asevelityöhön

⁷⁹ *Sisä-Suomen Vartio* 1 – 2/1944, 3/1944.

⁸⁰ *Sisä-Suomen Vartio* 8/1944.

⁸¹ Rusanen 1986, s. 183 – 184.

⁸² Asevelijärjestö perustettiin talvisodan jälkeen ylläpitämään talvisodan ”asevelihenkeä”. Järjestön tavoitteena oli kansakunnan yhdistäminen asevelihengessä. Humanitäärinen työ maan ja kansan hyväksi oli yhteisenä sarkana puolueesta tai sosiaalisesta taustasta riippumatta. Loppi 1996, s. 94 – 98.

jatkamiseen rauhaan siirtymisen jälkeen ja näin siis uudistamaan suojeluskuntia yhteistyöhön asevelijärjestön kanssa.⁸³

3.1.2 Keski-Suomen lottapiirit

Jyväskylän suojeluskunnan yhteydessä toimi alkuvuosista lähtien myös suojeluskunnan naisjärjestö, joka liittyi Lotta Svärd -järjestöön vasta vuonna 1923. Toiminnan alkuvuosina liittyminen valtakunnalliseen organisaatioon kävi muuallakin varsin hitaasti. Keski-Suomessa Lotta Svärdin piiriporras järjestäytyi vasta vuonna 1924.⁸⁴ Keski-Suomen lotat toimivat muun maan lottaosastojen tavoin tiiviissä yhteistyössä suojeluskuntien kanssa ja talvisodan jälkeen myös lotat muodostivat pohjoiseen Keski-Suomeen Sisä-Suomen piirin. Näiden lottapiirien yhteistoiminta jatkui tehokkaana vielä alueen jakautumisenkin jälkeen. Jyväskylän piirin johdossa viimeisenä toimi jämsäläinen lotta Aino Järveläinen ja Sisä-Suomen piirin puheenjohtajana Suolahdesta käsin alun perin laukaalainen lotta Eevi Solanne, jolla oli tiiviit yhteydet vanhaan emäpiiriin toimittuaan vuosina 1925 – 1930 myös silloisessa Jyväskylän lottapiirissä puheenjohtajana. Lisäksi piireillä oli yhteisenä projektina osakeyhtiö invalidikoti Ukonniemi Palokassa.⁸⁵

Lottien paikallisosastoja toimi täsmälleen samoilla paikkakunnilla kuin suojeluskuntiakin, poikkeuksena Jyväskylän piirissä Leivonmäen Rutalahti ja Laukaan Kuusa, joissa toimivat itsenäiset lottaosastot, mutta ainoastaan kyläsuojeluskunnat.⁸⁶ Lottatoiminta Keski-Suomessa aktivoitui alkuvuosien takeltelun jälkeen ja keskittyi suojeluskuntien tukemiseen ja sotavuosina erityisesti huoltotyöhön. Lottaosasto jakaantui muonitus-, sairaanhoito-, vaatetushuolto- ja varainkeruujaostoihin. Pienemmissä yhdistyksissä nämä jaostot tosin toimivat pitkälti yhdessä. 1930-luvun lopulla Keski-Suomen lotat varustivat 75 vuodepaikkaa käsittävät kaksi kenttäsairaalaa ja kokonaan uusina toimintamuotoina käynnistyi pikkulotta-työ sekä ilmavalvonta- ja viestikoulutus. Pikkulotat nimettiin vuonna 1943 lottatyöiksi ja tämä toimintamuoto kasvatti suosiotaan sodan loppuun saakka

⁸³ ”Asevelitoiminta uusissa olosuhteissa”, Sisä-Suomen Vartio 10/1944.

⁸⁴ Tommila 1972, s. 523 – 525; Rantanen 1986b, s. 241.

⁸⁵ Rantanen 1986b, s. 243; Kuokkanen 1983, s. 546.

⁸⁶ LS Rutalahden po. Lotta Svärd C728, LS Kuusan po. Lotta Svärd C414. KA; Rantanen 1986b, s. 241.

vastaavasti kuin sotilaspoikatyö suojeluskuntien puolella. Sodan aikana kotirintamalla lottatyön merkitys kasvoi entisestään, sillä lottien avustus- ja huoltokohteina olivat usein rintamalla kaatuneiden tai invalidisoituneiden vähävaraiset perheet. Lotat järjestelivät myös rintama-alueilta evakuoitujen siirtoväen asioita. Lottien keskusjohtokunnan kehotuksesta useimmilla paikallisosastoilla oli kummilapsia, joita avustettiin sekä rahallisesti että talkootöiden ja vaatekeräysten avulla.⁸⁷

Suomen suurimpaan naisjärjestöön kuului Keski-Suomessa vuonna 1942 noin 9000 lottaa.⁸⁸ Osittain puutteellisten Keski-Suomen lottaosastojen vuoden 1943 vuosikertomusten perusteella vuoden 1943 jäsenmäärä oli 8500 lotan paikkeilla. Näistä runsas puolet kuului Jyväskylän piiriin. Jyväskylän kaupungin paikallisosasto oli jäsenistöltään suurin osasto 1507 lotallaan kannattajajäsenet mukaan luettuina. Sisä-Suomen piirissä suurimmat osastot olivat Viitasaaren (554 lottaa) ja Karstulan (472 lottaa) lottayhdistykset. Jyväskylän piirissä Jyväskylän lisäksi vain Hankasalmen ja Keuruun osastot ylittivät 300 jäsenen määrän ja Sisä-Suomen piirissä edellä mainittujen lisäksi ainoastaan Pihlputaan ja Saarijärven osastot. Kyläosastoja paikallisosastoihin kuului vuonna 1943 vaihtelevat määrät. Pienemmissä yhdistyksissä toiminta oli keskittynyt ainoastaan paikallisosastoon ja tällaisia olivat mm. Koskenpään, Leivonmäen ja Rutalahden lottaosastot. Toiset osastot taas toimivat pitkälti kyläosastotasolla, Viitasaaren paikallisosastoon kuului peräti 17 kyläosastoa, Vesannolla kyläosastoja oli kymmenen ja Saarijärvi sekä Hankasalmi olivat jakautuneet yhdeksään kyläosastoon. Tosin monista kyläosastoista huolimatta osa paikallisosastoista toimi hyvinkin tiiviisti ja paikallistason johtokunta piti kyläosastot selvillä ajankohtaisista asioista. Useimmiten kuitenkin kyläosastoja oli yhdestä viiteen yhtä paikallisosastoa kohden. Joukkoon mahtui suuria ja aktiivisia yhdistyksiä, kuten myös pieniä paikallis- ja kyläosastoja, joissa toimintakin oli hyvin pienimuotoista.⁸⁹

⁸⁷ Jokipii 1993, s. 465 – 466; Rantanen 1986b, s. 248.

⁸⁸ Jokipii 1993, s. 466.

⁸⁹ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien paikallisosastojen vuosikertomukset 1943. Lotta Svärd B78 ja B405. KA.

3.2 Suojeluskunnat lakkautetaan

Suojeluskuntien ja lottien lakkautuspäätökset tulivat Keski-Suomeen oletettavasti melko yllättävänä uutisena. Arvailuja oli varmasti esitetty, mutta ajankohdasta ei ollut mitään tietoa tai varmuutta. Keski-suomalainen lehdistö uutisoi molemmista päätöksistä kuivakkaan toteavasti.⁹⁰ Paikallislehdistä ainoastaan *Viitasaaren Seutu* edes mainitsee suojeluskuntien lakkauttamispäätöksen.⁹¹ Kokoomuksen äänenkannattaja *Sisä-Suomi* sen sijaan kirjoittaa enemmän suojeluskuntajärjestöstä. Lehti ilmaisee hämmästyksensä lakkauttamispäätökseen ja vetoaa suojeluskuntien poliittiseen riippumattomuuteen, tosin myös myöntäen vasemmiston kaunojen olevan peräisin itsenäisyys sodan traumaista, vaikkakin viime vuosia on värittänyt talvisodan asevelihenki ja yhteistyö. ”[Järjestön työ kantaa] tulevaisuuteen samaa elämänuskoa ja itsenäisyystahtoa, jonka tulkkina lakkautettava järjestö toimi runsaan neljännesvuosisadan ajan.”⁹² Lehdistö ei missään päin Suomea ryhtynyt etenäkään suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen kohdalla julkaisemaan kovinkaan räväköitä uutisia. Tiukat kannanotot olisivat tuskin läpäisseet sensuuria ja toisaalta oli kyseessä äärimmäistä varovaisuutta vaativa hetki, jolloin ratkaistiin mahdollisuuksia säilyttää itsenäinen asema ja palata rauhaan.⁹³

Prosessi eteni Keski-Suomessa samaan tapaan kuin muuallakin maassa. Maakunnan kaksi suojeluskuntapiiriä lakkautettiin määräpäivään 7.11.1944 mennessä ja niiden paikan ottivat sotilaspiirit. Sotilaspiireihin nimettiin selvitysmiehet tarkastelemaan lakkautettujen suojeluskuntapiirien asioita. Edelleen myös paikallisosastoihin nimitettiin selvitysmiehet ja useimmiten tointa hoitamaan määrättiin lakkautetun suojeluskunnan entinen päällikkö, joka tunsu parhaiten osaston tilanteen ja toimijat. Jyväskylän sotilaspiirin selvitysmiesten työtä hankaloitti ja rasitti se, että samat henkilöt hoitivat myös jo maantieteellisesti olemattoman Käkisalmen suojeluskuntapiirin selvitystyön.⁹⁴

⁹⁰ ”Suojeluskuntajärjestö lakkautetaan – eduskunta hyväksynyt sitä koskevan hallitusesityksen”, Keski-suomalainen 1.11.1944; ”Lotta Svärd-järjestö lakkautettu eilen kaikkine alayhdistyksineen. Valtioneuvosto tehnyt sen välirauhansopimuksen 21. artiklan nojalla”, KSML 24.11.1944; ”Suojeluskuntien lakkauttamislaki hyväksyttiin eilen lopullisesti”, Työn Voima 4.11.1944.

⁹¹ ”Sk-järjestö lakkautetaan.” Viitasaaren seutu 2.11.1944

⁹² ”Suojeluskuntajärjestö”, *Sisä-Suomi* 4.11.1944.

⁹³ Uola 1999, s. 36; Selén 1996, s. 85.

⁹⁴ Jyväskylän sk-piirin esikunta. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, kansio 12, T17586. KA.

Keski-Suomessa reagoitiin lakkautuspäätökseen välittömästi. Toiminta ajettiin alas ilman kummempia juhlallisuuksia. Lehdistököän ei juuri puuttunut melko arkaluontoiseen asiaan. *Keskisuomalainen* kuitenkin julkaisi lakkautetun suojeluskuntajärjestön kiitokset sivun kokoisessa ilmoituksessa kaikille Keski-Suomen suojeluskunnille sekä niitä tukeneille lahjoittajille ja ihmisille, jotka ovat edistäneet suojeluskuntatyötä.⁹⁵ Päätöstä paikallisosastoissa seurasivat suojeluskuntien ja niiden esikuntien kokoukset, jotka harvoin pöytäkirjoissaan mainitsevat suoranaisesti lakkauttamista. Samoin mielialoja ja tuntemuksia osaston sisällä on useimmiten mahdotonta aistia edes rivien välistä. Oleellisin seikka, joka kokouspöytäkirjoista nousee esiin, koskee toimenpiteitä omaisuuden suhteen. Pöytäkirjat ovat säilyneet pääasiassa jäljennöksinä ja jäljennösten jäljennöksinä. Kokouskutsut puuttuvat lähes järjestään. Kokousteknisistä muodollisuuksista on mitä ilmeisimmin jouduttu tinkimään, kokouksia on kutsuttu koolle poikkeuksellisessa aikataulussa ja osittain pelkästään puhelimitse. Tilanteen luonteen katsottiin sallivan poikkeukset. Pyrkimys lailliseen menettelyyn oli kuitenkin tärkeänä seikkana mielessä. Selkeä päämäärä myös Keski-Suomessa oli ohjata lakkautettujen yhdistysten omaisuus pois valtion ulottuvilta. Mikään ei tässä vaiheessa ollut varmaa, ja ainoana mahdollisena takeena toiminnan loppuun viemisen laillisuudelle ja omaisuuden suhteen tehtyjen päätösten pitävyydelle nähtiin lain kirjaimen mahdollisimman tarkka noudattaminen.⁹⁶ Jotta lahjoitukset saatiin hoidettua aikarajan sisäpuolella eli ennen marraskuun 7. päivää, on pidetty mahdollisena, että todellisia kokouspäivämääriä hiukan aikaistettiin pöytäkirjojen päiväyksiin.⁹⁷

Paikallisosastot noudattivat suoraan piiriesikunnan antamaa mallia. Tästä johtuivat hieman erilaiset käytännöt Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien suojeluskunnissa. Jyväskylän piirissä kutsuttiin ylimääräinen yleiskokous koolle marraskuun 1. päivänä kello 13. Tämä kokous antoi piirin esikunnalle täydet valtuudet menetellä piirin omaisuuden suhteen harkitsemallaan tavalla. Piirin kokouspöytäkirjaan kirjattiin myös se tosiasia, että koko

⁹⁵ KSML 5.11.1944.

⁹⁶ Jyväskylän ja Sisä-Suomen suojeluskuntapiirit, viimeisten kokousten pöytäkirjat. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, kansiot 12, 13 (T17586) ja 49 (T17588). KA.

⁹⁷ Kylmä 1986a, s. 233.

suojeluskuntajärjestö lopetetaan. Liikituksen tuntoja on luettavissa rivien välistä, kun kokouksen puheenjohtaja kiitti eversti Teuvo Vartiovaaraa monivuotisesta työstä pidettynä piirin komentajana. Samoin Vartiovaara lausui kiitoksensa piirin suojeluskunnille menestyksellisestä yhteistyöstä. Välittömästi samana iltapäivänä yleiskokouksen jälkeen pidettiin esikunnan kokous, joka tehtävään valtuutettuna päätti toimenpiteistä piirin jäljellä olevan omaisuuden suhteen.⁹⁸ Tällä kaavalla suorittivat myös piirin paikallissuojeluskunnat toimintansa alasajon muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.

Jyväskylän paikallisosaston ylimääräisessä kokouksessa kaksi päivää myöhemmin lausuttiin myös muutamia sanoja suojeluskuntatyön puolesta. Kapteeni V. Oksanen muistutti suojeluskunnan merkityksestä ja sen siihenastisesta vaikutuksesta Suomen itsenäisyyden historiassa.⁹⁹ Kyseessä olivat siis yhdistysten viimeiset kokoukset ennen toiminnan täydellistä lopettamista, käytännössä lakkautuskokoukset. Silti tällaiset lausunnot suojeluskuntien puolesta tai haikeat jäähyväiset rakkaalle yhteisölle ovat harvassa kokouspöytäkirjojen tekstien joukossa. Näkyvillä saattaa korkeintaan olla maininta suojeluskuntien lakkauttamisesta hallituksen toimesta, aina ei sitäkään. Tämä kertoo selvästi varovaisuudesta sen suhteen, mitä virallisiin papereihin haluttiin jättää näkyville. Minkäänlaisia poliittisesti värittyneitä tai kanta-aottavia lausuntoja ei haluttu pöytäkirjoihin jättää, tällä tavoin toivottiin voivan minimoida yksityisten henkilöiden mahdollinen vastuu suojeluskunnan yhteisistä päätöksistä. Toisaalta toteava sävy oli ja on yleinen tapa ilmaista päätökset pöytäkirjatuotoksissa, värikkäät ilmaisut ovat sangen harvinaisia. Kokousten pöytäkirjojen epämääräisyyden on katsottu olevan myös omaisuuden siirtotoimenpiteitten suorittajien etu ja suojaamiskeino siten, ettei kukaan joutuisi henkilökohtaisesti vastuuseen lahjoituksista. Lakkautettaessa ei ollut selvää, millaiset toimenpiteet omaisuuden osalta olisivat hyväksyttäviä.¹⁰⁰

Sisä-Suomen piirissä käytäntö taas oli se, että esikunta laati ehdotuksen omaisuuden suhteen. Ylimääräinen yleiskokous käsitteli ehdotukset, keskusteli asiasta ja kirjasi päätökset pöytäkirjaan. Yleiskokous myös nimesi valtuuttamansa henkilöt mahdollisten

⁹⁸ Jyväskylän sk-piirin ja esikunnan ptk 1.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

⁹⁹ Jyväskylän sk:n ylim. kokouksen ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁰⁰ Kylmä 1986a, s. 231.

lahjakirjojen allekirjoittajiksi. Sisä-Suomen suojeluskuntapiirissä onkin piirin esikunnan kokous pidetty jo 29.10.1944, eli ennakoivasti jo ennen Zdanovin ukaasia, ja ylimääräinen yleiskokous sitten 3.11.1944. Tosin ylimääräinen kokous edelleen valitsi toimikunnan, jolle luovutettiin koko suojeluskuntapiirin omaisuus täysin valtuuksin. Toimikunta lahjoitti piirin omaisuuden eteenpäin.¹⁰¹

Sisä-Suomen suojeluskuntien kokouksissa pidetyt pöytäkirjat ovat sisällöltään pääosin muodollisia ja huomautukset suojeluskuntien lakkauttamisesta puuttuvat. Jälleen vain harvoissa tapauksissa mainintoja lopettamisesta löytyy. Esimerkiksi Kannonkosken suojeluskunnan ylimääräinen kokous oli pöytäkirjan mukaan nimenomaisesti kutsuttu koolle lakkauttamisasian vuoksi ja kokouksessa todettiin toiminnan loppuvan suojeluskunnista säädetyn lain kumoamisen takia. Konneveden suojeluskunnan kokouksessa taas ”päätettiin lakkauttaa Konneveden sk:n toiminta”.¹⁰² Sisä-Suomen suojeluskuntapiirissä päätettiin omaisuuskysymyksen ratkaisemiseksi perustaa Suolahdessa sijainneen esikunnan omaisuuden vastaanottajaksi Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiö.¹⁰³

Molempien piirien suojeluskunnat pysyivät aikataulussa viimeisine kokouksineen paria poikkeusta lukuun ottamatta. Jyväskylän suojeluskuntapiirin Petäjäveden suojeluskunnalta ei selvityspesän arkistosta löydy marraskuulle 1944 päivättyjä kokouspöytäkirjoja. Tältä pohjalta onkin mahdotonta sanoa, oliko kyseisessä suojeluskunnassa enää toimintaa marraskuussa. Sen sijaan Petäjäveden suojeluskunta lahjoitti koko omaisuutensa jo syyskuussa 1944, kauan ennen kuin järjestön lakkauttamislaki säädettiin. Petäjäveden suojeluskunnan esikunta arvioi syyskuun puolivälissä yleisen tilanteen sekavaksi ja väestön mielialan hermostuneeksi. Esikunta katsoi aiheelliseksi kutsua ylimääräisen kokouksen koolle ja keskustella toimenpiteistä, joihin mahdollisesti olisi aihetta.¹⁰⁴ Ylimääräinen

¹⁰¹ Sisä-Suomen sk-piiri, loppuselvityslomake 8.9.1952, ylim. kokouksen ptk 3.11.1944, Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

¹⁰² Kannonkosken sk:n ylim. kokouksen ptk 3.11.1944, Konneveden sk:n ylim. kokouksen ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

¹⁰³ Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiö on ainoa suojeluskuntaomaisuuden perillissäätiö, joka on lakkautettu. Vuonna 1963 sen varat lahjoitettiin Ukonniemen Invalidikotisäätiölle. Uola 1999, s. 228, 242.

¹⁰⁴ Petäjäveden suojeluskunta, esikunnan ptk 17.9.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Kylmä 1986a, s. 233.

kokous tekikin päätöksiä pari viikkoa myöhemmin suojeluskunnan omaisuuden suhteen.¹⁰⁵ Petäjäveden suojeluskunnan esikunta seurasi harvinaisen aktiivisesti välirauhan etenemistä ja sopimuksen ehtojen käsittelyä. Kokouksessaan 12.10.1944 esikunta päätti luovuttaa suojeluskunnan lipun Petäjäveden kirkon säilytettäväksi, mikäli suojeluskuntajärjestö lakkautettaisiin välirauhansopimuksen artiklojen nojalla.¹⁰⁶

Petäjäveden tapauksen tyyppiin ylöskirjoitettuihin tilanteenarviointeihin ei ryhdytty missään muussa Keski-Suomen suojeluskunnassa. Spekulaatiota tilanteen kehittymisestä käytiin varmasti muidenkin suojeluskuntien kokouksissa, mutta Petäjäveden tapaus todistaa esikunnan henkilöstön erityisestä kiinnostuksesta ja terävästä tilannetajusta. Petäjäveden suojeluskunnan jäsenistöön kuuluikin esimerkiksi viimeisenä paikallispäällikkönä toiminut Osvald Nyman, joka oli aktiivinen kunnallismies ja kansalaisjärjestötoimija. Uransa Nyman teki Petäjäveden nimismiehenä, virkaatekevänä vuodesta 1933 alkaen ja tehtävässä vakinaisena vuodesta 1946 lähtien.¹⁰⁷

Toinen poikkeustapaus, Keuruun Pihlajaveden suojeluskunta, sijaitsi myös Jyväskylän suojeluskuntapiirissä. Pihlajavedellä pidettiin normaalista Jyväskylän piiristä poiketen esikunnan kokous ensin 2.11.1944 ja suojeluskunnan yleiskokous seuraavana päivänä. Pöytäkirjat kertovat asioiden olleen muodollisesti kunnossa, esikunta ehdotti toimenpiteitä omaisuuden suhteen ja yleiskokous antoi esikunnalle toimivaltuudet varojen suhteen. Ilmeisesti lahjakirjat jäivät kuitenkin ajoissa tekemättä, sillä koko Pihlajaveden suojeluskunnan omaisuus siirtyi sellaisenaan valtiolle 7.11.1944.¹⁰⁸ Tämä tarkoitti mm. sitä, että ainoana keskisuomalaisena suojeluskuntatalona Pihlajaveden suojeluskunnan talo siirtyi valtiolle. Liki kaikilla keskisuomalaisilla suojeluskunnilla oli ollut oma tai jonkin toisen seuran kanssa yhteinen talo käytössään.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Petäjäveden sk:n yleiskok. ptk 29.9.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁰⁶ Petäjäveden sk:n esikunnan ptk 12.10.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁰⁷ Manninen 1994, s. 288.

¹⁰⁸ Pihlajaveden sk:n yleiskok. ptk 3.11.1944, Pihlajaveden sk:n esikunnan ptk 2.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁰⁹ Jokipii 1993, s. 464.

Omaisuusasian käsittelyn jälkeen viimeisenä toimenä suojeluskunnilla oli arkistojen supistaminen tai itse asiassa hävittäminen. Piiriesikunnat ryhtyivät kyllä pian lakkauttamisen jälkeen selvityspesän kehotuksesta kokoamaan paikallissuojeluskuntien arkistoja, mutta aineistoa ehdittiin silti tuhota varsin paljon, sillä valvontakomissio ei heti havahtunut asiaan. Vasta marraskuun loppupuolella valvontakomissio ilmoitti asettavansa selvityselimen ja sotilasläänien komentajat vastuuseen suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen nopeasta toimittamisesta. Tämän jälkeen arkistojen kokoaminen täsmentyi ja tuhoaminen hankaloitui, sillä niin sanotuista arkistojen ”supistamisista” piti jatkossa tehdä polttopöytäkirjat. Esimerkiksi henkilökortteja ja muuta arkaluontoista ja salaista kirjeenvaihtoa ehdittiin hävittää runsain mitoin. On todennäköistä, että sotilaspiirien esikunnat kannustivatkin hävittämisiin, sillä joiltain alueilta on järjestelmällisesti kadonnut kaikkien suojeluskuntien henkilökortistot.¹¹⁰

3.3 Lottien toiminta päättyy

Lotat saivat suuntaviivoja oman toimintansa jatkumismahdollisuuksille suojeluskuntien kohtalon perusteella. Toivoa oli, mutta teot kertoivat ristiriitaisesta mielestä. Jyväskylän ja Sisä-Suomen lottapiirit ja kaikki lottien paikallisosastot yrittivät viimeisen asti taata toimintansa jatkuvuuden muuttamalla sääntöjään piirihohtokuntien esimerkin mukaan vielä suojeluskuntien lakkauttamispäätöksen tultua.¹¹¹ Sääntömuutos oli lottien keskusjohtokunnan viimeisiä toimenpiteitä toiminnan jatkumisen mahdollistamiseksi. Ehdotuksen uusiksi säännöiksi suunnitteli professori Veli Merikoski jo marraskuun alussa. Käytännössä sääntömuutoksella pyrittiin tekemään lottatyöstä kaikkien Suomen naisten yhteinen mahdollisuus vapaaehtoistyöhön ja hyväntekeväisyyteen uskontoa, kotia ja isänmaata hyödyttävissä tehtävissä. Erona vanhoihin sääntöihin uudesta luonnoksesta puuttuivat kaikki viittaukset suojeluskuntiin. Muutos jäi kuitenkin ehdotuksen tasolle, sillä käsittelyä ei ehditty viedä loppuun saakka. Keski-Suomen piirit ja paikallisyhdistykset

¹¹⁰ Selén 2004, s. 493 – 494.

¹¹¹ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien paikallisosastojen ylim. kokousten ptk:t 19. – 21.11.1944. Lotta Svärd B78 ja B405. KA.

puolsivat sääntömuutosta, mutta järjestön edustajien yleiskokous määrättiin pidettäväksi 29.11.1944 ja näin ollen ehdotus kariutui, sillä Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin 23.11.¹¹²

Tuntemukset toiminnan jatkamisen mahdollisuuksista olivat selkeästi ristiriitaisia loka- ja marraskuun aikana. Monissa paikallisosastoissa suunniteltiin ompeluiltojen ja koulutustilaisuuksien jatkamista normaalilla tavalla ja hyväksyttiin uusia lottia jäseniksi, mutta toisaalta taas lopettamiseen valmistauduttiin lahjoittamalla osastojen omaisuutta ja varoja pois. Kokouspöytäkirjoista ilmenevätkin toimet omaisuuden poistamisesta isojen raha- ja irtaimistolahjoitusten muodossa pääosin jo marraskuun alkupuolella tai jo aiemmin.¹¹³ Lotat kokivat mitä ilmeisimmin asemansa todellisesti uhatuksi heti suojeleuskuntien lakkautuskehotuksen julkistamisen jälkeen. Asian hyväksyminen sen sijaan ei ollut helppoa. Henkilöstä riippuen tuntemukset vaihtelivat katkeruudesta, surusta ja haikeudesta välinpitämättömään suhtautumiseen tai epätietoisuudesta johtuviin pelkoihin ja epävarmuuteen. Monille vähemmän aktiivisille jäsenille ja erityisesti nuorille lotille lakkauttamisuhka ei ollut niin merkittävä seikka kuin vanhemmille ja sitoutuneille lotille, joille järjestö oli käytännössä ollut elämäntehtävä.¹¹⁴

Lotta Svärdin keskusjohtokunta valmistautui tulevaan jo lokakuussa 1944, jolloin perustettiin Suomen Naisten Huoltosäätiö, jonka tehtävänä oli ”sodan johdosta terveytensä, huoltajansa tai työpaikkansa menettäneitten naisten ja lasten huoltaminen ja avustaminen”¹¹⁵. Keskusjohtokunta sai edustajakokoukselta 24.10. valtuutuksen lottajärjestön varojen ja muun omaisuuden lahjoittamiseen yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Tämän valtuutuksen nojalla keskusjohtokunta luovutti siis jo lokakuussa osan järjestön varallisuudesta vastaperustetulle säätiölle. Marraskuun alussa säätiön varojen turvin perustettiin Työmaahuolto ry., jonka tehtäväksi tuli jälleenrakennustyömaiden huolto ja muonittaminen, tavoitteidensa mukaan ”miesten ruumiin sekä sielun ravitseminen”. Keskusjohtokunta ja huoltosäätiön johtokunta kantoivat huolta sodasta palaavien ja kotinsa

¹¹² Kataja 1986, s. 140 – 141; Uola 1999, s. 77.

¹¹³ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piiriesikuntien ja paikallisosastojen ptk:t loka-marraskuussa 1944. Lotta Svärd. KA.

¹¹⁴ Tiina Kinnunen on analysoinut lottien muisteluaineistoa ja arvioinut lottien tapoja kokea ja toimia lakkauttamisen uhan alla, sen aikana ja jälkeen. Kinnunen 2006, s. 38 – 46.

¹¹⁵ Uola 1999, s. 76.

menettäneiden lottien toimeentulosta. Työmaahuollon avulla pystyttiin työllistämään entisiä lottia ja huolehtimaan rakennustyömaiden huollosta. Käytännössä entisillä lotilla oli ammattitaito ja työvoima valmiina. Lisäksi Työmaahuolto ry. sai runsaasti kalustolahjoituksia lottaosastoilta.¹¹⁶

Keskusjohtokunnan näyttämää mallia Suomen Naisten Huoltosäätiön ja Työmaahuolto ry:n muodossa noudatettiin sittemmin myös paikallisella tasolla aina kyläosastoihin saakka. Säätiöiden perustaminen oli eräs keino taata omaisuuden lahjoitusten virallisuus ja lainvoimaisuus. Samoin mallia otettiin lahjoituskohteista. Suomen Naisten Huoltosäätiö oli yksi mahdollisuus omaisuuden uudelleensijoittamiselle, mutta piiri- ja paikallistasot kehittivät myös omille seuduilleen sopivia ratkaisuja perustamalla oman alueensa huoltotyöhön tähtääviä säätiöitä.¹¹⁷

Jyväskylän piiri reagoi lakkauttamishuhuihin perustamalla viiden vuoden määräaikaisen Keski-Suomen huoltorahaston Jyväskylän seudun apua tarvitsevien naisten ja lasten huoltoon. Rahaston hoitajat valittiin osittain piirin lotista ja osittain muista henkilöistä.¹¹⁸. Piirin ylimääräisessä kokouksessa 2.11.1944 suunniteltiin myös uusien yhdistysten perustamista. Tässä ilmeisesti lottien mielissä oli toiminnan jatkaminen uusien tahojen nimissä. Ehdotuksissa mainittiin esimerkkeinä ”Naisten apu ry.” ja ”Yleisten töiden muonittajat”. Samalla suunniteltiin naisia varten uusia kursseja, kuten ravintola- ja ruokalakurssit sekä talousapukoulutus. Toiminnan jatkaminen oli selvästi tärkeää, lottatyö koettiin mielekkääksi ja toisaalta naisten kouluttaminen nähtiin aiheellisena. Asioiden käsittely kuitenkin jäi Jyväskylän lottapiirissä vain ehdotusten tasolle. Kyseisen kokouksen aikana lienee ollut jo selvillä suojeluskuntajärjestön kohtalo ja epäilykset Lotta Svärdinkin kohdalla vahvistuneet, sillä piirin johtokunnan pitkäaikaista puheenjohtajaa Aino Järveläistä kiiteltiin lämpimästi hänen suuriarvoisesta työstään.¹¹⁹

¹¹⁶ Kinnunen 2006, s. 30 – 34; Kleemola 1994, s. 68; Huuhka 1987, s. 10 – 12.

¹¹⁷ Uola 1999, s. 77.

¹¹⁸ Rahaston hoitajiksi valittiin lotat Aino Karivirta, Hanna Stenman, Aino Aaltonen, Martta Valjakka, Liisa Syvänen, varatuomari Torsten Martinmaa sekä pastori Erkki Kiviranta. LS Jyväskylän piirihoitokunnan ptk 1.11.1944. Lotta Svärd B76. KA.

¹¹⁹ LS Jyväskylän piirin ylim. kokouksen ptk 2.11.1944. Lotta Svärd B78. KA.

Varsinainen lakkautusprosessi Jyväskylän piirissä lähti käyntiin sillä, että puheenjohtaja Aino Järveläinen sai 23.11.1944 tiedon lottien keskusjohtokunnalta yhdistysten lakkauttamisesta. Seuraavana päivänä Järveläinen ilmoitti piirin toimihenkilöille asiasta ja ohjeisti heitä pikaisesti tekemään tilinpäätöksen, päivättyä 23.11.1944. Samoin Järveläinen välitti pääosin puhelimitse piirin 24 paikallisosaston puheenjohtajille sanan ja kehotti keräämään lottien jäsenkortit pois. Piirin purkaminen ja tiliselvitykset olivat valmiina 10.12.1944, mutta monessa jäsenyhdistyksessä selvitykset venyivät enemmän tai vähemmän myöhemmäksi.¹²⁰ Esimerkiksi Laukaan lottaosaston edustajat kokoontuivat viimeistä kertaa vielä 26.11.1944 Laukaan Säästöpankilla tarkoituksenaan tarkistaa osaston arkisto. Edustajat päättivät polttaa oman harkintansa mukaan historiallisesti arvottomat aineistot sekä poiskerätyt jäsenkortit kaikkiaan 203 kappaletta.¹²¹ Maininta vastaavasta löytyi myös Korpilahden paikallisosaston pöytäkirjasta, jossa johtokunta päätti jo 9.11.1944 polttaa ”kaikki tarpeettomat paperit”.¹²²

Sisä-Suomen lottapiiri keskittyi kokouksissaan talousasioiden ratkaisuun. Omaisuutta lahjoitettiin pääasiassa huoltotyöhön kautta koko piirin. Nähtävästi ilmassa oli joko toiveikkuutta tai tietämättömyyttä järjestön kohtalon suhteen, sillä vähäisetkin viittaukset toiminnan lakkauttamiseen puuttuvat piirin paikallisosastojen loka-marraskuun kokouspöytäkirjoista. Vesannon paikallisosastoon hyväksyttiin uusia lottia vielä 19.11.1944, jolloin samassa kokouksessa hyväksyttiin myös järjestön uudet säännöt paikallisosaston säännöiksi. Vesannon paikallisosaston toiminta olikin aktiivista loppuun saakka, sillä kaikissa sen kymmenessä kyläosastossa toimi myös tyttöosasto.¹²³ Kyyjärven paikallisosaston johtokunta taas kokoontui viimeistä kertaa vielä 28.11.1944 eli jo lakkautuksen jälkeen ja laati pöytäkirjankin tästä palaverista. Osaston puheenjohtaja Kaisa Raisio totesi eduskunnan tehneen lottajärjestön lakkauttamista koskevan päätöksen, joka koski myös Kyyjärven alaosastoa. Kokouksessa keskusteltiin vielä osaston sisäisistä

¹²⁰ Jyväskylän poliisilaitoksen tutkintapöytäkirja 15.12.1945, Aino Järveläisen kuulustelu. Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA. Sisäasiainministeriön kehotuksesta lääninhallitusten ja paikallisten poliisiviranomaisten oli järjestön lakkauttamisen jälkeen valvottava, ettei toiminta jatku, otettava haltuun arkistot ja mahdolliset jäljellä olevat rahavarat sekä ne edelleen selvitysmiehille toimitettava. Lisäksi oli selvitettävä, oliko jäljellä vielä muuta omaisuutta ja siitä ilmoitettava selvitysmiehille. Tähän prosessiin liittyi myös poliisilaitoksen pitämät kuulustelut. Kinnunen 2006, s. 89 – 90.

¹²¹ LS Laukaan po, ptk arkiston tarkastamis- ja polttamistilaisuudesta 26.11.1944. Lotta Svärd C459. KA

¹²² LS Korpilahden po, johtokunnan ptk 9.11.1944. Lotta Svärd C364. KA.

¹²³ LS Vesannon po, yleiskok. ja johtokunnan ptk:t 19.11.1944. Lotta Svärd C930, C931. KA.

asioista ja päätettiin haikein mielin tilaisuus hiljaiseen hetkeen kunnioittaen sodassa kaatuneiden muistoa ja lopuksi laulettuun virteen Jumala omi linnamme.¹²⁴

Lotta Svärdin keskusjohtokunta pyrki valmistamaan paikallistasoa tulevaan myös jakamalla lotille kirjallisen toimintaohjeen siltä varalta, että järjestö lakkautettaisiin. Tällä tähdättiin järjestön palveluksessa olevien lottien toimeentulon turvaamiseen. Esimerkiksi Työmaahuolto ry:n eräs tarkoitus oli tarjota työtä rintamalta palanneille lotille, joiden toimeentulo oli heikko.¹²⁵ Lottatoiminnan lakkauttaminen kuitenkin erosi suojeluskuntien vastaavasta siinä, että järjestön lakkauttamisesta tiedotettiin samana päivänä 23.11.1944, kun toiminta myös loppui. Suojeluskunnat saivat muutaman päivän aikaa järjestellä asiansa, mutta kaikki lottayhdistysten toimintaa tai omaisuutta koskevat päätökset olivat laittomia ja pätemättömiä, mikäli ne oli tehty edellä mainitun päivämäärän jälkeen. Asioiden ollessa tällä mallilla, kun Lotta Svärd -järjestö lakkautettiin 23.11., olivat Keski-Suomenkin lotat jo ehtineet tehdä voitavansa osastojensa toimintamuotojen ja omaisuuden säilyttämiseksi toisten tahojen voimin. Jäljellä oli enää tilinpäätösten tekeminen ja muista muodollisuuksista huolehtiminen. Loppuvuodesta 1944 Keski-Suomen kaksi lottapiiriä pitivät päättäjäisjuhlaansa, Sisä-Suomen piiri Suolahden ja Jyväskylän piiri Taulumäen kirkoissa.¹²⁶

Myös lottien toiminnan lakkauttamista ja omaisuuden kohtaloa valvomaan perustettiin valtakunnallinen selvityselin, jonka edustajia paikallisesti olivat yleisimmin entisten piirien ja lottaosastojen puheenjohtajat. Lakkautetun Lotta Svärd -järjestön selvitysmiehiksi Helsinkiin nimitettiin varatuomari Eemeli Niemelä, apulaistoimitusjohtaja Juhani Harvala ja Helsingin poliisimestarin lainopillinen apulainen Veikko Vihtori Hietalahti. Selvitysmiesten tehtävä piiri- ja paikallistasolla oli lääninhallitusten ja paikallispoliisin kanssa valvoa, ettei lottien toiminta jatku sekä ottaa haltuunsa lakkautettujen yhdistysten arkistot ja rahavarat ja edelleen ne toimitettava selvityspesälle.¹²⁷ Lottien arkistot määrättiin luovutettaviksi selvitysmiehille, mutta aineistoja myös sekä piilotettiin että poltettiin.

¹²⁴ LS Kyyjärven po, johtokunnan ptk 29.11.1944. Lotta Svärd C428. KA

¹²⁵ Uola 1999, s. 77; Kinnunen 2006, s. 31.

¹²⁶ Rantanen 1986b, s. 251.

¹²⁷ Sisäasiainministeriön kirjelmä lääninhallituksille 23.11.1944 (jäljennös liitteenä Jyväskylän poliisilaitoksen tutkintapöytäkirjassa 15.12.1945). Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA.

Epäilemättä edellä mainittujen kaltaisia tuhoamistilaisuuksia pidettiin monella muullakin paikkakunnalla, vaikeivät pöytäkirjat sitä aina kerrokaan. Pelko edesvastuuseen joutumisesta oli suuri, etenkin kun aiemmin oikeaksi ja hyväksi katsotusta toiminnasta oli nyt tullut kiellettyä ja tiukan valvonnan alaista.¹²⁸

Lottaosastojen pesänselvitystyö oli, mikäli mahdollista, vielä suojeluskuntienkin vastaavaa hankalampaa, sillä suojeluskuntien omaisuusratkaisut keskittyivät niihin muutamaaan päivään, jotka lakkauttamiselle oli varattu, mutta lottien tapauksessa selvityselin joutui tutustumaan laajasti koko viimeisen vuoden pöytäkirja- ja tiliaineistoihin selvittääkseen, mitkä lahjoitukset tai kaupat olivat suunnitellusta budjetista poikkeavia ja näin ollen kenties tarkoituksellisia päätöksiä luopua omaisuudesta. Paikallisyhdistysten pöytäkirjoista paistaakin selvästi selvittelyelimen tekemät havainnot. Kaikki suuremmat lahjoitukset tai muut omaisuutta koskevat päätökset on alleviivattu punaisella jokaisen yhdistyksen pöytäkirjoista. Yleisimpiä syitä selvitystyön tarkentamiselle tai lahjoituksen peruuntumiselle olivat lakkautuspäivän jälkeen tehty lahjoitus, lahjakirjan puuttuminen tai katoaminen, osaston yleiskokouksen hyväksynnän puuttuminen lahjoituspäätökselle tai kyläosastojen itsenäiset päätökset, joita ei paikallisosaston kokous ollut vahvistanut.¹²⁹ Toisaalta Lotta Svärdin selvitysmiesten työtä helpotti se, että järjestön lakkauttamiseen ja omaisuuden selvittämiseen saattoi soveltaa samoja periaatteita kuin minkä tahansa yhdistysmuotoisen järjestön lakkauttamistapauksessa. Lottajärjestön asema ei ollut lailla säädetyn suojeluskuntajärjestön tavoin poikkeuksellinen, joten asiaa ei tarvinnut suojeluskuntien tavoin viedä eduskunnan käsiteltäväksi. Selvitysmiehet sovelsivatkin yhdistyslakia ja Lotta Svärd -järjestön sääntöjä selvittäessään pesää ja tarvittaessa puuttuessaan lahjoitusten lainmukaisuuteen.¹³⁰

¹²⁸ Kinnunen 2006, s. 89.

¹²⁹ Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansiot 83 (Jyväskylän piiri) ja 113 (Sisä-Suomen piiri). KA; Selén 1996, s. 85 – 86.

¹³⁰ Uola 1999, s. 245.

3.4 Mitä oikeastaan lakkautettiin?

Paikallistasolla vaikkapa Keski-Suomen jonkin maalaiskunnan suojeluskunnan tai lottayhdistyksen lakkauttaminen näkyi ja tuntui entisten jäsenten elämässä. Yhdistys oli pitkään ollut aktiivisten harrastajien sosiaalisen toiminnan keskus. Erityisesti sota-aikana kotirintaman maanpuolustustyö keskittyi paikallisiin suojeluskuntiin ja lottaosastoihin ja toiminta näkyi toki myös sotarintamalla. Sotaa edeltävänä rauhanaikana suojeluskunta oli useimmiten ollut paikkakunnan suurin ja aktiivisin urheiluseura sekä sivistys- ja valistustyössään merkittävä, eikä tähän enää ollut paluuta. 1930-luvulla toiminta oli vielä laajasti levinnyt myös nuorisotyön alueelle suojeluskuntien sotilaspoikien ja toisaalta lottatyttöjen muodossa.¹³¹

Suojeluskunta- ja lottajärjestöjen työsarkaan oli kuulunut valistustyö eri muodoissaan. 1920- ja 1930-luvuilla valistustyö kohdistui hyvän käytöksen vaalimiseen ja sivistyksen kohottamiseen. Suojeluskuntalaisten ”ryhtiliike” pyrki etenkin kieltolain vuosina 1920-luvulla valvomaan jäsenien alkoholinkäyttöä jopa erottamisten uhalla. Suojeluskuntajärjestöön liittyi jo ennalta niin paljon kielteistä julkisuutta¹³², että varaa ei ollut pilata mainetta enempää.¹³³ Valistustyön luonne muuttui merkittävästi 1930-luvun lopulla ja sotien aikana. Työn toimintamuodot tähtäsivät yhä enemmän puolustustahdon lujittamiseen ja mielialan kohottamiseen. Suojeluskuntien lehdet ja muut julkaisut (julisteet, runot, laulut) olivat täynnä mieltä ylentäviä kirjoituksia ja kuvauksia sankariteoista ja yhteisen päämäärän tavoittelusta: ”Sisä-Suomen mies on kunniakkaasti kestänyt ja hoitanut tehtävänsä!”¹³⁴ Kuvaukset rintamavierailuista antoivat käsityksen reippaasta ja toiveikkaasta mielialasta sekä hyvistä olosuhteista ja jopa viihtyvyydestä etulinjoilla.¹³⁵ Tämän tyyppisen valistustyön tai kotirintaman sotapropagandan aika oli kuitenkin ohi sodan loputtua. Enää ei tarvinnut kohottaa kansalaismieltä yhteistä vihollista vastaan.

¹³¹ Selén 2004, s. 502 – 503.

¹³² Kielteinen julkisuus oli yhteydessä sisällissodan valkoiseen terrorismiin, josta tosin pitkälti vielä vaiettiin. Suhtautuminen suojeluskuntajärjestöön oli vielä toisen maailmansodankin aikana eri väestönryhmien kesken hyvin ristiriitaista. Selén 2001, s. 148.

¹³³ Selén 2001, s. 145 – 148.

¹³⁴ Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin komentajan tervehdyksestä, Sisä-Suomen Vartio 10/1943; Valistustyön luonteesta ks. Raikkala 1964, s. 361 – 362.

¹³⁵ ”Käynti Pylkönmäen pitäjän poikain parissa etulinjoilla”, Sisä-Suomen Vartio 3/1943; ”Selostus rintamavierailusta Vesannon poikain luona”, Sisä-Suomen Vartio 8/1943.

Päinvastoin, oli aiheellista vaieta kaikista voimakkaista julkisista ilmauksista liittyen välirauhansopimuksen allekirjoittajaosapuoliin. Täältäkin osin eräs suojeluskuntien ja myöslottien toimintamuoto oli rauhan myötä tiensä päässä.

Valistustyössä olisi tosin edelleen ollut työsarkaa uusien haasteiden edessä. Uudenlaista valistustyötä olisi voinut olla kehoitus kurinalaisen työhön isänmaan hyväksi rauhanehtojen täyttämässä, josta edellä onkin jo ollut mainintoja. Raittiustyöllekin olisi jälleen ollut kysyntää. Pelot alkoholin lisääntyvästä kulutuksesta etenkin rintamalta kotiutuvien ja nuorison joukossa ilmenivät paikallislehtien kirjoittelussa. Raittius ja siveelliset elintavat nähtiin takeena jälleenrakennustyön onnistumiselle.¹³⁶

Suojeluskunnan ja lotta-yhdistyksen lopettaminen teki loven paikallisyhteisön sosiaaliseen elämään ja poisti totutut toimintamuodot. Ratkaisuksi oli kehiteltävä jotain uutta. Esimerkiksi Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin Kyyjärven suojeluskunta oli koko olemassaolonsa ajan pitäjän ainoa urheiluseura. Kyyjärvelle perustettiin itsenäinen urheiluseura vasta toisen maailmansodan jälkeen.¹³⁷ Useimmiten harrasteita oli kuitenkin mahdollista jatkaa muilla tahoilla, ja uusia tahoja esimerkiksi urheilu- ja ampumaseurojen muodossa perustettiin lisää. Entinen, suojeluskuntalaiset ja lotat yhdistänyt sosiaalinen yhteisö oli kuitenkin poissa. Suojeluskunnissa sotilaskoulutustoiminta oli ollut kenties tärkein yhteinen ja yhdistävä tekijä, jota nyt oli lähes mahdotonta samassa muodossa korvata. Esimerkiksi reserviläistoiminta käynnistyi aliupseerien ja miehistön osalta hitaasti vasta seuraavien vuosikymmenten kuluessa täyttämään osaksi suojeluskuntien jättämää aukkoa.¹³⁸

Edellisen perusteella voidaan pitää mahdollisena, että suojeluskuntien lakkauttamispäätös aiheutti tai ainakin lisäsi pelkoa jatkosodan päättymisen mukanaan tuomista lieveilmiöistä. Eräs demobilisaation ja samalla rauhaanpalaamisen ongelmista jokaisen sodan jälkeen on rintamilta palaavien sotilaiden integrointi takaisin kotiseudun arkielämään. Yleisesti sodan päätyttyä veteraanien kotiuttaminen saattaa aiheuttaa epävakautta ja ongelmia järjestyksen

¹³⁶ ”Voimalla rakennetaan”, Säynätsalo 4.11.1944; ”Nuoriso raittiiksi”, Saarijärven Sampo 20.10.1944.

¹³⁷ Kauppinen 1990, s. 502.

¹³⁸ Selén 2004, s. 502 – 504.

pitämisessä.¹³⁹ Monet kotiinpalaajat tulivat nyt myös menettämään sidoksen sotilaalliseen yhteisöön ja sotilaselämään kotiseudullaan suojeluskuntien lopettamisen yhteydessä. Kotiutettujen joukossa oli myös paljon armeijan vakinaiseen henkilökuntaan kuuluvia sotilaita, jotka saivat puolustuslaitokselta lopputilin armeijan vahvuutta supistettaessa.¹⁴⁰ Kotipaikan suojeluskunnan puuttuminen saattoi erityisesti heille olla raskas paikka, sillä heille armeija oli ollut työympäristö jo ennen sota-aikaa.

Suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen roolia sodanjälkeisten levottomuuksien aiheuttajana ei saa kuitenkaan liioitella, suojeluskuntien lopettaminen oli ollut tiedostettu ja todellinen mahdollisuus heti siitä lähtien, kun jatkosodan lopputulos oli alkanut selvitä. Sota oli muutenkin jo koetellut järjestötoimintaa suojeluskunnissa ja lottayhdistyksissä, kun valtaosa molempien aktiivijäsenistä oli rintamalla. Suojeluskuntien aseistus oli pääosin siirtynyt kenttäarmeijalle. Sotaa edeltävä aika taas oli ollut yhdistyksissä enemmän sotaan valmistautumista – kaukana 1920- ja 1930-lukujen aktiivisesta harrastuneisuudesta. Toiminta oli kokenut merkittäviä muutoksia ja uudelleen suuntautumista jo ennen lakkautuspäätöstä. Suojeluskuntajärjestö oli yhä tiiviimmin limittynyt puolustusvoimiin ja vapaaehtoisuuden merkitys oli vähentynyt. Näin ollen voidaan pohtia myös sitä, oliko suojeluskuntalaisilla edes halua palata entiseen, sotaa edeltäneeseen toimintaan tai kiinnostiko sodasta palanneita veteraaneja enää sulkeisharjoitukset urheilukentällä. Ja toisaalta, olisiko aktiivisen maanpuolustustoiminnan jatkaminen edesauttanut rauhaanpalaamista; ehkä muutos oli sekä voittajan että voitettun kannalta tarpeellinen, kun rauhaa todella haluttiin tavoitella.¹⁴¹

Tähän mennessä olen käsitellyt sitä tyhjiötä, joka vanhojen suojeluskuntalaisten ja lottien sosiaaliseen elämäään jäi järjestöjen lakkauttamisen jälkeen. Sen lisäksi on aiheellista miettiä myös sitä lovea, jonka yhdistysten lopettaminen teki koko paikallisyhteisöön. Kotijoukkojen rooli pitäjän huoltotyössä oli ollut erittäin merkittävä ja etenkin lottaosaston jatkuvaa avustusta nauttavia henkilöitä ja perheitä löytyi joka kunnasta. Huoltotyön rooli

¹³⁹ Sotaa seurasi rikollisuuden kasvu, jota on pidetty eräänä rintamamiesten demobilisaatiosta ja kotiuttamisesta aiheutuneeksi lieveilmiöksi. Tarjamo 2006, s. 343.

¹⁴⁰ Vuorenmaa 1996, s. 78 – 79.

¹⁴¹ Ks. esim. Rantanen 1986a, s. 222 – 223; Rumpunen 1998, s. 294 – 295; Väyrynen 2006, s. 40 – 43; Selén 2001, s. 523 – 526; Selén 1996, s. 86.

kasvoikin erityisen tärkeäksi sodan loputtua, sillä kaatuneiden ja invalidisoituneiden perheiden lisäksi Keski-Suomen kuntia rasittivat kotinsa menetetyille alueille jättäneet siirtolaiset. Evakuoituja olikin Keski-Suomessa ja erityisesti Jyväskylän kaupungissa väkilukuun nähden ja muuhun maahan verrattuna huomattavan paljon.¹⁴² Lotta Svärd -järjestön lakkauttamisen jälkeen jatkuvasti tarpeellinen huoltotyö oli organisoitava uudelleen. Lisäksi kenttäarmeijan kotiuttaminen tapahtui suojeluskuntien kautta paikallisella tasolla ja tältä osalta suojeluskuntatoiminta oli erittäin vilkasta juuri sodan loppumisen jälkeisinä aikoina. Suojeluskunnan entinen paikallispäällikkö joutui useissa tapauksissa jatkamaan kotiuttamisten parissa työtään vielä lakkauttamisen jälkeen, vaikka vastuu kotiuttamisista oli virallisesti siirtynyt jo muille tahoille.¹⁴³

Edellä mainitut ongelmat liittyvät yhteen ja osittain jo niitä ennakoiden suoritettiin omaisuudenlahjoitustoimenpiteitä. Totutun toiminnan lopettaminen jätti aukon, jonka paikkaamiseksi lakkautetun yhteisön omaisuutta pyrittiin käyttämään. Riski kotiuttamisen aiheuttamista levottomuuksista oli mahdollisesti eräs syy suojeluskunta- ja lottaomaisuuden keskittämisestä tahoille, jotka kykenivät ainakin jossain muodossa paikkaamaan lakkautettujen järjestöjen jättämää tyhjää tilaa samankaltaisin toimintamuodoin.

4 KYSYMYS OMAISUUDESTA

4.1 Järjestöjen varallisuus

Yhdistysten viimeisten kokousten tärkein tehtävä oli päättää, minkälaisiin toimenpiteisiin ryhdyttäisiin osastojen omaisuuden kanssa. Vaikka paikalliset yhdistykset olivat kautta elinkaarensa kamppailleet toimeentulon kanssa, oli kyse sekä Lotta Svärdin että suojeluskuntien kohdalla eräistä maan varakkaimmista järjestöistä. Vuonna 1927 suojeluskuntajärjestöstä säädetyn lain mukaisesti järjestöllä, sen piireillä sekä niiden alaisilla paikallisosastoilla oli ollut oikeus kiinteän ja irtaimen omaisuuden hankkimiseen ja omistamiseen sekä lahjoitusten ja testamenttien vastaanottamiseen.¹⁴⁴

¹⁴² Laitinen 1995, s. 88 – 89.

¹⁴³ Selén 2004, s. 492 – 493.

¹⁴⁴ Uola 1999, s. 225 – 226.

Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin vuosikertomuksessa 1943 todettiin, että ”[p]iirin taloudellinen tila ei ollut hyvä, mutta kuitenkin tyydyttävä. Alueen väestö sekä yhtiöt tukivat piirin toimintaa lahjoituksin”.¹⁴⁵ Suojeluskunnilla oli usein paikallisia teollisuuden merkkitekijöitä tukijoinaan ja useimpia paikallisosastoja oli myös julkinen taho tukenut valtion rakennusavustusten tai paikallisten lahjoitusten muodossa. Kuntien tuki oli usein epävarmaa ja vaihtelevaa ja maanlaajuisesti pääosa kunta-avusteisista suojeluskunnista sijaitsi Etelä-Suomessa – Keski-Suomessa taas toiveet kuntien tuesta olivat likipitäen turhia. Tämä riippui yleensä kunnan hallinnon poliittisista voimasuhteista, suojeluskunnalle oli todennäköisemmin luvassa avustuksia porvaristoenemmistöiseltä kunnanvaltuustolta verrattuna sosiaalidemokraattiseen.¹⁴⁶ Jyväskylän piirissä esimerkiksi Säynätsalossa suojeluskunnan toiminta tapahtui koko sen olemassaolon ajan täysin Johan Parviaisen Tehtaat Oy:n¹⁴⁷ lahjoitusten tuella. Vastaavasti Säynätsalon lottien toiminnan lähtökohdat mahdollisti kauppaneuvos Hanna Parviainen.¹⁴⁸ Samoin Jämsänkoskella suojeluskunnan toiminta perustui tehdasyhtiön tukeen. Yhtyneet Paperitehtaat rahoittivat Jämsänkosken suojeluskunnan toiminnan ja lahjoittivat sille sen tarvitseman kaluston käytännössä koko sen olemassaolon ajan.¹⁴⁹

Suojeluskunnilla ja lotilla oli aktiivijäsenten lisäksi myös kannattajajäseniä, joiden tehtävät perustuivat lähinnä rahoituspuoleen. Samoin monilla paikkakunnilla oli erillisiä suojeluskuntien kannatusyhdistyksiä, jotka tehostivat varainkeruuta ja antoivat tarvittavaa rahallista tukea. Piiriesikunnat saivat lahjoituksia myös monilta pienemmiltä liikeyrityksiltä, kuten kauppaliikkeiltä ja pankeilta. Osin lahjoitusten, yhteisomistuksen ja maakauppojen turvin useimmilla Keski-Suomen suojeluskunnilla oli tonttimaata, jolle oli rakennettu ampumarata, urheilukenttä tai suojeluskuntatalo.¹⁵⁰ Sisä-Suomen piirissä tosin oli yleisenä käytäntönä, että suojeluskunnan ampumarata rakennettiin vuokramaalle, vaikka

¹⁴⁵ Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin toimintakertomus 1943, Pellikka 1992, s. 183.

¹⁴⁶ Selén 2001, s. 265 – 267.

¹⁴⁷ Myöh. Enzo-Gutzeit Oy.

¹⁴⁸ Roiko-Jokela 1994, s. 402, 405.

¹⁴⁹ Jämsän piirin nimismiehen kirjelmä selvityspesälle, vastaus lakkautetun sk-järjestön omaisuustiedusteluun. 14.5.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁵⁰ Numminen 1986c, s. 46 – 47.

suojeluskunnalla saattoikin olla omia maa-alueita.¹⁵¹ Lottaosastot niin ikään omistivat tonttimaata ja kiinteistöjä. Useilla osastoilla oli esimerkiksi varain keruuta varten kahvila- tai matkustajakotitoimintaa. Lottien omat toimitilat sen sijaan olivat melko harvinaisia.¹⁵²

Koko suojeluskuntajärjestön varallisuus 1.10.1944 yliesikunta mukaan luettuna oli kirjanpitoarvoltaan runsaat 375,1 miljoonaa markkaa. Järjestön lakkauttamisen jälkeen selvityspesän valvontakomissiolle ilmoittaman valtiolle siirtyneen omaisuuden kirjanpitoarvo oli n. 33,6 miljoonaa markkaa. Tosin edellä mainitut lukemat ovat peräisin aivan ensimmäisestä yhteenvedosta järjestön omaisuudesta, joka tehtiin jo joulukuussa 1944. Tällöin aineisto ja tilinpäätöstiedot olivat vielä puutteellisia.¹⁵³ Loppujen lopuksi suojeluskuntajärjestön omaisuus 1.10.1944 omaisuustaseen perusteella on laskettu noin 460 miljoonan markan arvoiseksi. Omaisuus koostui pääasiassa kiinteistöistä, mutta merkittävä osa siitä oli arvopapereita, pankkitalletuksia, käteistä sekä irtaimistoa. Loppusummat ovat kuitenkin vain suuntaa-antavia, sillä niiden perustuessa kiinteän omaisuuden kirjanpitoarvoihin todelliset arvot olivat usein jotain muuta, yleensä enemmän. Ennen järjestön lakkauttamista omaisuutta luovutettiin yli 370 miljoonan markan arvosta, kun velkoja järjestöllä samaan aikaan oli noin 106 miljoonaa markkaa. Näin ollen valtion haltuun lopulta päätyi alle kymmenen prosenttia koko suojeluskuntajärjestön omaisuudesta. Tosin omaisuutta koskevat selvittelyt jatkuivat vuosikausia lakkauttamisen jälkeen ja joissain tapauksissa entiset suojeluskunnat joutuivat vielä jälkikäteen palauttamaan lisää omaisuuttaan selvityspesälle.¹⁵⁴

¹⁵¹ Sisä-Suomen piirin useimmissa suojeluskunnissa sotilaspiirin edustajat kävivät purkamassa ampumaratojen vuokrasopimukset eli ”luovuttamassa maa-alueet takaisin vuokranantajalle” suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen jälkeen. Vuokrasopimukset jäivät purkamatta suojeluskuntia lakkautettaessa ja muodollisesti alueiden vuokraukset siirtyivät selvityspesälle. Vuokrat jäivät maksamatta ja sopimuksia purettaessa vuokraaja lupautui olemaan esittämättä korvausvaatimuksia. Esim. pöytäkirja Sumiaisten suojeluskunnan ampumaradan luovutustilaisuudesta 23.8.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

¹⁵² Rantanen 1986b, s. 244 – 249.

¹⁵³ Yhteenveto suojeluskuntaomaisuudesta 11.12.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, yleinen kirjeenvaihto v. 1944, T17589 kansio 64. KA. Varhaisimmat kokonaiskatsaukset järjestön omaisuuteen on saatu aikaan jo joulukuussa 1944. Ensimmäisessä yhteenvedossa onkin maininta vielä osittain puutteellisesta aineistosta, 58 suojeluskunnan tilinpäätökset puuttuvat. Summat ovat kuitenkin suuntaa antavia ja tietoja päivitettiin jatkuvasti seuraavien kuukausien aikana.

¹⁵⁴ Selén 2004, s. 502.

Irtaimen omaisuuden arvoa on vaikea rahassa mitata. Jonkinlaisia arvioita tilinpäätöksiä ja omaisuusluetteloita laadittaessa yritettiin tehdä, mutta usein summat olivat hyvin epämääräisiä ja irtaimistoluettelot sisälsivät vähäisimmätkin esineet rikkinäisiä juomalaseja myöten. Näin ollen kaikki arviot omaisuudesta ovat todellakin arvioita. Samoin erilaiset palovakuutukset, rahastot ja arvopaperit, joita yhdistyksillä oli, ovat usein mainittuina pelkästään nimeltä tai laskettuina mukaan nimellisarvoonsa perustuen. Monet osastot olivat hankkineet erilaisia valtion sotaobligaatiota tai ottaneet ”puolustuslainaa”. Valtio hankki sotaobligaatioiden avulla sodan aikana rahaa puolustusmenoihin ja sotatoimiin.¹⁵⁵

Lotta Svärd -järjestön netto-omaisuuden arvoksi vuonna 1944 on arvioitu noin 240 miljoonaa markkaa. Valtion haltuun tästä päätyi vajaa kolmannes. Kuten suojeluskuntien kohdalla, myös lottaosastojen omaisuudesta merkittävän osan muodostivat kiinteistöt, joiden reaaliarvoa on lähes mahdotonta arvioida. Joka tapauksessa voidaan perustellusti todeta lottien onnistuneen lahjoittamaan reilusti yli puolet omaisuudestaan pois ennen järjestön lakkauttamista. Lakkautettu lottajärjestö teki mm. Suomen Naisten Huoltosäätiöstä varakkaan tahon, joka sijoitti järkevästi entistä lottaomaisuutta kiinteistöihin ja jatkoi entisten lottien johdolla huoltotyötä laajassa mittakaavassa. Lisäksi säätiö huolehti monista avuntarpeessa olevista entisistä lotista sairausavustusten, kuntoutustoiminnan ja muiden henkilökohtaisten avustusten muodossa. Lotta Svärd -järjestöllä oli lakkautettaessa myös runsaasti irtainta omaisuutta, jota selvityspesä ei ryhtynyt huutokaupoilla kauppaamaan – kuten paikallisosastojen irtaimistolle tehtiin – tai muuten muuttamaan rahaksi. Irtaimisto päätyi pääosin Sotamuseoon, kuten suurin osa lottaosastojen lipuistakin.¹⁵⁶

4.2 Suojeluskuntatalot ja valtion rakennusavustukset

Suurimman osan suojeluskunnan omaisuudesta muodosti useimmiten paikallinen suojeluskuntatalo. Taloja olikin likipitään jokaisella suojeluskunnalla. Valtakunnallisesti suurin osa taloista ehdittiin luovuttaa jollekin yleishyödylliselle taholle tai tarkoitukselle.

¹⁵⁵ Kylmä 1986a, s. 236 – 237.

¹⁵⁶ Uola 1999, s. 245 – 248; Kleemola 1994, s. 81 – 82.

Taloja siirtyi silti myös valtion haltuun ja tähän oli usein syynä velat. Talo saattoi lakkautushetkellä olla kokonaan kiinnitetty suojeluskunnan velkoja vastaan ja tällöin katsottiin olevan kätevintä antaa valtion huolehtia lakkautetun suojeluskunnan veloista.¹⁵⁷ Keski-Suomesta ei kuitenkaan aivan tällaista tapausta löydy – ainoa valtiolle siirtynyt talo oli edellä mainittu Pihlajaveden suojeluskunnan talo.

Suojeluskuntien ja lottien omistamat talot on mainittu edellä jo monessa yhteydessä. Oma talo oli erityisen tärkeä yhteisöllisyyden merkki ja vahvasti omistajansa identiteettiä. Toisaalta talo myös kertoi ulospäin yhteisöön kuulumattomille toiminnan tehokkuudesta, merkittävyydestä ja tiiviyydestä sekä teki haltijansa muista tahoista riippumattomaksi – ainakin tila-asiassa. Talo oli suojeluskunnan toiminnan keskus, jossa yleensä oli esikunnan kanslia, varasto ja usein myös paikallispäällikön asunto. Suojeluskuntatalossa saattoi olla myös majoitustiloja ja pienoiskiväärirata kellarissa tai ullakolla. Lisäksi talon tuli kyetä tarjoamaan tilat monenlaiselle harrastustoiminnalle. Salia, jossa yleensä oli myös näyttämö, käytettiin niin voimistelu- ja urheiluharjoituksiin kuin myös juhlien ja iltamien pitopaikkana. Monet suojeluskuntatalot toimivat myös lottatyön keskuksina. Suojeluskuntatalon ylläpito tuli usein kalliiksi ja näin ollen suojeluskunnat antoivatkin tilojaan muiden tahojen käytettäväksi tilaisuuksiinsa. Muun muassa Laukaan suojeluskunnan Saralinnaa käytettiin käräjähuoneistona ja eri kiertueiden tapahtumapaikkana. Näistä tapahtumista suojeluskunta peri vuokraa. Ympäri Suomea löytyy edelleen monesta kunnasta seura- tai juhlatalo, jota yhä kutsutaan Suojaksi tai Suojalaksi.¹⁵⁸

Yhdistyksille näyttäisi olleen erittäin tärkeää päättää itse suojeluskuntatalonsa kohtalosta. Tämä on ymmärrettävää, sillä suojeluskuntatoiminta kulminoitui näkyvästi paikkakunnalla suojeluskuntataloon. Koko maanlaajuisesti vain harvassa tapauksessa talo jäi lahjoittamatta ja siirtyi valtiolle. Keski-Suomessa näin tapahtui siis vain Pihlajavedellä. Valtiolle jääneiden suojeluskuntatalojen kohtalo oli seuraavien vuosien aikana usein ikävä. Talot pääsivät rapistumaan, eikä hyötykäyttöä järjestetty. Tämä ei johtunut käyttäjien tai

¹⁵⁷ Uola 1999, s. 226.

¹⁵⁸ Selén 2004, s. 57 – 59; Kuokkanen 1983, s. 541.

paikallisten ostajien puutteesta. Yksinkertaisesti valtiolla ei ollut resursseja talojen ylläpitoon ja selvitysprosessin venyessä ei ollut mitään yhtenäistä lakia tai päätöstä siitä, minkälaisille tahoille taloja voisin edelleen kaupata. Pihlajavedellä nuorisoseura oli alun perin rakennuttanut seuratalon, joka sittemmin toimi suojeluskuntatalona. Nuorisoseura otti useita kertoja yhteyttä selvityspesään ja puolustusministeriöön tarjoutuen ostamaan rapistuneen talon, jottei se menisi aivan käyttökelvottomaksi. Tarjouksen hyväksyvää päätöstä puolustusministeriöstä jouduttiin kuitenkin odottamaan vuosia.¹⁵⁹

Jyväskylä suojeluskunnalla kävi hienon talonsa kanssa jo aiemmin hieman köpelösti. 1920-luvulla Alvar Aallon suunnittelema ja suojeluskuntapiirin esikunnan kanssa yhteiskäyttöön kaavailtu hieno suojeluskuntatalo rakennettiin Kilpisenkadulle, mutta tästä tuli suunnaton taloudellinen taakka Jyväskylän suojeluskunnalle, piirille ja samalla valtiolle, joka oli merkittävänä rahoittajana talossa. Lopulta vuonna 1933 valtio lunasti rakennuksen, joka tunnetaan edelleen Jyväskylässä Valtiontalona. Jyväskylän suojeluskunnalla oli kuitenkin vielä lakkauttamisvaiheessa kiinteistöjä kahdessa osoitteessa. Myös Jyväskylän lotilla oli toimitiloja Kauppakatu 15 sijaitsevassa suojeluskuntatalossa.¹⁶⁰

Suojeluskuntatalojen omistussuhteet vaihtelivat. Useimmilla Keski-Suomen suojeluskunnilla oli oma talo, kuten esimerkiksi Jyväskylässä, Hankasalmella, Toivakassa, Korpilahdella, Jämsässä, Karstulassa, Kivijärvellä ja Kinnulassa. Paikoin talo oli rakennettu vuokramaalle, kuten esim. Laukaan suojeluskunnan vuonna 1935 rakennettu Saralinna, joka sijaitsi Laukaan seurakunnalta vuokratuilla mailla. Laukaassa talon omisti suojeluskunnan kanssa yhdessä Laukaan Lotta Svärd.¹⁶¹ Samanlainen yhteisomistus lottien ja suojeluskunnan kesken oli myös Äänekosken maalaiskunnassa, Suojala-talossa.¹⁶²

¹⁵⁹ Pihlajaveden nuorisoseuran kirjelmä puolustusministeriölle 14.12.1947; Sk-järjestön selvityspesän esittelylista puolustusministerille Pihlajaveden suojeluskuntatalon myymisestä nuorisoseuralle 8.1.1948, esityksen on hyväksynyt puolustusministeri Yrjö Kallinen. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁶⁰ Numminen 1986c, s. 42 – 43, 47; Jyväskylän sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁶¹ Laukaan sk, esikunnan ptk 3.11.1944, T17586 kansio 13. KA; LS Laukaan po, johtokunnan ptk 2.11.1944. Lotta Svärd C459. KA; Kuokkanen 1983, s. 541 – 548.

¹⁶² LS Äänekosken mlk:n po. Lotta Svärd C1012. KA.

Yleisiä olivat myös sellaiset järjestelyt, joissa suojeluskunta omisti talon jonkin tai joidenkin muiden paikkakunnan yhdistysten kanssa. Tämä olikin erityisen hyvä ratkaisu pienemmillä paikkakunnilla, joissa yksittäisen yhdistyksen varallisuus ei olisi millään kattanut talon käyttö- ja kunnostuskustannuksia. Yhteisomistuksella saatiin myös talot kannattamaan ja käyttöaste riittävän korkeaksi. 1920-luvulla Keski-Suomessa rakennetuista seurataloista oli suuri osa suojeluskuntien ja nuorisoseurojen yhteisiä projekteja. Yhteistyö oli luontevaa, sillä nuorisoseurojen tavoitteet ja kasvatustyö sivosivat monin paikoin suojeluskuntien ja lottajärjestön vastaavia ja aktiiviset jäsenet kuuluivat monilla paikkakunnilla kumpaankin seuraan. Muun muassa Petäjävvedellä nuorisoseura ja suojeluskunta rakensivat seuratalon yhteisvoimin. Tässä tapauksessa suojeluskunta lunasti myöhemmin nuorisoseuralta isomman osuuden itselleen jättäen nuorisoseuralle taloon käyttöoikeudet. Toivakassa suojeluskunnan ja nuorisoseuran lisäksi seurataloa oli rakentamassa myös paikallinen maamiesseura. Konginkankaalla taas suojeluskunta osti vuonna 1936 nuorisoseuralta vanhan Koivula-pappilan, joka kunnostettiin suojeluskuntataloksi. Monissa tapauksissa suojeluskunta lunasti talon osuudet nuorisoseuralta juuri 1930-luvulla, sillä nuorisoseuratoiminnassa tapahtui Keski-Suomessa notkahdus 1930-luvun puolivälin jälkeen osaltaan kehnon taloudellisen tilanteen ja osaltaan muiden järjestöjen tehokkaan kilpailun vuoksi.¹⁶³

Vanhat omistussuhteet, talojen rahoitus tai käyttäjät vaikuttivat useimmissa tapauksissa siihen, mitä suojeluskuntataloille lopulta tapahtui järjestön lakkauttamisen jälkeen. Paikkakunnan perinteitä ajateltiin, kun kiinteistön lahjoitusta tai myyntiä koskevissa kokouksissa asiaa pohdittiin. Esimerkiksi Petäjäveden suojeluskunta lahjoitti osuutensa talosta nuorisoseuralle takaisin ja samoin kävi myös Toivakassa Vakkalinnan kanssa.¹⁶⁴

Useat suojeluskunnat olivat saaneet valtiolta rakennusavustuksia suojeluskuntatalon rakentamista tai kunnostamista varten. Kyse oli tuhansista tai jopa sadoista tuhansista markoista. Lakkautettujen suojeluskuntien pesänselvityskomitea päätti myöhemmin, että

¹⁶³ Suuniitty 1976, s. 76 – 77 ja 79 – 80; Manninen 1994, s. 277 – 278; Kuokkanen 1993, s. 521; Piironen 1978, s. 269.

¹⁶⁴ Petäjäveden sk, ylim. kokouksen ptk 29.9.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Toivakan sk, esikunnan ptk 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Kylmä 1986a, s. 235.

valtion antamat avustukset oli palautettava. Tällöin joutuivat suojeluskuntatalon ostaneet tai lahjoituksena vastaanottaneet tahot kaivamaan kuvetta ja maksamaan valtiolle rakennusavustukset takaisin. Joissain tapauksissa, kuten juuri Toivakassa Vakkalinnan lahjoituksen kanssa, suojeluskunta velvoitti lahjoitusta vastaan vastaanottajan huolehtimaan rakennukseen liittyvistä veloista. Toivakan suojeluskunta määritteli lahjoitukseen kuuluvan myös valtion rakennusavustuksen palauttamisen.¹⁶⁵

5 OMAISUUDEN LUOVUTUKSET KESKI-SUOMEN SUOJELUSKUNNISSA

5.1 Jyväskylän suojeluskuntapiiri

5.1.1 Piiri ja piiriesikunta

Keski-Suomen suojeluskunnilla oli omaisuutta 1.10.1944 omaisuustaseen mukaan kirjanpitoarvoltaan runsaan 16 miljoonan markan arvosta. Summa oli varsin suuri, mikä johtui erityisesti siitä, että Säynätsalon suojeluskunta oli saanut Johan Parviaisen tehtailta 8,5 miljoonan markan sotaobligaatiolahjoituksen oman suojeluskuntatalon rakentamista varten, eikä lahjoitusta ollut ehditty vielä käyttää tarkoitukseensa.¹⁶⁶ Jyväskylän suojeluskuntapiirissä kiinteistöjä oli lähes kaikilla osastoilla, oman suojeluskuntatalon omisti 11 suojeluskuntaa piirin kaikkiaan 22 osastosta. Muiden suojeluskuntien toimitiloissa oli usein paikkakunnan muitakin yhdistyksiä osakkaina tai toimitilat olivat vuokralla joltain muulta taholta. Useimmat suojeluskunnat olivat myös saaneet aikanaan valtiolta rakennusavustuksia oman talon rakentamista varten. Jyväskylän piirissä suojeluskuntien omaisuus päättyi pääasiassa maamiesseuroille, nuorisoseuroille, urheiluseuroille ja kouluille.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Toivakan sk, esikunnan ptk 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Kylmä 1986a, s. 234.

¹⁶⁶ Kylmä 1986a, s. 236.

¹⁶⁷ Liite 2: Keski-Suomen suojeluskuntien tekemät kiinteistöjen omistusoikeuksien siirrot; Kylmä 1986a, s. 235; Jyväskylän sk-piirin esikunta. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

Jyväskylän sotilaspiirin selvitysmies toimitti vuoden 1945 tammikuussa selvityspesälle luettelon Jyväskylän piirin alueelta valtiolle siirtyneestä omaisuudesta.¹⁶⁸ Samassa yhteydessä pesälle toimitettiin kooste piirin suojeluskuntien tilintarkastuskertomuksista. Useimmat tapaukset olivat kohtalaisen kunnossa, mutta moniin joutui selvityspesä palaamaan lukuisia kertoja seuraavien vuosien aikana. Välittömiä toimenpiteitä aiheutti muun muassa Jämsä, jossa kaikki tiliositteet edelliseltä vuodelta olivat hävinneet.¹⁶⁹

Jyväskylän suojeluskuntapiirin esikunta jakoi omaisuuden kokouksessaan 1.11.1944. Piiriesikunta oli saanut piirin ylimääräiseltä kokoukselta valtuutuksen omaisuuden sijoittamiseen. Tuo yleinen kokous oli pidetty juuri ennen esikunnan kokousta samana päivänä ja siellä oli ollut paikalla piiriesikunnan jäsenten lisäksi piiriesikunnan virkailijat sekä piirin suojeluskuntien edustajat. Piirin rahastot lahjoitettiin niiden käyttötarkoitusten mukaisesti kohteisiin. Rahastovaroja saivat Sotainvalidien Veljesliiton Jyväskylän paikallisosasto ja Jyväskylän NMKY. Kaatuneitten omaisten rahasto päätettiin lahjoittaa Jyväskylän Asevelipiirin kautta jonkun sodassa kaatuneen perheelle. Yhteensä 200 000 markkaa jaettiin 11 esikunnan jäsenen tai virkailijan kesken korvauksena matka- sekä edustuskuluista. Korvaukset olivat merkittävän suuria ja selvityspesän edustajat Helsingissä tarttuivatkin sittemmin niihin. Jyväskylän Kisatoverit sai myös osansa piiriesikunnan omaisuudesta suojeluskuntakaupan osakkeiden muodossa. Piirin palkintoesineet lahjoitettiin Keski-Suomen museolle ja lippu Jyväskylän kaupungin kirkkoon. Jyväskylän suojeluskuntapiirin esikunnalta ei siirtynyt penniäkään valtiolle, vaan kaikki varat lahjoitettiin aikataulun mukaisesti. Edellä mainittujen lahjoitusten lisäksi käteisvaroja jäi 199 305,60 markkaa, jotka pöytäkirjan mukaisesti lahjoitettiin Suomen Punaiselle Ristille.¹⁷⁰

Jyväskylän suojeluskuntapiirissä paikallisosastojenkin osalta valtiolle siirtyneet varat olivat yleensä minimaalisia jäljelle jääneet käteisvaroja tai mahdollisesti pankkitilien talletuskorkoja, jotka erääntyivät tilien lakkauttamisten jälkeen. Välillä vaikuttaisi siltä, että

¹⁶⁸ Liite 3: Keski-Suomen suojeluskuntien valtiolle siirtynyt omaisuus.

¹⁶⁹ Jyväskylän sk-piirin esikunta, Lakk. sk-järjestön selv.pestä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁷⁰ Jyväskylän sk-piirin ylim. kokouksen ptk ja esikunnan ptk 1.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

osastoissa jätettiin pelkästään muodon vuoksi muutama kymmenen markkaa selvityspesälle ja valtiolle siirtyväksi. Ikään kuin toiminta lähes varattomanoloisissa yhdistyksissä olisi vain yllättäen lakannut ja mitään erityisiä toimenpiteitä omaisuuden suhteen ei olisi tehtykään. Tämä on kuitenkin vain luulottelua, sillä valtiolle siirtyneitä pennejä seurasivat kuitenkin 1.10.1944 päivätyt tilinpäätökset, jotka todistivat toista osastojen varallisuudesta.¹⁷¹

Lakkautettujen suojeluskuntien pesäselvityskomiteaa kiinnosti erityisesti arvokkaan kiinteän omaisuuden lahjoittaminen. Lahjoitustyön onnistumista ja selvitystyön sujuvuutta voi arvioida sillä perusteella, minkä verran selvitysurakka tuotti kirjeenvaihtoa kyseessä olevan suojeluskunnan kohdalla. Mikäli kiinteistöjen lahjoitukset onnistuivat moitteettomasti eli vastaanottaja oli sovelias ja lahjakirjat kunnossa, ei selvitystyö tuottanut juuri mitään dokumentteja. Yleensä selvityskomitean mielenkiinto heräsi, kun kyse oli tonteista ja niillä sijaitsevista kiinteistöistä, ampumaradoista tai urheilukentistä. Joissain tapauksissa kiinnostusta herätti jopa kirjoituskoneen tai lämmityslaitteen kohtalo.¹⁷² Perusteellisen selvityksen syy näennäisesti mitättömän irtaimen kohdalla oli varmasti periaatteellinen, mutta myös ajankohdan puute kaikesta ja ehdoton säästäväisyys kannustivat selvitysmiehiä huolelliseen työhön, oli kyseessä sitten läjä mantteleita tai emalikatilat. Itse asiassa kirjoituskone ja lämmityslaitte olivat varmasti arvokkaimmasta päästä irtaimistoa. Sovelias vastaanottajatahoja pohdittiin vuosikaudet. Suojeluskuntaomaisuuden kohtaloa puitiin moneen otteeseen niin eduskunnassa, ministerivaliokunnassa kuin erityisesti asian selvittämistä varten asetetussa komiteassakin. Omaisuuden tuli olla suojeluskuntien lopettamiskokousten päätösten mukaisesti laillisessa järjestyksessä ja aikataulun puitteissa lahjoitettu. Vasta 1950-luvun puolella lahjoitusten tarkoituksenmukaisuuden vaatimus täsmentyi siten, että hyväksyttäväksi luettiin lahjoitukset, jotka oli tehty esimerkiksi puolustuslaitokselle, urheilutyöhön, invalidijärjestöille, yleishyödyllisille säätiöille, huoltotyöhön, kunnille, seurakunnille,

¹⁷¹ Jyväskylän sk-piiri, esikunnan ja suojeluskuntien aineistot. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansiot 12 & 13. KA.

¹⁷² Toivakan suojeluskunnan kirjoituskoneen kohtaloa selviteltiin vuoteen 1947 asti, jolloin kadoksissa ollut irtaimistoluettelo löytyi ja kirjoituskone todettiin lahjoitetun aikanaan säädetyssä järjestyksessä Toivakan nuorisoseuralle. Toivakan sk. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Suojeluskunnan kaminan kohtaloa ratkottiin Rautalammillä. Rautalammin sk, nimismiehen kirjelmä selvityspesälle, 14.5.1946. T17588 kansio 49. KA.

maamies- tai nuorisoseuroille, sankaripatsasrahastoihin tai suojeluskuntien toimihenkilöille kohtuullisina palkkioina.¹⁷³

Kaiken kaikkiaan 14 suojeluskuntaa Jyväskylän piirissä omisti talon, jonkin muun kiinteistön tai tonttimaata. Kahdeksalla suojeluskunnalla taas ei kiinteistöjä ollut.¹⁷⁴ Esimerkiksi Vaajakosken ja Tikkakosken osastoilla ei juuri ollut kiinteää omaisuutta edes irtaimen omaisuuden muodossa. Lahjoitettu omaisuus oli siis pääasiassa kassavaroja ja huolimatta siitä, että vastaanottajatahot ovat pöytäkirjojen mukaan hyvin moninaiset, ei dokumentteja selvitystyöstä Tikkakosken ja Vaajakosken osalta ole selvityspesän arkistoon päätynyt. Esimerkiksi Vaajakosken suojeluskunta lahjoitti kaksi pienoiskivääriä ja kaksi ilmakivääriä Vaajakosken vapaapalokunnalle. Periaatteessa kaikki suojeluskuntien aseet olisi pitänyt kerätä sotilaspiiriin, mutta tähän tapaukseen ei puututtu. Tikkakoskella taas rahalahjoituksia saivat yksityiset henkilöt, urheiluseura Tikka ja Työväen Näyttämön Kannatusyhdistys. Lahjoitus työväen toimintaan oli tikkakoskelaisilta varsin persoonallinen ratkaisu suojeluskuntalahjoitusten joukossa. Lisäksi kaikkien lahjoituksia saaneiden yksityishenkilöiden kohdalla ei ollut mainintaa invalidisoitumisesta tai kaatuneesta perheenjäsenestä. Usein selvityspesä puuttui näihin lahjoituksiin, jotka oli tehty yksityishenkilöille sen kummemmin perustelematta – ei kuitenkaan Tikkakosken tapauksessa.¹⁷⁵

Selvitysprosessin venyminen aiheutti sen, että lahjoitusten vastaanottajat olivat epävarmoja lahjoituksen pitävyydestä, vaikka lahjoitus olisikin suoritettu täysin lain kirjaimen mukaan. Selvityspesälle tehtiin Keski-Suomestakin lukuisia tiedusteluja siitä, olivatko lahjoitukset täysin kunnossa ja oliko uusi omistaja sovelias. Monet vanhat suojeluskuntatalot ehtivät rapistua selvityksen aikana, kun lahjoituksen vastaanottaja ei uskaltanut omasta pussistaan alkaa kunnostamaan tiloja lahjan peruuntumisen riskin ollessa vielä olemassa. Selvityspesä halusi laillisuusvaatimuksissaan tarkat tiedot esimerkiksi kiinteistöjen lainhuudoista ja

¹⁷³ Uola 1999, s. 231 – 237.

¹⁷⁴ Kylmälä 1986 s. 235.

¹⁷⁵ Vaajakosken sk, esikunnan ptk 3.11.1944; Tikkakosken sk, esikunnan ptk 1.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA. Tikkakosken kohdalla ainakin yhden lahjoituksen saaneen yksityishenkilön sukunimi (Hugo Hytönen Kuikasta) täsmää esikunnan jäsenen nimen kanssa, joten lahjoituksen on kenties voitu katsoa olevan kohtuullinen korvaus suojeluskuntatyöstä.

kiinteistöjen käyttötarkoituksesta ja -asteesta uuden omistajan hallinnassa. Kaikilta nimismiespiireiltä vaadittiin selvitykset uusien omistajien tekemistä lainhuudatuksista ja kiinteistöjen käytöstä omistajanvaihdosten jälkeen. Varsinaista kiirettä lainhuudatuksilla ei kuitenkaan ollut. Tärkeintä oli selvittää tälläkin tavoin omistuksen laillisuus myös juridisessa mielessä.¹⁷⁶

Jyväskylän suojeluskuntapiirissä valtiolle päätyi loppujen lopuksi käteisvaroja noin 80 000 markan edestä, arvopapereita arvoltaan muutamia tuhansia markkoja ja irtaimistoa noin 23 000 markan arvosta. Suojeluskuntatalonsa valtiolle joutui luovuttamaan jo edellä esillä ollut Pihlajaveden suojeluskunta. Pihlajaveden suojeluskunnan ampumarata niin ikään siirtyi valtion haltuun, kyseinen rata rakennuksineen sijaitsi vuokramaalla. Myös Toivakan suojeluskunnan ampumarata siirtyi valtiolle. Toivakan tapauksessa ampumaradasta ei ole mitään merkintöjä lakkautuskokousten pöytäkirjoissa.¹⁷⁷ Lisäksi valtiolle siirtyi myös kaksi ampumamajaa eli Jämsän ja Jämsänkosken yhteinen sekä Koskenpään vuokramaalla sijaitseva rakennus, Koskenpään rakentamattoman urheilukentän tontti sekä Haapamäellä Suojalan tontti, joka tosin oli vuokrattu 50 vuodeksi edelleen Haapamäen Suoja Oy:lle. Koskenpään suojeluskunnan osalta selvityspesän arkisto on puutteellinen, edes kopiota esikunnan pitämästä lahjoituskokouksesta ei löydy, vaikka yleinen kokous olikin antanut lahjoitusvaltuudet esikunnalle, joten jää avoimeksi, pidettiinkö kokousta. Jämsän piirin nimismies selvitti Koskenpään asioita paria vuotta myöhemmin ja hänen saamien tietojen mukaan Koskenpään suojeluskunta ei tehnyt minkäänlaisia lahjoituksia omaisuudestaan.¹⁷⁸

Edellä mainittujen valtiolle siirtyneiden Jyväskylän piirin kiinteistöjen ja tonttien kirjanpitoarvoksi voidaan arvioida noin 130 000 markkaa, mutta summa ymmärrettävästi on varsin viitteellinen, sillä vuokrasuhteet ja rakentamattomat alueet vaikeuttivat omaisuuden todellisen arvon arviointia. Lisäksi Pihlajaveden suojeluskuntatalolla oli

¹⁷⁶ Ks. Jyväskylän ja Sisä-Suomen suojeluskuntapiirien lakk. sk-järjestön selv.pesän kansiot 12, 13 (T17586) ja 49 (T17588), erityisesti nimismiespiirien tekemät selvitykset. KA.

¹⁷⁷ Toivakan sk, esikunnan ptk 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Kuokkanen 1993, s. 522.

¹⁷⁸ Koskenpään sk; Jämsän sk, nimismiehen selvitys 17.7.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

351 000 markkan palovakuutus, joka luonnollisesti toi lisäarvoa valtiolle siirtyneeseen omaisuuteen.¹⁷⁹

5.1.2 Jyväskylän ja Jyväskylän maalaiskunnan suojeluskunnat

Jyväskylän kaupungin suojeluskunta oli koko Keski-Suomen suurin. Kiinteistöjä suojeluskunnalla oli kahdella tontilla. Keskustassa Kauppakatu 15:ssä sijainneen suojeluskuntatalon Jyväskylän suojeluskunnan esikunta yleiskokoukselta saamallaan valtuuksilla lahjoitti Keski-Suomen Museoyhdistys ry:lle. Toinen tontti Mäki-Matissa kiinteistöineen lahjoitettiin Jyväskylän Yliopistoyhdistys ry:lle sillä erityisellä ehdolla, että ”tälle paikalle vastaisuudessa pystytettävään rakennukseen sisällytettäisiin sopivat suojat sekä monipuolisen henkisen kulttuuriryön erilaisiin tarpeisiin, että kansanruumiillisen kuntoisuuden kehittämistä tarkoittavalle toiminnalle”.¹⁸⁰

Varoistaan Jyväskylän suojeluskunta jakoi Sotilaspoikien kasvatusrahaston n. 22 700 markkaa poikatyön edistämiseen kolmen urheiluseuran eli Jyväskylän Kisatoverien, Jyväskylän Kenttäturheilijoiden ja Veikot ry:n kesken. Puolustuslainaobligaation muodossa esikunta lahjoitti 10 000 markkaa NMKY:n Jyväskylän paikallisosastolle poikatyöhön. Suojeluskunnan irtain omaisuus ja suojeluskuntataloon liittyvä tilisaatava (n. 56 000 mk) lahjoitettiin edellä mainitulle Museoyhdistykselle. Irtaimistoon eivät kuitenkaan kuuluneet suojeluskunnan aseet ja ampumatarvikkeet, jotka piti kootusti kerätä keskusvarastoon sotilaspiiriin.¹⁸¹ Suojeluskuntien aseista olikin annettu määräys, jonka mukaan aseet oli määrä luovuttaa sotilaspiirien kautta puolustusvoimille.¹⁸² Jyväskylän suojeluskunnan irtaimistosta osaston uusi lippu päätettiin sijoittaa Jyväskylän kaupungin kirkkoon, kun vanha lippu ja palkintokokoelma lahjoitettiin edelleen museoyhdistykselle.¹⁸³

¹⁷⁹ Selostus kirjanpidon mukaan valtiolle siirtyneestä suojeluskuntajärjestön omaisuudesta Jyväskylän sotilaspiirin alueella, liite Jyväskylän sotilaspiirin kirjelmään n:o 2736, 18.4.1945. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁸⁰ Jyväskylän sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁸¹ Jyväskylän sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA

¹⁸² Vuorenmaa 1995, s. 75.

¹⁸³ Jyväskylän kaupunginkirkkoon päätyi siis ainakin Jyväskylän suojeluskunnan ja Jyväskylän suojeluskuntapiirin esikunnan liput. Samoin piiriin muissa suojeluskunnissa sekä Sisä-Suomen piirissä lippuja lahjoitettiin pääasiassa paikkakuntien kirkkoihin. Lippujen lopullinen sijoituspaikka kuitenkin tuli olemaan

Jyväskylän suojeluskunta oli aikanaan avannut taisteluvälinerahaston, jonka varat oli saatu lahjoituksina. Esikunta päätti nyt palauttaa rahaston varat elin n. 220 000 markkaa takaisin lahjoittajille, sillä rahastoa ei enää pystytty käyttämään määrättyyn tarkoitukseen. Palautusten saajia olivat jyvaskyläläiset yritykset mm. A. Fredrikson Oy, Oy Wilhelm Schauman Ab sekä Keski-Suomen Puhelinosakeyhtiö. Suojeluskuntien selvitysmiehet tekivät eräänlaiset loppuselvitykset suojeluskuntaomaisuudesta vuonna 1952. Yhä tällä viimeisellä lomakkeella on Jyväskylää koskeva merkintä: ”Perittävä pois yksityiset rahastolahjoitukset”. Näin ollen rahastojen palautuksia ei loppujen lopuksi pidetty hyväksyttävänä. Rahastolahjoituksiin kuului myös Jyväskylän Säästöpankin 100-vuotismuistorahaston ja rakennusrahaston palauttaminen lahjoittajalle. Suojeluskunnan esikunta esitti toivomuksena, että mikäli suojeluskunnan toiminta lakkaa, luovutetaan muistorahaston varat Jyväskylän Säästöpankin Kotisäätiölle toiminnan tukemiseen. Irtaimistoon osalta suojeluskunnan soittokunnan torvet palautettiin ne lainanneelle Schauman Oy:lle ja kassakaappi myytiin 10 000 markalla Keski-Suomen Puhelinosakeyhtiölle.¹⁸⁴

Jyväskylän pitäjän eli maalaiskunnan suojeluskunnan omaisuusoperaatio aiheutti sekin pitkällistä selvitystyötä. Käytännössä toimenpiteen piti olla erittäin yksinkertainen ja selkeä. Maalaiskunnan suojeluskunnan esikunta saatuaan valtuutuksen yleiseltä kokoukselta päätti kokouksessaan 3.11.1944 lahjoittaa kaiken omaisuutensa Jyväskylän kunnan manttaalikunnalle¹⁸⁵. Tämän lahjoituksen perusteluksi ilmoitettiin manttaalikunnan säännönmukaisesti antama tuki. Esikunta toivoi omaisuutta käytettävän siirtoväen ja rintamamiesten avustamiseen.¹⁸⁶ Lahjoituksesta tehtiin asianmukaiset lahjakirjat. Tapauksesta seurannut selvittely johtui siitä, ettei manttaalikuntaa voitukaan pitää soveliaana lahjoituskohteena. Manttaalikunnan tehtävät liittyivät maatalouselinkeinon

toinen, sillä pesänselvityskomitea puuttui asiaan ja liput kerättiin osittain Sotamuseoon, osittain maakuntamuseoihin. Suurin osa Keski-Suomen suojeluskuntien lipuista on Sotamuseossa, mutta kaikkien kohtalosta ei ole tietoa. Kylmä 1986a, s. 237.

¹⁸⁴ Jyväskylän sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁸⁵ Manttaalikunta oli paikallisten maanomistajien kuntakokous. Tämä taho tuki monin paikoin suojeluskuntaa, sillä näillä porvarillisilla manttaalinomistajien yhteisöillä oli mahdollisuus vaikuttaa kuntien budjetteihin ja niiden tehtävä oli asetuksella säädetty. Selén 2001, s. 266.

¹⁸⁶ Jyväskylän mlk:n sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

edistämiseen, johon taas suojeluskuntajärjestöllä ei ollut osaa eikä arpaa. Manttaalikuntia ei näin ollen voitu pitää sopivina yleishyödyllisinä lahjoitustahoina. Tapausta puitiin 1950-luvun puolelle asti, jolloin manttaalikunnan edustajisto Jyväskylän maalaiskunnassa oli vaihtunut sen verran merkittävästi ja asiakirjojen arkistointi ollut sikäli puutteellista, että oli likipitään mahdotonta enää palata lahjoituksen taustoihin. Ilmeisesti lopulta selvitysmiehistö katsoi tapausta läpi sormien.¹⁸⁷

5.1.3 Lahjoitukset sujuvat mutkattomasti

Kaikkialla Jyväskylän piirissä ei kuitenkaan tullut ongelmia lahjoitusten suorittamisen suhteen. Yleisesti ottaen kaikki lahjoitukset, jotka oli tehty paikkakunnan nuorisoseuralle, maamiesseuralle, maataloustuottajien yhdistykselle, urheiluseuralle tai metsästysseuralle, olivat täysin hyväksyttäviä, eivätkä aiheuttaneet selvityspesän taholta jatkotoimenpiteitä. Huolimatta monien vuosien pituisesta selvitystyöstä, joka monen entisen suojeluskunnan kohdalla oli tosiasia, kiinteistöjen ja tonttimaiden lahjoitukset menivät loppujen lopuksi läpi alkuperäisen suunnitelman mukaan.

Korpilahden suojeluskunta onnistui lahjoitusprosessissaan haluamallaan tavalla. Valtiolle Korpilahden suojeluskunnalta siirtyi lopulta kassasaldo 494,90 markkaa sekä arvopapereita 2000 markan edestä. Suojeluskunta omisti Korpilahdella kaksi taloa, Suojakallion Ruotsulan kylässä ja Joensuun tilan Korpilahden kylässä. Lahjakirjat kirjoitettiin molemmista kiinteistöistä tontteineen Vanhan Korpilahden Kotiseutuyhdistyksen kanssa. Samalla suojeluskunta myi samaiselle yhdistykselle myös omistamansa ja Joensuun talossa sijainneen irtaimiston, eritoten elokuvalaitteiston, 80 000 markalla, jolla kauppasummalla suojeluskunta edelleen maksoi Korpilahden Säästöpankille velkansa takaisin.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Selvityspesän ja Jyväskylän mlk:n manttaalikunnan kirjeenvaihto. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA; Selén 2001, s. 266.

¹⁸⁸ Korpilahden sk, yleiskokouksen ja esikunnan ptk:t 2.11.1944; Korpilahden sk:n ja kotiseutuyhdistyksen väliset lahja- ja kauppakirjat; Korpilahden piirin nimismiehen kirjelmä 4.9.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

Lahjoitukset luonnistuivat muutamia mainitakseni myös Multialla ja Leivonmäellä. Multialla suojeluskunnan talo remonttitarpeineen ja rakennusrahastoineen, kuten myös tontin vuokraoikeus siirrettiin Multian maamiesseuralle. Multian seurakunta sai suojeluskunnalta 20 000 markan rahaston sankaripatsasta tai sankarihauta-alueen hoitoa varten. Muutamia rahalahjoituksia tehtiin myös paikkakunnan sotainvalideille.¹⁸⁹ Myös Leivonmäellä omaisuus lahjoitettiin kivuitta. Leivonmäen suojeluskunta lahjoitti koko omaisuutensa voimistelu- ja urheiluseura Leivonmäen Pyrylle. Tähän lahjoitukseen kuuluivat Rutalahden kylässä sijainnut Suojarinteen suojeluskuntatalo sekä urheilukentän maat Leivonmäen kylältä.¹⁹⁰

Pienemmilläkin suojeluskunnilla, kuten Lievestuoreella ja Vihtavuoreessa, omaisuus siirrettiin ongelmitta. Näillä yhdistyksellä ei kiinteistöjä ollutkaan. Suurimman lahjoituksen Lievestuoreella sai sankarihautarahasto, 20 000 markkaa. Vihtavuoreessa taas muistettiin neljää ansioitunutta suojeluskuntalaista 5000 markan rakennusavustuksilla ja urheiluseura Vihtavuoren Pamaus sai myös 5000 markan edestä arvopapereita ja suojeluskunnan irtaimistoa. Vihtavuoren kohdalla kiinnostava yksityiskohta on asiakirjojen päiväysmenettely. Selvityspesän arkistosta löytyy kopiot kaikista lahjakuiteista ja lakkautuskokousten pöytäkirjoista, joissa lahjoitukset ovat ylhäällä. Pöytäkirjat on päivätty 3.11.1944 ja lahjoitusten kuitit 2.11.1944. Tässä on kyse joko inhimillisestä kirjoitusvirheestä kopiointivaiheessa tai sitten kiireessä on korjailtu todellisia päivämääriä jopa vähän tarvittavaa aikaisemmaksi. Mielenkiintoista on, ettei selvityspesän tarkastaja punakynänsä kanssa puuttunut kyseiseen ristiriitaan.¹⁹¹

Myös Uuraisten suojeluskunta onnistui omaisuuden luovuttamisessa ongelmattomasti. Ilmeisesti tähän oli syynä se, kuten pitkälti myös Lievestuoreen ja Vihtavuoreenkin tapauksissa, että suojeluskunnan omaisuus oli vähäinen. Uuraisten suojeluskunnan talo Seurala lahjoitettiin Uuraisten nuorisoseuralle, joka aikanaan oli sen suojeluskunnalle luovuttanut. Lisäksi päätettiin lahjoittaa kaikki suojeluskunnan rahavarat Uuraisten

¹⁸⁹ Multian sk, esikunnan ptk 2.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁹⁰ Leivonmäen sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁹¹ Lievestuoreen sk, esikunnan ptk 3.11.1944; Vihtavuoren sk:n esikunnan ptk 3.11.1944, kuitit Vihtavuoren sk:n tekemistä rahalahjoituksista. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

sankaripatsasrahastolle, kunhan tilinpäätös oli saatu tehtyä. Kysymys oli noin 27 000 markasta.¹⁹²

Koko omaisuutensa lahjoitti pois siis piiriesikunta, Jyväskylän pitäjän, Tikkakosken, Uuraisten, Vaajakosken ja Säynätsalon suojeluskunnat. Muilta osastoilta siirtyi valtion haltuun vain marginaalisia käteisvaroja muutamien kiinteistöjen ja Pihlajaveden lahjoittamattoman omaisuuden lisäksi. Säynätsalon suojeluskunnan kohdalla selvitystyö venyi Johan Parviaisen tehtaille palautetun 8,5 miljoonan markan käyttämättömän rakennusavustuksen vuoksi. Tapausta puitiin vielä niinkin myöhään kuin vuonna 1952, jolloin selvityskomitea vaati perusteita lahjoituksen palauttamiselle tehdasyhtiölle. Selvityspesän arkiston kirjeenvaihdon perusteella näyttäisi siltä, että komitea hyväksyi lopulta palautuksen, sillä se perustui Johan Parviaisen Tehtaat Oy:n ja Säynätsalon suojeluskunnan aikanaan tekemän lahjoituskirjan ehtoihin. Jyväskylän suojeluskuntapiiristä tehdyn aiemman tutkimuksen mukaan tehdasyhtiö, tällöin jo Enso-Gutzeit Oy, joutui lopulta oikeusprosessin jälkeen vuonna maksamaan pesänselvityskomitealle tämän sotaobligaatioiden muodossa olleen lahjoitussumman.¹⁹³

5.1.4 Omaisuutta myös myydään

Kaikkien Jyväskylän piirien suojeluskuntien kiinteistöt eivät kuitenkaan siirtyneet uusille omistajille lahjoitusten perusteella. Kahdessa tapauksessa, Hankasalmen ja Jämsän kohdalla, suojeluskuntien kiinteistöt myytiin eteenpäin. Käytännössä tämä tarkoitti lähinnä sitä, että myyntihinta kattoi suojeluskunnan velat tai kiinteistön kiinnityslainan.

Jämsän suojeluskunta yhdessä Jämsän lottaosaston kanssa omisti Jämsän kirkonkylällä Kansallistalo-nimisen seuratalon. Talo oli vuonna 1938 ostettu Jämsän maataloustuottajain yhdistykseltä, ja samaiselle yhdistykselle se myytiin nyt takaisin. Kauppakirja selvensi kaupan ehtoja, hinnaksi tuli 285 000 markkaa, joka aikanaan oli ollut myös talon ostohinta. Kauppahinnasta osa suoritettiin siten, että ostaja otti vastatakseen tilan kiinnelainan ja

¹⁹² Uuraisten sk, esikunnan ptk 2.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

¹⁹³ Säynätsalon sk, lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA; Kylmä 1986a, s. 236 – 237.

valtion avustuslainan. Velkojen hoitamisen jälkeen ostajalle jäi vielä suojeluskunnalle ja lotille suoritettavaksi 145 000 markkaa, jonka myyjät kuitenkin viimeisissä kokouksissaan päättivät lahjoittaa samalle maataloustuottajain yhdistykselle. Kauppasumma tuli näin kuitatuksi. Jämsän suojeluskunnan kyläosastolla oli niin ikään lottien osaston kanssa yhdessä myös toinen talo Juokslahden kylässä. Tämä talo myytiin 58 000 markan kauppahinnasta Juokslahden Hevosjalostusseura ry:lle. Ilmeisesti tälläkin kauppasummalla katettiin velkoja tai siirrettiin kiinnelainaa ostajan vastattavaksi, sillä Jämsän suojeluskunnan esikunnan viimeisessä kokouksessa 3.11.1944 päätettiin vielä lahjoittaa Juokslahden Seurojen talon kauppasumman ylijäämä 3000 markkaa takaisin Hevosjalostusseuralle. Kyseinen seura sai muutakin lisätukea, sillä myös lottien kyläosasto Juokslahdella lahjoitti 30 000 markka ja kaiken lopun omaisuutensa Hevosjalostusseuralle.¹⁹⁴

Jämsän suojeluskuntalaisilla oli talojensa lisäksi myös ampumarata-alue vuokramaalla lähellä Jämsän keskustaa. Alueella sijaitsi ampumapaviljonki, joka oli yhteisomistuksessa Jämsänkosken suojeluskunnan kanssa. Ampumamajasta ei kirjattu mitään mainintoja Jämsän tai Jämsänkosken suojeluskuntien omaisuusasiaa koskeviin pöytäkirjoihin. Maja siirtyikin valtion haltuun lahjoittamattomana omaisuutena.¹⁹⁵

Hankasalmen suojeluskunta ilmeisesti Petäjaveden suojeluskunnan lailla ennakoivat tulevia tapahtumia jo ennen lakkautuspäätöksen julkistamista. Hankasalmella nimittäin paikallisen maamiesseuraliiton johtokunta piti kokouksen 22.10.1944 ja päätti yksimielisesti ostaa toimintansa tukemiseksi Hankasalmen suojeluskunnalta sen omistaman Hankaveden kylässä sijaitsevan suojeluskuntatalon kaikkine kiinteistö- ja irtainomaisuuksineen.¹⁹⁶ Tällä perusteella Hankasalmen suojeluskunta lienee tarjonnut taloaan maamiesseuralle jo aiemmin. Suojeluskunnan esikunta päätti kokouksessaan 2.11.1944 myydä omaisuutensa

¹⁹⁴ Jämsän sk, ylim. kokouksen ptk 2.11.1944; esikunnan ptk 3.11.1944,; kauppakirja Kansallistalosta 3.11.1944; Jämsän piirin nimismiehen selvitys vastauksena selvityspesän tiedusteluun lakkautetun sk-järjestön omaisuudesta 17.7.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12; LS Jämsän po, yleisen kokouksen & johtokunnan ptk 3.11.1944; Juokslahden kyläosaston yleisen kokouksen ptk 3.11.1944, C257. KA. Kuusisto 1989, s. 392 – 393.

¹⁹⁵ Jämsän piirin nimismiehen selvitys vastauksena selvityspesän tiedusteluun lakkautetun sk-järjestön omaisuudesta 17.7.1946, Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

¹⁹⁶ Hankasalmen Maamiesseuraliiton johtokunnan ptk 22.10.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17686 kansio 13. KA.

maamiesseuraliitolle. Lisäksi samaiselle liitolle lahjoitettiin 18 000 markkaa sankaripatsaan pystyttämistä varten. Suojeluskuntatalo tosiaan myytiin maamiesseuralle, mutta Hankasalmenkaan suojeluskunnalle ei lopulta jäänyt valtiolle siirtyneitä varoja kuin runsaat 900 markkaa, sillä talosta saatu kauppahinta suoritettiin siten, että Hankasalmen maamiesseuraliitto otti vastatakseen kaikki suojeluskunnan velat ja maksoi takaisin valtion rakennusavustuksen 130 000 markkaa. Epäselvyyttä selvitystyössä aiheutti myöhemmin Hankasalmella Niemisjärven kyläosaston käytössä ollut seuratalo. Paikkakunnan nimismies joutui kahteenkin kertaan selvitysmiehille tarkentamaan, että Niemisjärven kyläosastolla oli ainoastaan käyttöoikeus taloon, eikä minkäänlaista osakkuutta.¹⁹⁷

5.2 Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri

5.2.1 Piiriesikunta säätioittää omaisuutta

Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri ei sellaisenaan ollut toiminut vielä viittäkään vuotta, kun järjestö ajettiin alas. Suojeluskuntapiirin paikalle astui Suolahden sotilaspiiri. Sotilaspiirin selvitysmieheksi nimitettiin aluksi majuri Räksi, mutta pian tehtävän otti hoitaakseen majuri Helasterä, joka oli jo entisenä Käkisalmen suojeluskuntapiirin esikunnan edustajana kuulunut myös Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin esikunnan alkuperäiseen kokoonpanoon. Piirin esikunnalla ei ollut omistuksissaan kiinteistöjä, mutta varallisuutta oli rahana, arvopapereina ja irtaimena yhteensä lähes 900 000 markkaa. Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin ylimääräinen kokous kutsuttiin koolle 3.11.1944. Yleiskokouksessa oli edustettuna lähes kaikki piirin suojeluskunnat ja luonnollisesti piiriesikunta. Yleisen kokouksen päätöksellä esikunnan omaisuutta täysin valtuuksin hoitamaan perustettiin lahjoitustoimikunta, johon kuuluivat piiripäällikkö everstiluutnantti Yrjö Nahi sekä kapteeni H. Lunki. Heidän johdollaan koko Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri aloitti omaisuutta koskevat toimenpiteet ja lopputuloksena selvityspesälle ilmoitettiin, ettei piirillä

¹⁹⁷ Hankasalmen sk, esikunnan ptk 2.11.1944; kauppakirja suojeluskuntatalosta 2.11.1944; Hankasalmen nimismiehen kirjelmät koskien Niemisjärven kyläosaston seurataloa. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

tai piirin suojeluskunnilla ollut enää mitään omaisuutta valtiolle luovutettavaksi marraskuun 7. päivänä.¹⁹⁸

Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin tilinpäätös kertoo alueen suojeluskuntien aktiivisesta otteesta omaisuuskysymyksen ratkaisemisessa. Lahjoitukset hoidettiin ajallaan ja tehokkaan huolellisesti.¹⁹⁹ Käytännössä kuitenkin jonkin verran jäännösvaroja siirtyi valtiolle selvitystyön kuluessa jo pian lakkauttamisten jälkeen. Maaliskuussa 1945 tehdyn raportin mukaan Äänekosken suojeluskunta joutui tilittämään selvityspesälle 122 markkaa jäännösvaroja.²⁰⁰ Kun pesänselvitystyö lähestyi päätöstään vuoden 1952 aikana, useimpien Sisä-Suomen suojeluskuntien loppuselvityksissä mainitaan pesälle palautetuista rahavaroista. Kyse oli joka tapauksessa pienistä rahasummista, kenties käteisvaroista tai pankkien myöhemmin maksamista korkorahoista.²⁰¹

Lahjoitustoimikunta kokoontui kaksissa miehin seuraavana päivänä ylimääräisen kokouksen jälkeen. Everstiluutnantti Nahi ja kapteeni Lunki laativat pöytäkirjan, jossa lueteltiin piiriesikunnan kaikki varat sekä määritettiin lahjoituskohteet. Sisä-Suomen piirin varoja oli kaikkiaan kahdeksalla eri tilillä ja rahastossa. Näistä rahoista runsaat puoli miljoonaa markkaa jaettiin rakennusavustuksina 26 eri henkilölle. Lahjoitukset olivat arvoltaan 20 000 markkaa yhtä, jonka suuruus oli 15 000 markkaa, lukuun ottamatta. Henkilöt, jotka avustusta saivat, olivat suojeluskuntapiirin alueella asuvia sodassa haavoittuneita tai muuten kärsimään joutuneita. Invalidiyhdyslotan välityksellä määrättiin 190 000 markan muistojenvaalimisrahasto jaettavaksi piirin kuntien puutteessa oleville invalideille ja sotaleskien perheille jouluavustuksena. Romunkeräystili ja kenttäpapiin tili, joilla yhteensä oli alle 20 000 markka, varattiin mahdollisten tulevien kustannusten ja laskujen hoitamiseen.²⁰²

¹⁹⁸ Sisä-Suomen sk-piiri, ylim. kokouksen ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Pellikka 1992, s. 157 – 160, 190 – 192; Kylmälä 1986a, s. 217 – 218.

¹⁹⁹ Liite 2: Keski-Suomen suojeluskuntien tekemät kiinteistöjen omistusoikeuksien siirrot.

²⁰⁰ Selostus kirjanpidon mukaan valtiolle siirtyneestä sk-järjestön omaisuudesta Suolahden sotilaspiirin alueelta, Suolahden sot.piirin kirjelmä 14.4.1945. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²⁰¹ Sisä-Suomen sk-piiri, loppuselvityslomakkeet vuodelta 1948, kuitit jäännösvarojen maksuista selvityspesälle. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²⁰² Sisä-Suomen sk-piiri, lahjoitustoimikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

Toimikunta päätti myös suojeluskuntapiirin kannatusyhdistyksen varoista, jotka määrättiin jaettavaksi takaisin yhdistyksen jäsenille. Summa oli noin 90 000 markkaa. Kannatusyhdistyksen edustajat kokoontuivat vielä keskenään 11.11.1944, jossa kokouksessa vahvistettiin kannatusyhdistyksen johtokunnan ja lahjoitustoimikunnan esittämä päätös palauttaa kannatusyhdistyksen jäsenmaksuina kootut varat takaisin jäsenilleen. Suojeluskuntapiirin kannatusyhdistykseen kuului alueen varakkaita yrittäjiä ja virkamiehiä sekä lottatyötä edustavia naisjäseniä. Kannatusyhdistys tuki suojeluskuntatoimintaa taloudellisesti ja jäsenistö oli voimakkaasti isänmaallishenkistä väkeä.²⁰³

Säätiöiden perustaminen oli, kuten sanottua, melko suosittu keino omaisuuskysymyksen ratkaisemiseksi. Säätiö sopi lahjoituskohteeksi, koska se ei edustanut mitään yksityistä osapuolta ja ehtona luonnollisesti oli hyväksyttävä toiminta-ajatus.²⁰⁴ Sisä-Suomen suojeluskuntapiirissä perustettiin tarkoitusta varten Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiö, jolle piiri lahjoitti omistamansa KOP:n osakkeet arvoltaan 23 000 markkaa. Lahjoitustoimikunnan pitäessä kokoustaan 3.11.1944 tuon säätiön perustaminen oli vasta käsillä, sillä sanamuoto pöytäkirjassa oli: ”KOP:n osakkeet päätettiin lahjoittaa perustettavalle Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiölle”. Piiriesikunta ohjeisti paikallissuojeluskuntia lahjoittamaan varojaan säätiölle, mikäli olisi tarvetta.²⁰⁵

Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiö ei piiriesikunnan suosituksesta huolimatta ollut suosittu lahjoituskohde piirin suojeluskuntien pitäessä viimeisiä kokouksiaan. Säätiö ei saanut ainoaltakaan Sisä-Suomen piirin suojeluskunnalta mitään. Ainoa säätiölahjoituksen tehnyt suojeluskunta oli Kannonkosken osasto, joka lahjoitti Vartiolinna-nimisen suojeluskuntatalonsa Kannonkoskella toimivalle Kannonkosken Terveystalo Säätiölle. Näin taattiin Kivijärven kunnanlääkärille toimitilat myös Kannonkoskella.²⁰⁶ Rakennuksen

²⁰³ Sisä-Suomen sk-piiri, lahjoitustoimikunnan ptk 3.11.1944; Sisä-Suomen sk-piirin kannatusyhdistyksen ylim. kokouksen ptk 11.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²⁰⁴ Selén 2004, s. 505.

²⁰⁵ Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri, lahjoitustoimikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Uola 1999, s. 228; Pellikka 1992, s. 194.

²⁰⁶ Kannonkosken suojeluskunta, ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

lahjoitus oli sen verran merkittävä ja kunnan terveydenhuollon parantamisessa oleellinen teko, että likipitään ainoana suojeluskunta- tai lottaomaisuudelle tehtynä toimenpiteenä sen annettiin ylittää uutiskynnys keskisuomalaisessa lehdistössä. Paikallislehti *Viitasaaren Seutu* valitti Kannonkosken kehoja terveydenhuolto-oloja ensin 16.11. ja *Keskisuomalaisen* ohella uutisoi sitten marraskuun 30. päivänä Vartioliinan lahjoituksesta: ”Laajakantoinen terveydenhoidollisten olojen parantaminen suunnitteilla.”²⁰⁷ Ylipäättään lahjoituksista ei uutisoitu lehdissä mitenkään, ei paikallis- eikä maakuntatasolla, vaikka usein oli kyse varsin suuristakin humanitäärisistä avustuksista. Terveystalosaatiö, joka perustettiin ilmeisesti juuri tätä lahjoitustarkoitusta varten²⁰⁸, sai suojeluskunnalta myös lahjakirjan mukaisesti talossa olleen irtaimiston sekä suojeluskunnan rahavarat. Erillisen sankaripatsasrahaston suojeluskunta lahjoitti Kannonkosken seurakunnalle sankarihaudan järjestelyyn ja hoitoon sekä sankaripatsaan hankintaan. Rahaston suuruudesta ei ollut lahjakirjassa mainintaa.²⁰⁹

Sisä-Suomen piirissä kaikki suojeluskunnat saivat kiinteistönsä lahjoitettua ajoissa. Pylkönmäen suojeluskuntaa lukuun ottamatta kaikilla Sisä-Suomen osastoilla oli ollut ainakin suojeluskuntatalo, osuus suojeluskuntataloon, tonttimaata tai ampumarata-alue mahdollisine rakennuksineen. Suojeluskuntatalojen ja ampumapaviljonkien uudet omistajat hoitivat aikailematta myös kiinteistöjen lainhuudatusasiat kuntoon. Näistä 16 tapauksesta yhdeksälle oli haettu ja saatu lainhuuto vuoden 1945 loppuun mennessä. Lopuista kolmen kiinteistön tapauksessa sanottiin asian olevan vireillä. Konginkankaalla talo sijaitsi kyläkunnan yhteisellä maalla, kun taas Rautalammin suojeluskuntatalo vuoratulla maa-alueella. Samoin Suolahden ampumamaja ja Viitasaaren elokuvatalo, ampumarata ja urheilukenttä sijaitsivat vuokramaalla. Suolahden suojeluskunnalla ei ollut varsinaista taloa, vaan se omisti osakkeita Kukkula Oy:stä, jotka oikeuttivat käyttämään Kukkulan taloa. Sisä-Suomen suojeluskuntapiirissä monta ampumarataa sijaitsi vuokramailla ja ilmeisesti

²⁰⁷ ”Kannonkosken Vartioliina lahjoitettu Terveystalosaatiölle”, KSML 27.11.1944; ”Terveydenhoidollisessa suhteessa parantamista Kannonkoskella”, Viitasaaren Seutu 16.11.1944; ”Vartioliina Kannonkoskella lahjoitettu perustetulle Terveystalosaatiölle”, Viitasaaren Seutu 30.11.1944.

²⁰⁸ Viitasaaren Seutu mainitsi 30.11.1944 sisäministeriön hyväksyneen terveystalosaatiön säännöt 6.11.1944, ”Vartioliina Kannonkoskella lahjoitettu perustetulle Terveystalosaatiölle”. Suojeluskuntien lakkautusprosessin aikana hallitus edesauttoi suojeluskuntien perillisiksi aiottujen säätiöiden perustamista mm. nopeuttamalla rekisteröimistä, Uola 1999, s 92.

²⁰⁹ Kannonkosken suojeluskunta, lahjakirjat 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

ilman sen kummempia rakennelmia. Kahdessatoista tapauksessa vuokrasuhdetta ei siirretty lahjoituskokousten yhteydessä uudelle osapuolelle. Näillä paikoin vuokrasopimukset purettiin vuoden 1946 aikana Suolahden sotilaspiirin toimesta.²¹⁰

Myös Sisä-Suomen suojeluskuntapiirissä Jyväskylän piirin tavoin jouduttiin eräissä tapauksissa etenemään poliisikuulusteluihin lopetusprosessin selvittelyissä. Kivijärven suojeluskunnan tiliasiakirjoista puuttuivat tositteet ja tilikirjat. Poliisitutkinnassa selvisi, ettei Kivijärven suojeluskunnan esikunta ollut katsonut aiheelliseksi säilyttää tiliasiakirjoja ja ne oli poltettu muiden tarpeettomien papereiden myötä. Esikunta perusteli toimenpidettä sillä, ettei ollut saanut minkäänlaista ohjeistusta arkistoinnin suhteen siihen mennessä, kun polttopäätöstä tehtiin. Myös Kyyjärven suojeluskunnan tilipapereista tositteet katosivat, kun Kyyjärven entinen suojeluskuntatalo paloi 22.6.1945.²¹¹

5.2.2 Urheiluseurat ja koulut saavat lahjoituksia

Sisä-Suomen suojeluskuntapiirin suojeluskunnat päätyivät lahjoituksissaan vastaaviin ratkaisuihin, mitä Jyväskylänkin piirissä tehtiin. Arvokkain omaisuus eli kiinteistöt tai osuudet kiinteistöihin päätyivät Kivijärvellä, Vesannolla, Sumiaisissa ja Suolahdessa paikallisille urheiluseuroille.²¹² Kivijärven suojeluskunta oli melko vaatimaton, eikä sillä juuri ollut muuta omaisuutta Suomela-nimisen tilan ja sillä sijaitsevan seuratalon lisäksi. Kivijärven suojeluskunta oli kärsinyt jäsenmäärän merkittävästä vähenemisestä ja toiminnan supistumisesta 1930-luvun puolivälissä, jolloin Kannonkoski erottautui omaksi kunnakseen tämän jakaessa myös suojeluskunnan kahtia. Kivijärven suojeluskunnan 3.11.1944 valitsema toimikunta lahjoitti Suomelan voimistelu- ja urheiluseura Kivijärven Kivekkäille, joka sai lainhuudon tilaan peräti jo 6.11.1944. Tästä päätelleen asia on saattanut olla vireillä jo pidempään.²¹³ Myös Vesannolla urheiluseura Vesannon Urheilijat

²¹⁰ Selvitys Suolahden sotilaspiirin alueen entisten suojeluskuntien kiinteistöjen lainhuudoista 27.12.1945; Suolahden sp:n kirjelmä selvittelypesälle koskien entisten suojeluskuntien ampumaratoja 14.9.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²¹¹ Sisä-Suomen sk-piirin esikunta. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²¹² Sisä-Suomen sk-piiri. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²¹³ Kivijärven sk, yleiskok. ptk 3.11.1944; nimimiehen selvitys 4.5.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Manninen 1986, s. 484.

peri suojeluskunnalta sen kiinteän omaisuuden. Ylimääräinen kokous 6.11.1944 hyväksyi lahjakirjat ja vahvisti 3.11.1944 tehdyt päätökset omaisuuden luovutuksista. Vesannon Urheilijat sai Suojalan tilan suojeluskuntataloineen ja Paukkulan ampumaradan Kuuslahden kylällä. Näihin lahjoituksiin sisältyivät rakennuksien irtaimistot sekä suojeluskunnan torvet, muut soittopelit sekä nuotit. Lisäksi Vesannon mieskuoro ja Vesannon hevosystävään seura saivat suojeluskunnalta kumpainenkin 107 kappaletta Vesannon Seurojentalo Oy:n osakkeita. Tilivaransa noin 30 000 markkaa suojeluskunta lahjoitti Vesannon sankaripatsasrahastoon.²¹⁴

Sumiaisissa lahjoitus oli erityisen mutkaton. Ylimääräinen kokous päätti 3.11.1944 lahjoittaa koko suojeluskunnan omaisuuden varoineen ja velkoineen Sumiaisten urheiluseura Kunnolle. Mukana meni suojeluskuntatalo Harjula. Ainoastaan ampumarata ei kuulunut pakettiin, mutta se sijaitsikin vuokramaalla ja sotilaspiiri purki vuokrasopimuksen myöhemmin maanomistajan kanssa.²¹⁵ Suolahdessa taas Suolahden Urheilijat vastaanotti suojeluskunnalta ampumaradan kaikkine välineineen ja siellä sijaitsevan ampumamajan sekä suksimäen. Tosin vuonna 1946 ampumarata luovutettiin Suolahden metsästysseuralle, sillä suojeluskunnan edustajilta oli lakkautuskiireessä unohtunut aikanaan tehty sopimus metsästysseuran kanssa, jonka perusteella yhdessä rakennettu ja omistettu rata palautuisi toisen yhdistyksen lakkauttamisen yhteydessä toisen haltuun. Suolahden Urheilijat saivat myös rahavaroja 20 000 markkaa. Kahta sotaveteraania muistettiin pienemmillä rahalahjoituksilla. Suojeluskunnan talona toimineen Kukkulan omistus oli osakeyhtiömuotoinen. Suolahden suojeluskunta lahjoitti omista osakkeistaan suurimman osan eli 115 kappaletta Suolahden Yhteiskoulun kannatusyhdistykselle. Myös Suolahden Urheilijat, seurakuntayhdistys sekä yksityisyrittäjät saivat kukin kaksi osaketta. Irtaimistonsa suojeluskunta luovutti Kukkula Oy:lle. Yhteiskoulun kannatusyhdistykselle lahjoitettiin lisäksi 10 000 markkaa stipendirahastoksi.²¹⁶

²¹⁴ Vesannon sk, yleiskok. ptk 6.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²¹⁵ Sumiaisten sk, yleiskok. ptk 3.11.1944; Ptk Sumiaisten entisen suojeluskunnan käytössä olleen ampumaradan luovutustilaisuudesta 23.8.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²¹⁶ Suolahden sk, lahjoituksiin valtuutetun toimikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

Kouluyhdistykset tai koulujen kannatusyhdistykset saivat muiltakin pohjoisen Keski-Suomen suojeluskunnilta lahjoituksia. Suojeluskunnan talo tai muut kiinteistöt menivät Saarijärvellä, Viitasaarella, Karstulassa ja Rautalammilla paikalliselle koululle tai sen kannatusyhdistykselle. Saarijärven suojeluskunta oli ollut aktiivinen ja vireä osasto, toimijoita riitti ja tukijanakin oli yksityisten tahojen lisäksi myös kunta. Suojeluskunnalla oli talo, Suoja, Peltoharju-nimisellä tilalla Saarijärven kylässä. Tämän talon oli aikanaan nuorisoseura lahjoittanut suojeluskunnalle. Toimitalo oli varsin hyvin varustettu keskuslämmityksellä, elokuvateatterilla ja ravintolalla. Kellarista löytyi myös 17-metrinen sisäampumarata. Saarijärven suojeluskunnalla oli myös varsinainen ampumarata, jolla sijaitsi erinäisiä rakennuksia ja irtainta, mutta se oli rakennettu vuokratulle maa-alueelle. Suojeluskunnan ylimääräinen kokous päätti 3.11.1944 lahjoittaa tilan rakennuksineen Saarijärven Yhteiskoululle. Lahjoitukseen kuului elokuvakoneisto sekä talon ja ampumaradan muu irtaimisto. Yhteiskoulu hoiti lainhuudatuksen tilalle jo saman vuoden lopulla. Voimistelu- ja urheiluseura Saarijärven Pullistus vastaanotti suojeluskunnan osuuden paikalliseen hiihtomäkeen.²¹⁷

Viitasaaren suojeluskunnan koko omaisuus varoineen ja velkoineen lahjoitettiin 3.11.1944 pidetyssä yleisessä kokouksessa vilkkaan keskustelun päätöksenä Viitasaaren Yhteiskoululle. Lahjakirjassa mainittiin erityisesti lahjoituksen koskevan omaisuutta, jota ei ole tarkoitettu sotilastarkoituksiin ja esitettiin toivomus omaisuuden ja sen tuoton käytöstä paikkakunnan kulttuurisiin tarkoituksiin. Viitasaaren kohdalla kyse ei kuitenkaan ollut järin arvokkaasta annista. Kiinteistöt sijaitsivat kaikki vuokramailla ja lisäksi suojeluskuntatalon rakennustyöt olivat kesken, sillä edellinen talo oli palanut vuonna 1941. Suojeluskunnalla on kuitenkin mainittu olleen elokuvateatteri, joka tosin sijaitsi manttaalikunnan mailla, mutta jonka koneisto itsessään oli melko arvokas.²¹⁸

Myös Rautalammin suojeluskunta lahjoitti koko omaisuutensa Rautalammin Keskikoulun kannatusyhdistykselle. Osaston ylimääräinen kokous pidettiin Rautalammillakin 3.11.1944.

²¹⁷ Saarijärven sk, yleiskok. ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Junnila 1995, s. 485 – 486.

²¹⁸ Viitasaaren sk, yleiskok. ptk 3.11.1944; Viitasaaren sk:n ja Yhteiskoulun välinen lahjakirja 4.11.1944; Nimismiehen selvitys piirin alueen sk-omaisuudesta. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, 17588 kansio 49. KA.

Lahjoitus sisälsi käytännössä seurakunnalta vuokratuilla mailla sijaitsevan suojeluskuntatalon, hyppyrimäen ja urheilukentän rakennuksineen. Vuokrasuhde siirtyi nyt seurakunnan ja koulun kannatusyhdistyksen väliseksi. Selvityspesälle päätyi Rautalammin suojeluskunnan asiakirjat ja tilitositteet sangen puutteellisina ja näin ollen menoista ja lahjoituksista jouduttiin tekemään selkoa vielä vuosienkin päästä. Varsinkin nimismiehen tekemän selvityksen perusteella Rautalammillä pelattiin sekä rahoja että suojeluskunnan kalustoa vanhojen jäsenten pusseihin. Juorusipa nimismies suojeluskunnan vanhan kaminan olevan nykyään (vuonna 1946) muurattuna entisen suojeluskunnan esikuntalaisen ja senhetkisen Keskikoulun kannatusyhdistyksen johtokuntalaisen Lauri Vilho Nikanderin saunan eteistä lämmittämään.²¹⁹

Karstulassa Yhteiskoulun kannatusyhdistys peri suojeluskunnan muhkean nelikerroksisen Suoja-talon irtaimistoineen, joihin kuului arvokkaimpina osina elokuvalaitteisto ja lottien omistama flyygeli, lottien toimitilat olivat myös olleet samassa talossa. Lisäksi Karstulan suojeluskunta lahjoitti urheiluseura Karstulan Kivalle ampumaradan rakennuksineen ja tontteineen sekä hyppyrimäen. Karstulan suojeluskunnan Kimingin kyläosastolla oli oma suojeluskuntatalo, joka lahjoitettiin Karstulan kunnalle. Kunta kuitenkin velvoitettiin lahjakirjassa antamaan Kimingin suojeluskuntatalo paikallisten maamies- ja nuorisoseurojen käyttöön.²²⁰

5.2.3 Lahjoitukset ja kaupat tehdään harkiten

Lahjoituksia tehtäessä esikunta tai omaisuuskysestä ratkaisemaan perustettu toimikunta joutui tarkoin punnitsemaan mahdollisia vaihtoehtoja. Toiveena oli suojeluskuntatoiminnan muotojen jatkuminen mahdollisuuksien mukaan ennallaan. Sotilasharjoitusten ja niihin liittyvän aseellisen toiminnan aika suojeluskuntamuodossa oli ohi, mutta urheilu- ja kulttuuritoiminnan jatkuvuus haluttiin taata. Ammuntaharrastusta pystyttiin jatkamaan lähinnä vain metsästysseuroissa.

²¹⁹ Rautalammin sk. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²²⁰ Karstulan sk, yleiskok. ptk ja lahjakirjat 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

Kinnulassa suojeluskuntatalon, tonttimaata ja kaksi ampumarata-aluetta vastaanotti Kinnulan maamiesseura. Samoin Konnevedellä suojeluskuntatalo ja kaikki muukin suojeluskunnan omaisuus lahjoitettiin maamiesseuralle lukuun ottamatta Istunmäen kyläosaston taloa, joka lahjoitettiin yhteisesti kolmelle yksityiselle henkilölle. Nämä kuitenkin olivat kyläosaston talon rahoittajia ja käytännössä talo palautui velkojilleen, sillä Istunmäen kyläosasto ei ollut kyennyt maksamaan talon rakennuskustannuksia. Luovutus tai palautus suoritettiin kuitenkin virheellisesti lahjakirjalla ja tämän vuoksi selvityselin kiinnostui asiasta ja vaati selitystä lahjoituksesta yksityishenkilöille.²²¹ Kinnulassa taas lahjakirja velvoitti maamiesseuran huolehtimaan suojeluskuntatalon 40 000 markan kiinnelainasta. Lahjakirjan allekirjoittajat maamiesseuran puolelta kuuluivat kaikki myös suojeluskuntaan. Kinnulan nuorisoseura Tarmolla oli ollut suojeluskunnan aikana oikeus käyttää suojeluskuntataloa, sillä talo oli rakennettu yhteisvoimin. Maamiesseura lahjoittikin puolet saamistaan kiinteistöistä keväällä 1945 nuorisoseuralle.²²²

Harkinnan puutteesta lahjoituksia tehtäessä ei voi syyttää Äänekosken ja Konginkankaankaan suojeluskuntalaisia. Manttaalikunta oli pitkäaikaisena rahoittajana näillä paikkakunnilla luonteva valinta lahjoituskohteeksi – tuolloin ei vaan vielä osattu aavistaa, että manttaalikuntia ei lopulta pidettäisi soveliaina suojeluskuntaperinnön vastaanottajina. Sekä Äänekoskella että Konginkankaalla manttaalikunnat joutuivat pitkään vääntämään kättä lahjoituksista lakkautettujen suojeluskuntien selvityspesän kanssa. Äänekoskella manttaalikunta sai suojeluskunnan tonttimaan, jolle oli ollut tarkoitus rakentaa talo. Rakentamiseen asti ei manttaalikuntakaan ehtinyt, sillä se möi maa-alueen eteenpäin jo ennen kuin selvityskomitea ehti edes kehottaa. Äänekosken Yhteiskoulu sai paikkakunnan suojeluskunnan suurimman rahalahjoituksen, 290 000 markkaa ja entinen suojeluskuntaluutnantti Eric Westerlund osaston toisen tontin. Jälkimmäinen yksityishenkilölle tehty lahjoitus aiheutti niin ikään selvityksiä, mutta tuli joka tapauksessa hyväksytyksi, sillä Westerlundin katsottiin sopineen tästä järjestelystä jo kauan ennen

²²¹ Konneveden sk, yleiskok. ptk 3.11.1944; lahjakirja 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²²² Kinnulan sk, yleiskok. ptk 3.11.1944; lahjakirja 4.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

suojeluskunnan lakkauttamista.²²³ Konginkankaan tapauksessa taas manttaalikunta lahjoitti saamansa Koivula-suojeluskuntatalon vuonna 1952 Konginkankaan maataloustuottajain yhdistykselle, jonka selvityspesä katsoi soveliaaksi vastaanottajaksi. Konginkankaallakaan manttaalikuntaa ei hyväksytty lahjoituksen saajaksi, vaikka aikanaan vuonna 1934 nuorisoseuran myydessä Koivulan suojeluskunnalle oli kauppakirjaan kirjattu ehto, jonka mukaan talo siirtyisi manttaalikunnan haltuun, mikäli suojeluskunnan toiminta lakkaisi.²²⁴

Konginkankaalla suojeluskunta omisti Konginkankaan Lotta Svärdin kanssa myös kahvilamatkustajakoti Lottalan, jonka avulla ansaitut varat käytettiin suojeluskunnan toiminnan tukemiseen. Kahvilan ja matkustajakodin ylläpito oli lottien tehtävänä. Lottala myytiin 4. marraskuuta 1944 irtaimistoinen rouva Ida Niemelälle. Kauppakirjaa olivat allekirjoittamassa myyjien puolelta sekä suojeluskunnan että lottaosaston edustajat. Myyntihinnalla, joka oli varsin kohtuulliset 300 000 markkaa, kuitattiin rakennuksen velat.²²⁵

Kaupat kiinteistöistään tekivät Kyyjärven, Pihtiputaan ja Äänekosken maalaiskunnan suojeluskunnat. Kyyjärven osasto myi Rientola -nimisen suojeluskuntatalonsa sekä siihen kuuluvan lisämaan, sillä sijaitsevat rakennukset ja niihin kuuluvan irtaimen Kyyjärven kunnalle. Tosin kunta möi talon lähes välittömästi eteenpäin Kyyjärven maamiesseuralle. Ratkaisu sopi varmasti myös entisille suojeluskuntalaisille, sillä suojeluskunta oli aikanaan ostanut talon maamies- ja nuorisoseuroilta. Erikseen suojeluskunta vielä lahjoitti kaiken lopun irtaimistonsa kunnalle. Käytännössä kauppasumma 300 000 markkaa maksettiin Kyyjärven osuuskassalle, jolla oli kiinnitys suojeluskuntataloon.²²⁶ Kyyjärven suojeluskunta oli saanut valtiolta 60 000 markan rakennusavustuksen talon korjauksia varten, johon tarkoitukseen avustus myös oli käytetty. Ristiriidassa ovat avustuksen palauttamista koskevat tiedot. Kyyjärven paikallishistorian mukaan suojeluskunta maksoi

²²³ Äänekosken sk, yleiskok. ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²²⁴ Konginkankaan sk, yleiskok. ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Piironen 1978, s. 269 – 270.

²²⁵ LS Konginkankaan po, ptk:t 29.10. ja 12.11.1944. Lotta Svärd C362. KA.

²²⁶ Kyyjärven sk, ylim. kok. ptk 3.11.1944, talon kauppakirja 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Kauppinen 1990, s. 501 – 503.

avustuksen pois muiden velkojen mukana talon kauppahinnasta.²²⁷ Kuitenkin lakkautetun suojeluskuntajärjestön selvityspesän Kyyjärveä koskevassa loppuselvityksessä vuodelta 1948 mainitaan avustussumman jääneen palauttamatta, sillä Rientola paloi vuoden 1945 keväällä, jonka jälkeen saman vuoden marraskuussa Kyyjärven kunta lahjoitti myösentisen suojeluskunnan tontin korvauksetta Kyyjärven maamiesseuralle.²²⁸

Pihtiputaan suojeluskunnan päätös myydä omaisuus Pihtiputaan Säästöpankille oli sekin puhtaasti lainojen ja velkojen takaisinmaksua. Suojeluskuntatalon ja suojeluskunnan irtaimiston kauppasummat kattoivat suoraan suojeluskunnan kiinnelainan ja muut lainat korkoineen. Pihtiputaalla kauppojen lainmukaisuutta varmisteltiin vetoamalla kauppakirjoissa lääninhallituksen päätökseen hyväksyä tai olla hyväksymättä kaupat.²²⁹ Käytännössä kuitenkin lääninhallituksen päätöksillä koskien suojeluskunnan omaisuutta ei ollut mitään merkitystä, ehdot saneltiin Helsingistä käsin, eikä selvityskomiteakaan pystynyt lahjoituksia tai kauppvoja vedenpitävästi hyväksymään vielä vuosiin. Monessa epäselvässä tapauksessa lahjoitusten pysyvyyttä tiedusteltiin selvityspesältä moneen kertaan. Vastaukset olivat kuitenkin epämääräisiä ja päätöksenteon viipymisessä vedottiin aina siihen, että asian käsittely eduskunnassa oli vielä kesken. Asiat eivät lopulta edes edenneet eduskuntatasolla, vaan vuonna 1948 suojeluskuntaomaisuuden kohtaloa pohtimaan perustettiin erillinen komitea, joka sai työnsä päätökseen vasta vuonna 1952.²³⁰ Pihtiputaalla kuitenkin luotettiin omaisuuden olevan asianmukaisessa hoidossa ja Säästöpankki hankki lainhuudon talolle seuraavana vuonna, mutta ilmeisesti tarkoitus oli jo silloin hankkia seuratalolle tarkoituksenmukaista käyttöä varten uusi omistaja. Vuonna 1947 Pihtiputaan Säästöpankki myikin entisen suojeluskuntatalon yhteisesti Pihtiputaan nuorisoseuralle, maamiesseuralle, voimistel- ja urheiluseura Tuiskulle sekä Pihtiputaan hevosystäväinseuralle.²³¹

²²⁷ Kylmä 1986a, s. 234; Kauppinen 1990, s. 501.

²²⁸ Kyyjärven sk, loppuselvityslomake 8.9.1952. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²²⁹ Pihtiputaan sk, ylim. kok. ptk ja suojeluskuntatalon kauppakirja 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²³⁰ Uola 1999, s. 235 – 237.

²³¹ Pihtiputaan sk, ylim. kok. ptk ja kauppakirjat 3.11.1944; Nimismiehen selvitys suojeluskunnan omaisuudesta. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

Äänekosken maalaiskunnan suojeluskunta myi Suojala-talonsa, josta lottaosasto omisti puolet, Äänekosken metsänhoitoyhdistykselle 15 000 markalla. Kaupassa seurasi tontin ja rakennuksen osuuden lisäksi irtaimisto sekä vuokraoikeus ampumarataan, jossa suojeluskuntalaiset katsoivat metsänhoitoyhdistyksen pystyvän kasvattamaan vaikkapa taimitarhaa. Kauppasumma osoitettiin suoraan aseveliyhdistyksen käytettäväksi puutteenalaisten aseveli- tai sotainvalidiperheiden tukemiseen.²³² Aseveliyhdistykset olivat pian suojeluskuntien jälkeen myös lakkautettavien järjestöjen listalla välirauhansopimuksen pohjalta, vaikka aseveliliitto saikin lehdistössä laajaa tunnutusta huoltotyöstään sekä porvarilliselta että sosiaalidemokraattiselta puolelta. Liitto kaikkine alaosastoineen lakkautettiin 25. tammikuuta 1945.²³³ Monella paikkakunnalla aseveliyhdistykset olivat suojeluskuntien tai lottien lahjoituslistoilla. Kun niidenkin toiminta lakkasi, iso osa suojeluskuntaomaisuudesta lahjoitettiin edelleen tai päättyi välikäden kautta valtion haltuun. Esimerkiksi Laukaassa lotat lahjoittivat kahvilansa kunnan vuokrahuoneistossa Laukaan aseveliyhdistykselle toivoen turhaan, että kahvilatoimintaa voitaisiin siellä jatkaa.²³⁴

6 OMAISUUSRATKAISUT LOTTA SVÄRDIN KESKI-SUOMEN PAIKALLISOSASTOISSA

6.1 Lotat huoltotyötä tukemassa

Lotta Svärd -järjestön valtakunnallinen edustajakokous hyväksyi 24.10.1944 Suomen Naisten Huoltosäätiön perustamisen. Piirejä tiedotettiin säätiön vastaanottavan lahjoituksia. Lottajärjestö varautui näin mahdollisen lakkauttamisuhan alla siirtämään omaisuutensa säätiön haltuun. Moni lottapiiri noudattikin keskusjohtokunnan ohjeita ja teki suuria lahjoituksia säätiölle. Muutoin lahjoituskohteissa jatkettiin pitkälti samaa linjaa suojeluskuntien tekemien ratkaisujen kanssa. Lotat tukivat erityisesti yleishyödyllisiä tahoja, jotka mahdollistivat monipuolisen huoltotyön jatkuvuuden.²³⁵ Lotta Svärd -järjestön

²³² Äänekosken mlk:n sk, yleiskok. ptk 3.11.1944, kauppakirja 5.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA.

²³³ Uola 1999, s. 106 – 109.

²³⁴ LS Laukaan po, johtokunnan ptk 2.11.1944. Lotta Svärd C459. KA.

²³⁵ Uola 1999, s. 76 – 77.

alkuperäiset säännöt olivat määritelleet järjestön omaisuuden siirtyvän suojeluskuntajärjestölle tai mikäli suojeluskuntajärjestöä ei enää olisi, sijoitettavan keskusjohtokunnan viimeisen kokouksen päätöksellä sotainvalidien ja orpojen hyväksi. Nyt kuitenkin varsinaista viimeistä kokousta ei enää pidetty ja marraskuun 23. päivän jälkeen tehtyjen omaisuusratkaisujen ilmoitettiin olevan laittomia.²³⁶

On hankala arvioida ja määrittää, mitkä lottaosastojen tekemät lahjoitukset tai omaisuuden myynnit ovat nimenomaisesti lakkauttamisen pelossa tehtyjä omaisuudensiirtotoimenpiteitä. Lahjoitukset, huoltotyö ja varattomien tai työhön kykenemättömien avustaminen olivat lottien normaaleja toimintamuotoja. Vuoden alussa tehdyt tulo- ja menoarviot ovat aina vain suuntaa-antavia ja poikkeamat niistä ovat yleisiä. Näin ollen keskityn lokakuun lopulla ja marraskuussa 1944 tehtyihin suurimpiin lahjoitussummiin, rahastojen perustamisiin ja rahastolahjoituksiin, kiinteistöjen ja tonttimaiden luovutuksiin ja kauppoihin sekä suuriin irtaimistolahjoituksiin. Rahastolahjoituksissa on tosin huomioitava se, että rahasto saattoi olla ainoastaan lottaosaston hoidossa ja käyttötarkoitus oli määritetty hyvin tarkkaan jo etukäteen rahastoa perustettaessa, tapauksesta riippuen jopa jaettu alustavasti tietyille tahoille tai henkilöille. Tällöin ei varsinaisesti voi puhua lahjoituksesta, kun rahasto jaettiin käyttötarkoituksensa mukaan. Joissain tapauksissa viimeisissä pöytäkirjoissa on nimenomaisesti keskusteltu omaisuuden järjestämisestä tai ilmaistu luovutettavan kaikki loput kassavarat jollekin tietylle taholle. Tällöin toiminnan lakkauttaminen on ollut mitä ilmeisimmin lahjoitusten taustalla.

Lottien valitsemista lahjoituskohteista huokuu selkeä pyrkimys tukea humanitääristä huolto- ja avustustoimintaa sekä paikkakunnan kulttuuri- ja urheilutoimintaa. Koulut saivat lahjoituksia sekä toimitilojen ja urheilukenttien että perustamisrahastojen muodossa. Lahjoitukset menivät joissain tapauksissa suoraan korvamerkitysti tietyille puutteenalaiselle, mutta usein myös jollekin elimelle, jonka tehtävänä sitten oli kohdistaa varat parhaaksi katsomallaan tavalla. Tällaisia tahoja olivat mm. sotakummivaliokunnat, invalidihuoltajat, sankarihautatoimikunnat, sotaorpojen huoltajat, Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisosasto tai Sotainvalidien Veljesliiton osasto. Osa huoltotahoista oli toiminut

²³⁶ Kinnunen 2006, s. 85 – 87.

sektorillaan jo pitkään, mutta joissain tapauksissa rahastoja tai toimikuntia perustettiin tarvittaessa sitä mukaa, kun epäilykset lottatoiminnan lakkaamisesta heräsivät. Eräs paljon käytetty vaihtoehto rahalahjoituksiin ja pidempiaikaisiin rahastoihin oli sotakummilapsitoiminta. Kummilasten ottamisesta tuli lottapiireille ja sitä myötä myös paikallisosastoille kehotuksia aina keskusjohtokunnalta asti.²³⁷

Kiinteistöjä²³⁸ lotilla ei ollut vastaavissa määrin kuin suojeluskunnilla. Usein lottien toimipiste tai kanslia sijaitsi suojeluskuntatalossa ja paikoin lotat olivat osakkaina tai osaomistajina suojeluskuntatalossa. Joissain tapauksissa osastoilla saattoi olla tonttimaata, mutta useimmiten maa-alue, jolla jokin lottien omistama kiinteistö sijaitsi, oli vuokrattu. Toimitilatkin saattoivat olla vuokralla, mutta lotat myös harjoittivat liiketoimintaa kahviloiden, kioskien tai matkustajakotien kautta ja usein omistivat liikekiinteistöjään. Myös kyläosastoilla oli paikoitellen omia kiinteistöjä ja muuta omaisuutta. Lakkauttamisen lähestyessä monet kyläosastot pistivät pillit pussiin ja lahjoittivat omaisuutensa paikallisosastolle. Kyläosastot tekivät myös itsenäisesti lahjoituksia, mutta kuten sanottu, nämä tuli hyväksyttävä paikallisosastolla ennen kuin niistä tuli pitäviä.²³⁹

Yleisesti ottaen pöytäkirja-aineiston perusteella lottatoiminnan toivottiin jatkuvan edelleen sodan loppumisen jälkeen. Uusia jäseniä hyväksyttiin vielä monessa osastossa marraskuun puolivälin jälkeen ja arpajaisia, ompeluiltoja ja vastaavia suunniteltiin pitkälle eteenpäin, jopa seuraavan kesän varalle. Kaiken kaikkiaan näyttäisi siltä, että Jyväskylän piirin lottaosastot olivat keskimääräisesti paremmin perillä valtakunnallisista tapahtumista ja niissä tartuttiin aktiivisesti omaisuuskysymyksen ratkaisuun. Sisä-Suomen piirissä taas oli havaittavissa enemmän selkeää tietämättömyyttä tai pelkkää muutosvastarintaa ja halua jatkaa toimintaa ennallaan. Toisaalta Sisä-Suomen paikallisosastoista osa oli hyvin pieniä ja omaisuutta ei edes ollut. Avustustyö oli keskittynyt pääasiassa käytännön avun antamiseen, lotat tekivät humanitääristä työtä lähinnä oman panoksensa voimin. Varoja ei tähän työhön ollut nimeksikään. Suuret paikallisosastot, joilla oli paljon kyläosastoja, kuten Viitasaarella

²³⁷ Kinnunen 2006, s. 93 – 94; Lukkarinen 1996, s. 91.

²³⁸ Liite 4: Keski-Suomen Lotta Svärd -osastojen tekemät kiinteistöjen omistusoikeuksien siirrot loka-marraskuussa 1944.

²³⁹ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien paikallisosastojen pöytäkirja-aineisto loka-marraskuussa 1944. Lotta Svärd. KA; Rantanen 1986b, s. 244, 249.

ja Vesannolla, tuntuivat taas olevan paremmin toimintansa tasalla ja huolehtivat lakkauttamisprosessista tehokkaammin.²⁴⁰

6.2 Jyväskylän lottapiiri

6.2.1 Piirin johtokunta ja Jyväskylän lotat

Jyväskylän lottapiirin johtokunta aloitti omaisuutta koskevien päätösten teon kokouksessaan 1.11.1944. Johtokunnan jäsen lotta Aino Koivisto oli ollut läsnä järjestön kokouksessa Helsingissä, jossa tärkeimpänä asiana käsittelyssä oli ollut Suomen Naisten Huoltosäätiön perustaminen. Jyväskylän piirin johtokunta oli säätiön perustamiseen tyytyväinen ja päätti varata lahjoitusta varten 500 000 markkaa. Kyseisen johtokunnan kokouksen ilmapiiri henki tulevaa lakkauttamista, pääsyynä varmasti suojeluskuntien jo aloittama lakkauttamisprosessi. Jyväskylän suojeluskuntapiirin päällikkö eversti Vartiovaara oli esittänyt lottajohtokunnalle lahjoituksen tekemistä Sotainvalidien Veljesliiton Keski-Suomen Piiri ry:lle. Kokouksessa lotat päättivätkin varata 100 000 markan rahaston veljesliitolle huoltotarkoituksiin. Avustus- ja lahjoitussummat olivat niin suuria, että selvästi kyse oli tällöin omaisuudesta luopumisesta. Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien yhteisesti tukemalle invalidikoti Ukonniemelle johtokunta päätti tehdä 850 000 markan lahjoituksen peruskorjaustarpeisiin ja turvaamaan invalidien oloja. Piirijohtokunta kokoontui vielä toistamiseen 16.11.1944, jolloin Ukonniemi sai edelleen 450 000 markkaa invalidien huoltoon ja elatukseen. Jyväskylän sotasairaala sai samassa kokouksessa 100 000 markan lahjoituksen. Näitä kokouksia ennen Jyväskylän lottapiirin johtokunta oli kokoontunut viimeksi saman vuoden syyskuussa, jolloin käsittelyssä olivat olleet mm. kurinpidolliset seikat, komennuslottien kadonneet varusteet, kummilapsen muistaminen ja myös muutamat avustukset kaatuneiden sotilaiden perheille. Tällä perusteella marraskuun

²⁴⁰ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien paikallisosastojen pöytäkirja-aineisto loka-marraskuussa 1944. Lotta Svärd; LS Viitasaaren po. Lotta Svärd C952; LS Vesannon po. Lotta Svärd C930. KA

ensimmäinen kokous oli selkeästi eriluontoinen ja tähtäsi nimenomaan omaisuuden uudelleenjärjestelyyn suurine lahjoitussummineen.²⁴¹

Jyväskylän lottapiiri perusti myös oman rahaston paikalliseen huoltotyöhön nimellä Keski-Suomen Naisten Huoltorahasto. Tähän rahastoon johtokunta varasi piirin varoja ja obligaatioita yli puolen miljoonan markan arvosta.²⁴² Rahastoja perustettiin myös paikallistasolla. Rahasto rekisteröitiin yhdistysrekisteriin säätiönä ja sille nimettiin hallitus, jonka tehtävä oli hoitaa rahastoa ja sijoittaa varoja rahaston säännöissä määrättyihin tehtäviin. Myös Jyväskylän paikallisosasto perusti viiden vuoden rahaston Jyväskylän Naisten Huoltorahasto ry., jonka hallitukseen, kuten myös piirihoitokunnan perustaman rahaston, kuului entisten lottien lisäksi myös muita paikallisesti merkittävässä asemassa olevia henkilöitä, kuten pastoreita ja tuomareita. Näin rahastot eivät suoraan ja pelkästään leimautuneet lottatyöhön.²⁴³

Jyväskylän paikallisosaston lotat pitivät useita kokouksia loka-marraskuussa 1944. Kokouksien teemana oli selvästi päättää suurista varainlahjoituksista ja johtokunnan tekemät suunnitelmat alistettiin paikallisosaston yleisen kokouksen hyväksyttäväksi. Jo lokakuussa johtokunta katsoi aiheelliseksi kutsua kyläosastojen edustajien kokouksen koolle, aiheena varojen käyttö ja huoltoasiat. Kyläosastot ryhtyivätkin omien varojensa järjestelyihin ja edustajat selostivat toimenpiteitä kokouksessa 1.11.1944. Kokous hyväksyi kyläosastojen tekemät lahjoitukset.²⁴⁴ Jyväskylän paikallisosasto oli selvästi tilanteen tasalla lakkauttamisuhan ollessa olemassa. Paikallisosaston tiivis yhteys lottapiiriin ja sen johtokuntaan molempien toimijatasojen sijaitessa Jyväskylässä helpotti tiedonkulkua ja selittää Jyväskylän paikallisosaston tilanteenmukaista toimintaa. Näin ollen lakkauttaminen ei tullut Jyväskylän paikallisosastolle ja sen kyläosastoille täytenä yllätyksenä, kuten se saattoi tulla maakuntien lottaosastoille, joiden yhteydenpito piiriin ei ollut yhtä kiinteää.

²⁴¹ LS Jyväskylän piirihoitokunta, ptk:t 17.9.1944, 1.11.1944 ja 16.11.1944. Lotta Svärd B76. KA; Liite 5: Lotta Svärd Jyväskylän piirin raha- ja arvopaperilahjoitukset marraskuussa 1944 sekä valtiolle heti tilinpäätösten jälkeen siirtyneet varat.

²⁴² LS Jyväskylän piirihoitokunta, ptk 1.11.1944. Lotta Svärd B76. KA.

²⁴³ Jyväskylän Naisten Huoltorahasto-säätiö, jäljennös yhdistysrekisteristä 11.3.1946. Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA.

²⁴⁴ LS Jyväskylän po, ptk 1.11.1944. Lotta Svärd C250. KA.

Monessa muussakin lottien paikallisosastossa todellisia toimijoita olivat kyläosastot. Näin erityisesti silloin, kun oli kyse jäsenmäärältään suuresta osastosta tai pinta-alaltaan suuresta kunnasta, jossa kyläosastot olivat kaukana toisistaan. Jyväskylän pitäjän eli maalaiskunnan lotat kohtasivatkin selvitystyön edetessä ongelmia, sillä kyläosastot olivat tehneet itsenäisesti omaisuuden lahjoitukset ja tilinpäätöksensä alistamatta niitä paikallisosaston edustajainkokoukselle. Tässä Jyväskylän pitäjän lotat poikkesivat järjestön säännöistä kyläosastojen toimiessa täysin itsenäisesti. Kyläosastojen tekemät lahjoitukset hyväksyttiin loppujen lopuksi, mutta paikallisosastoon nimetty selvitysmies joutui näkemään paljon vaivaa hankkiessaan kyläosastoilta ja lahjoitusten saajilta asianmukaiset lahja- ja muut asiakirjat todisteiksi lainmukaisesti tehdyistä lahjoituksista ja kaupoista.²⁴⁵

Jyväskylän kaupungissa suurimmat lahjoituksensa lotat tekivät Suomen Naisten Huoltosäätiölle (200 000 markkaa arvopaperimuodossa) ja perustamalleen Jyväskylän Naisten Huoltorahastolle (600 000 markkaa arvopapereina ja rahana). Muita merkittäviä lahjoituksia jyvaskyläläiset tekivät invalideille, vastaperustetulle ”Kaunokirjalliselle Lukurenkaalle” (lukurengas sai myös lottien kirjastomateriaalit), Seurakunnan Nuorille, Jyväskylän Nais- ja Sekakuoroille sekä partiotoimintaan Jyväskylän Reippaille Tytöille. Jyväskylän lottaosaston omistama lottakahvila myytiin puheenjohtaja Jenny Kalmarille.²⁴⁶

Jyväskylän piirin lahjoittamaton omaisuus takavarikoitiin lakkautetun Lotta Svärd -järjestön selvityspesälle. Lahjoitusten jälkeen tätä varallisuutta oli rahana ja talletuksina noin 55 000 markkaa, lisäksi kaluston arvoksi arvioitiin noin 75 000 markkaa. Myöhemmin selvityspesä tulkitsi Jyväskylän piirin jääneen vielä velkaa selvityspesälle. Nämä varat eli runsaat 400 000 markkaa tilitettiin Keski-Suomen Naisten Huoltorahasto ry:n varoista.²⁴⁷ Jyväskylän paikallisosastolta lähetettiin selvityspesälle rahavaroja 6600 markkaa ja jäljelle jääneestä kalustosta järjestettiin huutokauppa. Maalaiskunnan osaston varoja siirtyi valtiolle sellaisenaan noin 60 000 markkaa ja myöhemmin huutokaupan kautta noin 35 000 markkaa. Osastojen selvitysmiehiksi nimettyjen lisäksi paikallisesti omaisuuskysymyksiä ratkoivat

²⁴⁵ LS Jyväskylän pitäjä, lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137, kansio 83. KA.

²⁴⁶ LS Jyväskylän po, ptk 19.11.1944 ja jtk:n ptk:t 1.11. ja 3.11.1944. Lotta Svärd C250. KA.

²⁴⁷ Kirjelmä Jyväskylän Kansallisosakepankin edustajalta selvityspesälle 12.5.1945. Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA.

nimismiehet. Jyväskylän maalaiskunnassa nimismies joutui järjestelemään entisen lottaosaston kiinteistöjenkin myyntiä. Palokan Lotta-maja -kahvilarakennus ja maalaiskunnan osaston lautakioski huutokaupattiin nimismiehen toimesta.²⁴⁸

6.2.2 Lottaomaisuutta järjestellään Jyväskylän piirissä

Jyväskylän paikallisosastoon verrattuna muut Jyväskylän piirin lottayhdistykset olivat jäsenmääriltään vaatimattomia. Yhdistyksen aktiivisuutta lottatyössä tai sen taloudellista tilannetta ei kuitenkaan voi arvioida pelkästään jäsenmäärän mukaan. Esimerkiksi Säynätsalon paikallisosastoon kuului lakkautettaessa ainoastaan 55 lottaa, mutta toiminta oli säännöllistä ja omaisuus järjestettiin eteenpäin huolellisesti. Usein toiminnan laatuun vaikuttikin kannattajajäsenten ja muiden rahoittajien tuki. Säynätsalossa lottatoimintaa tuki tehtailijan rouva, kauppaneuvos Hanna Parviainen.²⁴⁹

Hankasalmen, Haapamäellä, Jämsässä ja Laukaassa lottien paikallisosastojen toimitilat sijaitsivat paikallisen nuorisoseuran tai suojeluskunnan kanssa yhdessä omistetussa seuratalossa tai suojeluskuntatalossa. Hankasalmen lotat olivat pitäneet myös kioskia suojeluskuntatalon tiloissa. Lottaosasto ei kuitenkaan ollut ostanut tai vuokrannut kioskin toimitiloja suojeluskunnalta, joten kioski meni automaattisesti kaupan mukana, kun suojeluskunnat myivät talonsa Hankasalmen maamiesseuraliitolle. Sen sijaan Hankasalmen Kärkkäälän kyläosasto oli osakkaana paikallisessa seuratalossa ja lahjoitti toimintansa loppuvaiheessa oman osuutensa talosta Kärkkäälän nuorisoseuralle. Pöytäkirjojen perusteella Hankasalmen lotat eivät tehneet suuria vuosikokouksen tulo- ja menoarviosta poikkeavia lahjoituksia irtaimistolahjoituksia lukuun ottamatta. Valtiolle Hankasalmen paikallisosaston omaisuutta siirtyi noin 15 000 markkaa.²⁵⁰

Haapamäellä lotat omistivat Haapamäen Suoja Oy:n osakkeita 160 000 markan edestä. Osasto lahjoitti osakkeet Haapamäen Suojan kannatusyhdistykselle ja myi Suojan talolla

²⁴⁸ LS Jyväskylän ja Jyväskylän pitäjän po:t, Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA.

²⁴⁹ LS Säynätsalon po, osaston ja jtk:n ptk:t 3.10.-21.11.1944, vuositilasto 1944. Lotta Svärd C815. KA; Roiko-Jokela 1994, s. 405.

²⁵⁰ LS Hankasalmen po, jtk:n ptk 10.11. ja 21.11.1944. Lotta Svärd C78. KA.

olleen irtaimistonsa Suoja Oy:lle johtokunnan kokouksen päätöksellä 3.11.1944. Samassa kokouksessa johtokunta päätti selvästi varoissaan olleen Haapamäen osaston muista lahjoituksista. Jo aiemmin vuoden aikana osasto oli tehnyt lähes 400 000 markalla lahjoituksia huoltotyöhön ja Haapamäen ammattikoulun perustamisen tukemiseen. Nyt marraskuun alussa lotat tukivat paikallista yhdistystoimintaa ja huoltotyötä vielä yhteensä 150 000 markalla. Lottaperintöä siirrettiin erityisesti paikkakunnan martoille. Muutamaa päivää myöhemmin johtokunta teki vielä lisälahjoituksia sotakummiavustuksina ja lahjoitti radion koväänisiseen Haapamäen kansakoululle.²⁵¹

Laukaassa suojeluskunta ja lottaosasto omistivat yhdessä Saralinna -nimisen talon, jonka yhdistykset lahjoittivat Laukaan maataloustuottajain yhdistykselle. Laukaan lotat luovuttivat kunnalta vuokratuissa tiloissa olevan Kuntalan kahvitupansa Laukaan aseveliyhdistykselle ja rahavaroja huoltotyöhön ja sotakummilapselle. Laukaan lottaosasto kokoontui vielä 26.11.1944 arkiston tarkastus- ja polttamistilaisuuteen, jossa poltettiin tarkan harkinnan jälkeen arkistot, joilla ei ollut historiallista merkitystä, sekä jäsenkortistot.²⁵² Taustalla aineistojen tuhoamisessa oli kuitenkin todellinen pelko jäsenten kohtalosta ja mitä ilmeisimmistä leimautumisesta sodanaikaisen ja nyt laittomaksi katsotun toiminnan tukijaksi. Satunnaisesti paikallisosastot olivat saaneet aina keskusjohtokunnalta asti ohjeita arkistojen tuhoamisesta.²⁵³

Jämsän suojeluskunnan ja lottien yhdessä omistamien Kansallistalon ja Seuratalon kauppoja Jämsän maataloustuottajien yhdistykselle ja Juokslahden hevosjalostusseuralle selostetaan jo Jämsän suojeluskuntaa käsiteltäessä.²⁵⁴ Jämsän lotilla oli kiinteistön lisäksi myös muuta omaisuutta, ja osasto lahjoittikin Kansallistalossa toimineiden lottaravintolan ja matkustajakodin kaluston ja muun irtaimiston paikkakunnan marttayhdistykselle. Monin paikoin nimenomaan martat olivat eräs yleisimmistä lahjoitusten vastaanottajista, erityisesti kaluston ja muun irtaimiston ollessa kyseessä. Marttojen toiminta sivusi lottatyötä niin läheltä, että martat pystyivät usein jatkamaan vaikkapa lottien kahvilayritystä ennallaan.

²⁵¹ LS Haapamäen po, jtk:n ptk:t 3.11.1944 ja 6.11.1944. Lotta Svärd C58. KA.

²⁵² LS Laukaan po, johtokunnan ptk 2.11.1944, ptk arkiston tarkastus- ja polttamistilaisuudesta 26.11.1944. Lotta Svärd C459. KA.

²⁵³ Kinnunen 2006, s. 88 – 90.

²⁵⁴ Ks. luku 5.1.4 Omaisuutta myös myydään.

Lotta kuului usein myös marttayhdistykseen ja moni entinen lotta liittyi marttoihin viimeistään lottajärjestön lakkauttamisen jälkeen.²⁵⁵ Jämsässä lottaosaston varoista jaettiin lisäksi 50 000 markkaa suoraan neljän huoltoavustettavan paikkakuntalaisen kesken. Jämsän Juokslahden kyläosasto teki suurehkon 30 000 markan lahjoituksen Juokslahden hevosjalostusseuralle ja päätti lahjoittaa myös muun omaisuutensa samalle seuralle.²⁵⁶

Kahvila-, kioski- tai matkustajakotitoimintaa syksyllä 1944 oli myös Keuruun, Pihlajaveden, Korpilahden, Leivonmäen, Multian, Uuraisten, Kuusan ja Vihtavuoren lottaosastoilla. Keuruun paikallisosasto oli yksi Jyväskylän piirin suurimmista ja toiminta pyöri hyvin. Jo syyskuun alussa osasto teki varsin suuria rahalahjoituksia perustamalla aseveliperheiden avustusrahaston sekä invalidien ja sotaorpojen avustusrahaston.²⁵⁷ Kioskitoimintaa Keuruulla oli Pohjoislahden kyläosastolla. Osasto päätti kokouksessaan 8.11.1944 lahjoittaa kioskin irtaimistoinen ja 8000 markkaa Keuruun maamiesseuralle. Marraskuun kokouksissa Keuruun paikallisosasto teki vielä ison, 50 000 markan arvoisen lahjoituksen osakeyhtiö Kansallispiirille. Lisäksi edellä mainitut avustusrahastot jaettiin tai kohdennettiin apua tarvitseville. Keuruun lotilta jäi kuitenkin osa varoista lahjoittamatta. Selvityspesälle siirtyi lähes 80 000 markkaa osaston omaisuutta. Summa oli Jyväskylän piirin suurin.²⁵⁸ Naapuriosasto Pihlajavedellä lahjoitti kanttiininsa kalustoineen Pihlajaveden nuorten kristilliselle yhdistykselle. Pihlajaveden lottien yleinen kokous antoi 5.11.1944 täydet valtuudet johtokunnalle päättää kaiken omaisuuden järjestämisestä. Toivomuksena oli, että lahjoituksilla muistettaisiin sodasta kärsineitä. Seuraavana päivänä johtokunta lahjoitti paikallisosaston varoja 165 000 markkaa yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Suurimmat lahjoitukset saivat Pihlajaveden nuorisoseura sekä nuorten kristillinen yhdistys. Myös invalideja, kummilapsia, diakonityötä ja Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosastoa muistettiin kohtuullisella summalla.²⁵⁹

²⁵⁵ Marttojen toiminnasta ks. Koskelainen 1999, s. 24 – 129; Ollila 1993, s. 199 – 201.

²⁵⁶ LS Jämsän po, johtokunnan ptk 3.11.1944. Lotta Svärd C257. KA.

²⁵⁷ LS Keuruun po, johtokunnan ptk:t 1.9. ja 2.9.1944. Lotta Svärd C327.KA

²⁵⁸ LS Keuruun po, ptk 7.11.1944, johtokunnan ptk 10.11.1944, Pohjoislahden kyläosaston ptk 8.11.1944. Lotta Svärd C327; Lakk. LS-järjestön selv.miehet, Keuruu, T20137 kansio 83. KA.

²⁵⁹ LS Pihlajaveden po, ptk 5.11.1944, johtokunnan ptk 6.11.1944. Lotta Svärd C629. KA.

Kuusan lotat tekivät suuren 85 000 markan lahjoituksen siirtoväen huoltoa varten. Lottamaja kalustoineen ja irtaimistoineen lahjoitettiin Leinolan marttayhdistykselle. Myös Uuraisilla martat vastaanottivat lottakahvilan. Korpilahdella ja Leivonmäellä lahjoitustoimet vastasivat hyvin pitkälti muiden paikallisosastojen toimenpiteitä, eivätkä lahjoitussummat olleet varteenotettavan suuria. Multialla ja Vihtavuorella kiinteistöistä tehtiin kaupat. Multian lotat myivät Korsu-kahvilansa 20 000 markan kauppahinnalla talontytär Lyyli Valkeisenmäelle kalustoineen päivineen ja Vihtavuoren osasto kauppasi kioskinsa 3000 markalla terveystarvikkeita Laila Räisäselle. Muualla Jyväskylän lottapiirissä lahjoitukset kulkivat likipitään samaa rataa. Edellä mainittujen kohteiden lisäksi yleistä oli lahjoittaa varoja sankarihautojen kunnossapitoon tai sankaripatsasrahastoon ja erityisen usein myös siirtoväen huoltoon.²⁶⁰

6.3 Sisä-Suomen lottapiiri

6.3.1 Suolahti ja Äänekoski

Sisä-Suomen lottapiirin johtokunta heräsi sodan loputtua toimintaan vasta lokakuussa. Tämä havainto perustuu pöytäkirja-aineistoon, sillä huhtikuun 1944 jälkeen johtokunta ei kokoontunut tai ainakaan pitänyt kokouksistaan pöytäkirjaa ennen kuin lokakuun 10. päivä. Marraskuun alussa johtokunta neuvotteli kokouksessaan jo piirin rahojen ja omaisuuden sijoittamisesta. Piiri teki lahjoituksia niin Suomen Naisten Huoltosäätiölle kuin Sisä-Suomen Säätiöllekin. Suomen Naisten Huoltosäätiö sai piirin invalidirahaston korkoineen, rahaston arvo ei kuitenkaan ole tiedossa, sillä piirin johtokunta mainitsi pöytäkirjassa rahaston vain nimeltä. Samassa kokouksessa 2.11.1944 määrättiin 50 000 markkaa sotaorpojen avustamiseen ja 50 000 markkaa kaatuneitten äideille piirin alueella. Kiinteistöistä Lotta-Kukka päätettiin myydä piirin sihteerille ja rahastonhoitajalle Lotta Kerttu Eiramolle ja Ukonniemen invalidikodin osakkeet lahjoitettiin Jyväskylän lottapiirille. Lisäksi kokous määräsi 100 000 markkaa jouluavustuksena jaettavaksi alueen sodasta kärsineille. Pienempiä irtaimistolahjoituksia tehtiin yksityisille henkilöille, esimerkiksi piirihoitokunnan toimistotarvikkeet osoitettiin piirin puheenjohtaja Lotta Eevi Solanteelle.

²⁶⁰ LS Kuusan (C414), Uuraisien (C899), Korpilahden (C364), Leivonmäen (C463), Multian (C529) ja Vihtavuoren (C939) paikallisosastot, kokouspöytäkirjat loka- ja marraskuulta 1944. Lotta Svärd. KA.

Piirin hankkimia valtionlainaobligatioita lahjoitettiin Keski-Suomen kansanopistolle stipendirahastoksi.²⁶¹

Loput pöytäkirjassa erikseen erittelemättömästä omaisuudesta osoitettiin Sisä-Suomen Säätiölle. Tässä vaiheessa säätiön perustaminen ei vielä ollut varmistunut, joten lotat jättivät pöytäkirjaan merkinnän varojen lahjoittamista Suomen Naisten Huoltosäätiölle, mikäli Sisä-Suomen Säätiötä ei perustettaisikaan. Sisä-Suomen Säätiölle tehdyt lahjoitukset aiheuttivat selvitysmiehistöille pitkäaikaista päänvaivaa ja päätöksiä yritettiin mitätöidä aina vuoteen 1947 saakka. Selvityspesän mukaan lahjoituksista (yhteensä 153 000 markkaa) tehdyt kuitit oli kirjoitettu myöhässä ja päivämäärät korjattu raaputtamalla. Kirjeenvaihdon perusteella ilmeisesti kuitenkin Sisä-Suomen Säätiölle tehty lahjoitus säilyi lopulta hyväksyttävänä.²⁶² Korjaukset lottalahjoitusten päiväyksissä eivät olleet harvinaisia muuallakaan. Monen paikkakunnan osalta on mahdollista, että vaikka tieto lakkautuksesta kantautuikin lottien korviin, ei silti ollut tiedossa, että lakkautuspäivän jälkeen saanut tehdä lahjoituksia. Hätäpäissään päivämääriä korjailtiin jälkikäteen asianmukaisiksi.²⁶³

Sisä-Suomen piirin jäsenmäärältään suurimmat osastot olivat Viitasaaren ja Karstulan osastot. Piirin toiminnan keskuspaikkana oli Suolahti, sillä piirijohtokunnan toimisto sijaitsi Suolahdessa. Suolahden paikallisosasto oli osittain johtokunnan sijainnista johtuen aktiivinen ja kohtalaisen varakas osasto, vaikka jäsenmäärä vuoden 1943 vuosikertomuksen mukaan olikin vain 147 lottaa ja osastoon kuului ainoastaan yksi kyläosasto. Suolahden paikallisosasto antoi kokouksessaan 6. marraskuuta johtokunnalle täydet valtuudet omaisuuden suhteen ja osasto hoiti omaisuusjärjestelynsä käytännössä johtokunnan kokouksissa 3.11. ja 6.11.1944. Valtiolle siirtyi osaston omaisuutta lopulta 12 500 markkaa käteisenä ja tilivaroina.²⁶⁴

²⁶¹ LS Sisä-Suomen piiri, johtokunnan ptk 2.11.1944. Lotta Svärd B404. KA; Liite 6: Lotta Svärd Sisä-Suomen piirin raha- ja arvopaperilahjoitukset marraskuussa 1944 sekä valtiolle heti tilinpäätösten jälkeen siirtyneet varat.

²⁶² LS Sisä-Suomen piirin ja selvityspesän kirjeistö, lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 113. KA.

²⁶³ Kinnunen 2006, s. 94 – 95.

²⁶⁴ LS Suolahden po, lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 113. KA.

Suolahden lotilla oli kaksi tonttia kauppalan keskustassa, jotka molemmat lahjoitettiin Suolahden Yhteiskoulun kannatusyhdistykselle. Kannatusyhdistykselle lahjoitettiin tonttien lisäksi stipendirahastoksi 20 000 markkaa lahjakkaiden, mutta varattomien oppilaiden tukemiseksi. Osastolla omisti myös kiinteistön, Lottamajan, joka lahjoitettiin Suotalo Oy:lle. Kiinteistö sijaitsi Suotalon jo omistamalla tontilla. Lotilla oli hallussaan myös Kukkula Oy:n osakkeita ja yli 50 000 markan arvosta valtionlainaobligatioita, jotka lahjoitettiin Suolahden Urheilijoille. Urheilijoita muistettiin myös 10 000 markan avustuksella, kuten tasapuolisuuden nimissä Suolahden Urhoakin, joka oli tuolloin työväen urheiluseura. Suolahden Seurakuntayhdistystä lotat muistivat yhteensä 100 000 markalla. Rahat sijoitettiin hautausmaan kunnostukseen sekä huoltorahastoon. Erilaisina huoltoavustuksina lahjoitettiin runsaat 100 000 markkaa osittain yksityisille, osittain varoja edelleen jakaville tahoille, kuten MLL:n paikallisosastolle. Myös Kukkula Oy sai noin 100 000 markan arvoisen raha- ja arvopaperilahjoituksen sekä lottien irtaimiston ja arkiston haltuunsa. Arkisto tosin ei kauan vanhentunut Kukkulan varastossa. Suolahden paikallisosasto hoiti omaisuusjärjestelynsä hyvässä järjestyksessä ja sikäli huolella, ettei lisäselvityksiä juuri tarvinnut tehdä.²⁶⁵

Toinen sijainniltaan keskeinen lottayhdistys Sisä-Suomen piirissä oli Äänekosken kauppalan paikallisosasto. Jo lokakuun lopulla lotat päättivät myydä vuokratontilla olevan talonsa 170 000 markan kauppahinnasta rovaniemeläiselle siirtolaisrouva Laura Vallakselle. Kauppaa perusteltiin siirtoväen ankealla asunotilanteella ja sillä, ettei lotilla enää ole kyseiselle kiinteistölle käyttöä. Samassa kokouksessa päätettiin myös lopettaa Lottakahvilan toiminta kannattamattomana. Kahvilan irtaimisto myytiin Maija Järviselle 50 000 markalla. Varojen ja vähäisimmänkin irtaimiston, lakanoita ja kahvikuppeja myöten, lahjoitukset suunniteltiin pöytäkirja-aineiston perusteella niin tarkkaan ja perusteellisesti, että kyse oli selvästi osaston toiminnan täydestä alasajosta. Pöytäkirjojen pykälät säilyivät muodollisina, eikä lopun alun tunnelmia ole luettavissa muutoin kuin rivien välistä. Suurimmat 50 000 markan arvoiset rahalahjoitukset tehtiin invalidi-, sotakummilapsi- ja sotaorpotyölle. Lahjoitusten jälkeen jäävä varallisuus määrättiin Suomen Naisten

²⁶⁵ LS Suolahden po, johtokunnan ptk:t 3.11. ja 6.11.1944. Lotta Svärd C793. KA.

Huoltosäätiölle käytettäväksi kristillisen nuorisotyön tukemiseen Äänekoskella.²⁶⁶ Paikallisosaston valtiolle siirtyneistä varoista ei Lotta Svärdin selvityspesän arkistosta löydy dokumentteja, joten on mahdollista, ettei mitään jäännöstä ollut.

6.3.2 Lottien omaisuus jaetaan Sisä-Suomen paikallisosastoissa

Useimmilla Sisä-Suomen piirinkin lottaosastoilla oli jonkinlaista varainkeruutoimintaa kahviloiden ja kioskien muodossa, joten moni paikallisosasto omisti kiinteistöjä. Äänekosken lottien lisäksi kahvila-kioskeja oli ainakin Karstulan, Kannonkosken, Konginkankaan, Pihtiputaan, Viitasaaren, Vesannon ja Rautalammin lotilla siinä vaiheessa, kun toiminta marraskuussa päättyi. Pitäisin todennäköisenä, että kahvilatoimintaa harjoitettiin lähes jokaisessa lottaosastossa, mutta se, mikä lopettamisvaiheessa teki eron yhdistysten välille, oli luonnollisesti toimitilojen omistussuhteissa. Esimerkiksi Kannonkosken lotilla oli kioski nimeltä Lottatupa, joka sijaitsi lottien omistamalla tontilla. Lottatuvasta tehtiin 21.11.1944 lahjakirja, jolla kioski tontteineen luovutettiin Kannonkosken marttayhdistykselle. Muutoin Kannonkosken lotat lahjoittivat varojaan pääasiassa Kannonkosken Terveystalosäätiölle, jolle myös suojeluskunta teki lahjoituksia.²⁶⁷

Sumiaisissa taas kioskitoiminta ei kantanut aivan marraskuuhun saakka. Lotat päättivät heinäkuun alussa ottaa lainan Säästöpankilta kioskin rakentamista varten, mutta takaajien puutteessa lotat joutuivat jo kuukautta myöhemmin myymään kioskinsa pois. Muutenkin Sumiaisten lottatoiminta tuona viimeisenä vuotena oli melko vaisua.²⁶⁸ Saarijärvellä lotat taas toimivat hyvin aktiivisesti ja laajalla rintamalla myös kyläosastoissa. Paikallisosasto rakensi Lottalaksi nimetyn kahvilarakennuksen omistamalleen tontille vuonna 1938. Tontti ja kahvila lahjoitettiin lokakuussa 1944 kaikkine irtaimistoineen Saarijärven martoille. Martat jatkoivat toimintaa ja sotien jälkeen kahvilaa alettiin nimittää Marttalaksi. Samassa

²⁶⁶ LS Äänekosken po, ptk 26.10. ja 19.11.1944, johtokunnan ptk 1.11.1944. Lotta Svärd C1011. KA.

²⁶⁷ LS Kannonkosken po, ylim. kokouksen ptk 10.11.1944, johtokunnan ptk 14.11.1944, Lottatuvan lahjakirja 21.11.1944. Lotta Svärd C287. KA.

²⁶⁸ LS Sumiaisten po, johtokunnan ptk:t 4.7. ja 5.8.1944, kassakirjat vuodelta 1944. Lotta Svärd C 790. KA. Sumiaisten lottaosaston kassakirjan perusteella rahaliikenne vuonna 1944 oli todella vähäistä. Lahjoituksiakaan ei pöytäkirjojen ja tilien perusteella tehty.

kokouksessa, jossa kahvilan luovutuksesta päätettiin, lotat tekivät merkittävän 162 000 markan lahjoituksen Saarijärven suojeluskunnalle, myös sotaorpoja ja sodassa kärsineitä muistettiin. Lahjoitukset tehtiin tosin jo puolivälissä lokakuuta, joten syy-yhteys lotta- tai suojeluskuntajärjestön lakkauttamisuhkaan ei ole aivan ilmeinen. Saarijärven suojeluskunnalta ei siirtynyt jäännösvaroja selvityspesälle, joten suojeluskuntalaiset onnistuivat vielä hyödyntämään tarkoituksiinsa tuon lotilta saadun runsaan 160 000 markan lahjoituksen.²⁶⁹

Jäsenmäärältään toiseksi suurin Sisä-Suomen lottaosasto oli Karstulan yhdistys. Yhdistyksellä oli merkittävästi varallisuutta, sillä se teki 200 000 markan arvoisen lahjoituksen Karstulan Yhteiskoulun kannatusyhdistykselle. Yhteiskoulua tuettiin Karstulassa mittavasti, sillä suojeluskunnat lahjoittivat talonsa samalle kannatusyhdistykselle. Paikallista koulutoimintaa tuki myös Sisä-Suomen suurin eli Viitasaaren lottaosasto, joka lahjoitti kahvilarakennuksistaan toisen Viitasaaren Yhteiskoululle toisen mennessä yksityiselle taholle.²⁷⁰ Karstulassa taas Lottakahvila myytiin marraskuussa Karstulan osuuskaupalle ja kauppasummalla kuitattiin suojeluskunnan velat. Toiminnan lakkauttaminen on selvästi hoidettu Karstulassa yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä suojeluskunnan kanssa. Lotat lahjoittivat varojaan myös sotainvalideille sekä kummiperheen lapsille. Silti selvityspesä peri vielä yli 80 000 markkaa Karstulan osaston lahjoittamattomia varoja.²⁷¹

Kyyjärven lottaosastolta ei jäänyt selvityspesän perittäväksi mitään varallisuutta. Erikoisuutena Kyyjärven lotat perustelivat 29.10.1944 pitämässään kokouksessa varainlahjoituksiaan sillä, että jo edellisvuoden kesänä he olivat päättäneet lahjoittaa sodan loputtua rahansa sankaripatsasrahastoon. Näin myös päätettiin ja lottien irtaimisto luovutettiin samalla kunnan äitiysneuvolaa varten sekä maatalousnaisille.²⁷² Kyyjärven osasto oli ainoa yhdistys, joka vetosi aiempiin suunnitelmiin ratkaistessaan

²⁶⁹ LS Saarijärven po, johtokunnan ptk 17.10.1944, yleinen kokous ptk 8.11.1944. Lotta Svärd C735; Saarijärven sk, loppuselvityslomake 8.9.1952. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA. Junnila 1995, s. 487.

²⁷⁰ LS Viitasaaren po, ptk 25.10.1944. Lotta Svärd C952. KA.

²⁷¹ LS Karstulan po, johtokunnan ptk:t 6.10. ja 10.11.1944. Lotta Svärd C299; LS Karstulan po, lakk. LS-järjestön selvitysmiehet, T20137 kansio 113. KA.

²⁷² LS Kyyjärven po, ptk 29.10.1944, johtokunnan ptk 12.10.1944. Lotta Svärd C428. KA.

omaisuuskysymystä. Kyseistä heinäkuun 1943 kokouksen pöytäkirjaa näkemättä on mahdotonta sanoa, kuinka yksiselitteisesti tuo kokous päätti varoista luopumisesta sodan loputtua. Ilmaisut, joilla muissa yhdistyksissä omaisuudesta luopumista saatettiin perustella, viittasivat syntyneeseen tilanteeseen ja esimerkiksi tilojen tarpeettomiksi käymiseen. Harvassa tapauksessa perusteltiin edes sen vertaa.

Pihtiputaan lotilla oli poikkeuksellisesti oma talo. Alvajärven kyläosaston Lottala ei siis ollut pelkästään kahvila tai kioskirakennus, vaan lottien toimitilat sijaitsivat siellä. Tämän tyyppinen lottatalo oli ollut Pihtiputaalla ensimmäinen laatuaan koko maassa. Alvajärven Lottalasta laadittiin 6.11.1944 lahjakirja, kun kyläosaston lotat lahjoittivat talonsa Alvajärven maamiessuuralle. Pihtiputaan lotilla oli myös kirkonkylällä kioskirakennus, joka lahjoitettiin MLL:n paikallisosastolle 13.11.1944. Lisäksi johtokunta ylimääräisen kokouksen valtuuttamana jakoi erittäin tarkasti eritellen lottien irtaimen omaisuuden yksityishenkilöille ja Pihtiputaan martoille. Irtaimiston luetteloinnin ja luovutuksen perusteella Pihtiputaan lotat ajoivat toimintansa perusteellisesti ja tietoisesti alas. Selvityspesälle jäi 6500 markkaa lottien varoista.²⁷³

7 LAHJOITUSTEN SAAJAT – TOIMINNAN JATKAJAT

Suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin omaisuus järjesteltiin uudelleen nopeassa tahdissa. Järjestöt, piirit ja paikallisosastot lahjoittivat varojaan tietyin perustein. Ohjenuorana olivat järjestöjen säännöt ja toimintamuodot. Toiveissa oli, että lahjoitusten vastaanottajat pystyisivät kenties omalta osaltaan säilyttämään lakkautettujen yhdistysten perintöä ja toimimaan samojen tarkoituksien hyväksi. Se, että omaisuus melko kattavasti ja huolellisesti sijoitettiin eteenpäin, pehmensi omalta osaltaan tätä varsin radikaalia rauhaansiirtymisen prosessia välirauhansopimuksen ehtoja noudatettaessa. Vapaaehtoinen aseellinen maanpuolustustyö lakkautettiin, mutta suojeluskuntien moninaisia toimintamuotoja katsottiin voitavan jatkaa myös muilla tahoilla.

²⁷³ LS Pihtiputaan po, johtok. ptk 13.11.1944, lahjakirjat 6.11. ja 13.11.1944. Lotta Svärd C630; LS Pihtiputaan po, lakk. LS-järjestön selvitysmiehet, T20137 kansio 113. KA; Mönkkönen 2000, s. 318.

Lotat taas tekivät lahjoituksensa sellaisille tahoille, jotka kohdentaisivat järjestön varoja huoltotyöhön ja toisaalta tekisivät samankaltaista työtä, johon lotatkin olivat osallistuneet. Lotta Svärdin keskusjohtokunnan perustaman Suomen Naisten Huoltosäätiön toimintatarkoitus oikeastaan kuvaa varsin tarkasti sitä, miten lottaomaisuutta toivottiin jatkossa käytettävän. Säätiön tehtävänä oli avustaa naisia ja lapsia, jotka olivat sodan vuoksi menettäneet joko terveytensä, työnsä tai huoltajansa.²⁷⁴ Toinen lottien keskusjohtokunnan projekti, Työmaahuolto ry., taas jalkautui jälleenrakennustyömaille muonittajina ja huoltojoukkoina. Kiireellisimpänä tehtävänä oli sodan jalkoihin jääneen Pohjois-Suomen työmaiden muonittaminen ja muu huoltaminen. Työmaahuollon toiminta käynnistyi marraskuussa 1944 tehokkaasti ja nopeasti, sillä käytännössä se pystyi hyödyntämään lottajärjestön organisaatiota. Keskusjohtokunta kantoi huolta siviilielämään palaavista lotista, erityisesti rintamalottiin tuli kiinnittää erityistä huomiota, jotta sopeutuminen normaaliin päiväjärjestykseen ja sivistyneen yhteiskunnan piiriin sujuisi ongelmitta ja ilman järjestyshäiriöitä. Naisten osalta huomioitiin riski hyvin pitkälti samankaltaisista vaikeuksista, joita osattiin arvioida myös rintamalta kotiutuvien sotilaiden kohdalla tulevan eteen. Työmaahuolto työllisti entisiä lottia ja jatkoi rauhanajan ympäristössä samoja tehtäviä, joilla lottayksiköt olivat aikanaan auttaneet sekä suojeluskuntia että sodanajan rintamajoukkoja aineellisen, henkisen ja hengellisen hyvinvoinnin ylläpidossa.²⁷⁵

Paikallistason tutkimus avaa mahdollisuuden tutkia suojeluskuntien ja lottayhdistysten varojen käyttöä lakkauttamisen jälkeen. Toisaalta paikallistutkimus mahdollistaa myös samojen henkilöiden osallisuuden havainnoimisen kansalaistoiminnan eri muodoissa. Ei ollut harvinaista, että entinen lotta jo kuului tai päätti liittyä paikalliseen marttayhdistykseen lottatoiminnan lakattua. Samoin suojeluskunnan urheilumiehet saattoivat suunnistaa ja hiihtää myös paikkakunnan urheiluseurassa tai suunnitella urheilukentän rakentamista kunnan muiden edustajien kanssa. Näiden yhteyksien tutkiminen yhteiskunnallisen liikkeen tutkimuksen yhteydessä on oleellista, sillä paikallisen tason vuorovaikutuksen ja yhteistyön

²⁷⁴ Uola 1999, 76 – 77.

²⁷⁵ Kinnunen 2006, s. 22 – 24, 30 – 34; Huuhka 1987, s. 10 – 11.

kautta voidaan havainnoida poliittisia asetelmia, verkostoja ja voimavaroja. Tämän avulla voidaan selvittää, miten entiset suojeluskuntalaiset ja lotat yrittivät paikata kansalaisjärjestökenttään syntynyttä aukkoa toiminnallaan ja miten he itse integroituivat uusiin toimintamuotoihin.²⁷⁶

Eräs yleinen lahjoitustahoista Keski-Suomessakin erityisesti suojeluskuntaomaisuuden kohdalla oli paikkakunnan nuorisoseura. Jo sodan alussa suojeluskuntien ja nuorisoseuran suhteita määrittävässä kokouksessa todettiin, että näiden seurojen jäsenistössä toimii hyvin pitkälti samat henkilöt. Lisäksi voidaan todeta niiden nuorisoseuralaisten, jotka iän, sukupuolen tai muun syyn vuoksi eivät lähteneet rintamalle sotimaan, tehneen sodan aikana työtä joko lottana tai suojeluskuntalaisena. Toimintaperiaatteissa isänmaallinen kasvatustyö oli molempien seurojen toiminnan taustalla. Sodan jälkeen taas nuorisoseurojen urheilutoiminta aktivoitui ja monipuolistui selvästi.²⁷⁷ Tähänkin voi olla yhtenä syynä suojeluskuntaurheilun päättyminen. Nuorisoseuratoiminnan sanotaan vireytyneen huomattavasti muillakin sektoreilla sodan päättyttyä. Maaseutupitäjissä on mainittu muunkin yhdistystoiminnan, kuten esimerkiksi maamiesseurojen, piristyneen sotien jälkeen. Taantumusta sekä hiljaiseloa taas oli ollut havaittavissa nimenomaan 1930-luvulla, kun suojeluskuntiin riitti tulijoita ja jäsenmäärät kasvoivat reippaasti.²⁷⁸ Sodan loppumisen ja kotiuttamisten jälkeen toimijoita riitti ja intoa monipuoliseen ja tuloksekkaaseen toimintaan oli. Monet entiset suojeluskuntalaiset ja lotat kokivat luontevana siirtää tarmonsä tuttuja aatteita kannattaviin nuoriso- tai maamiesseuroihin.²⁷⁹

Maanlaajuisesti yleisin suojeluskuntalahjoituksen kohde oli maamiesseura, manttaalikunta tai vastaava maataloustuottajien yhdistys.²⁸⁰ Erityisesti Keski-Suomessa maamiesseuran suosio ei hämmästyttä, pientilavaltaisella maatalousalueella käytännössä joka kunnasta löytyi maamiesseura, joka kuului useimmiten Pienviljelijöiden keskusliittoon.

²⁷⁶ Alapuro 1998, s. 237 – 238.

²⁷⁷ Suuniitty 1976, s. 79, 82.

²⁷⁸ Kauppinen 1990, s. 501 – 502.

²⁷⁹ Suuniitty 1976, s. 84 – 85.

²⁸⁰ Valtakunnallinen selvitys suojeluskuntaomaisuuden käytöstä joulukuussa 1944. Yhteenvedon on koottu kaikki lahjoituskohteet välittämättä lahjoitetun omaisuuden muodosta. Asiakirjassa huomautetaan yhteenvedosta vielä puuttuvan 58 suojeluskunnan tiedot ja etteivät luvut ole tarkkoja. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17589 kansio 64. KA.

Maamiesseurat antoivat maatalousneuvontaa ja hankkivat seurojen nimiin maatalouskoneita, joita jäsenet voivat vuokrata. Lisäksi maamiesseurat harjoittivat kulttuuri-, sivistys- ja urheilutoimintaa, ja etenkin näiden toimintamuotojen perusteella ne katsottiin soveliaiksi perillisiksi suojeluskuntaomaisuudelle.²⁸¹ Muuramessa suojeluskunta lahjoitti tonttimaansa Muuramen maamiesseuralle sillä ehdolla, että alueita käytettäisiin maatalouden koekenttätarkoituksiin. Maamiesseuran valtuutettuna lahjoituksen vastaanotti ja lahjakirjan allekirjoitti Yrjö Kivi. Kivi oli ilmeisesti myös suojeluskuntalainen, sillä hän oli pöytäkirjan tarkastajana suojeluskunnan ylimääräisessä kokouksessa samana päivänä eli 3. marraskuuta, kun lahjakirja allekirjoitettiin.²⁸² Manttaalikuntien osalta sen sijaan tapahtumat olivat sikäli ikäviä, että loppujen lopuksi manttaalikunta katsottiin sopimattomaksi lahjoituskohteeksi ja useissa tapauksissa manttaalikunnat joutuivat tekemään palautuksia selvityspesälle. Näin oli käydä Jyväskylän maalaiskunnan tapauksessa, jossa kuitenkin loputtomalta tuntuneen selvittelyprosessin jälkeen manttaalikunta sai kuin saikin pitää suojeluskunnalta saamansa lahjoituksen.²⁸³

Myös Multialla suojeluskuntatalo siirtyi maamiesseuran haltuun. Talo oli aikanaan 1920-luvun alussa rakennettu yhteistyössä Multian ”aateellisten yhdistysten” kesken seurataloksi ja talon käyttömuoto jatkui samanlaisena huolimatta siitä, että nuorisoseura, maamiesseura, urheiluseura Jyske sekä maalaisliiton osasto luovuttivat 1930-luvulla osuutensa suojeluskunnalle. Tässä luovutussovituksessa oli eräänä pykälänä, että mikäli suojeluskunta lakkautettaisiin, talon käytön luonteen tulisi säilyä alkuperäisen tarkoituksen mukaisena ja taloa ei luovutettaisi sosialisteille.²⁸⁴ Lahjoittamalla talon maamiesseuralle Multian suojeluskunta huolehti pykälän noudattamisesta. Prosessi kuvaa poliittisia näkökulmia, jotka asevelihengen pinnan alla olivat olemassa. Multian suojeluskuntaa voitaisiin ehkä pitää varsin valkoisena ilmentymänä sen rahoituspohjan vuoksi. Kunta ei juuri tukenut suojeluskuntaa, vaan paikalliset puutavarayhtiöt Rosenlew ja Serlachius rahoittivat avokätisesti toimintaa etenkin 1930-luvulla. Myös Multialla haluttiin säilyttää

²⁸¹ Kauppinen 1990, s. 502 – 504.

²⁸² Muuramen sk, yleiskok. ptk 3.11.1944, lahjakirja 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

²⁸³ Jyväskylän mlk:n sk, kirjeenvaihto manttaalikunnan ja selvitysmiesten välillä (päätyi heinäkuussa 1952). Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

²⁸⁴ Multian sk, lahjakirja 2.11.1944, maamiesseuran kirjelmä selvityspesälle koskien suojeluskunnan yksityisomaisuutta 4.9.1946. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA.

suojeluskunta-aate sille myötämielisten tahojen voimin edes teoriassa hengissä. Tosin entisen suojeluskuntatalon kohtalo ei ollut lopulta kovin kaksinen. 1940- ja 1950-luvuilla talo toimi elokuvatalona maamiesseuran toimesta. Tämän jälkeen käyttöaste laski, ja talo oli pitkät ajat täysin käyttämättömänä 1980-luvulle saakka, jolloin se purettiin.²⁸⁵

Ei ollut harvinaista, että suojeluskunnan lakkauttaminen potkaisu myös paikkakunnan urheiluseuran ihan uuteen liikkeeseen. Suojeluskuntia edustaneet urheilijat siirtyivät yleensä paikalliseen SVUL:n seuraan ja suojeluskuntaurheilusta saattoi siirtyä piiriteitä urheiluseuran toimintaan, pesäpallo esimerkkinä suositusta suojeluskuntalajista. Usein suojeluskuntalaisten lisäksi myös suojeluskuntaomaisuus periytyi urheiluseuralle ja urheilutoiminnan edistämiseen. Näin tapahtui esimerkiksi Leivonmäellä, jossa suojeluskunnan koko omaisuus lahjoitettiin Leivonmäen Pyrylle. Seuralla ei aiemmin ollut lainkaan toimitiloja, joten parannus oli suuri. Pyry perusti kyläosastoja ja viidessä vuodessa jäsenmäärä yli nelinkertaistui sodanaikaisesta 40 urheilijasta.²⁸⁶ Myös Sumiaisissa suojeluskunnan ja urheiluseura Kunnan yhteistyö oli tiivistä. Kunnan aktiivisimmat urheilumiehet 1930-luvulla olivat myös suojeluskuntalaisia. Suojeluskunnan omaisuus päätettiin lahjoittaa jollekin ”pitäjän edistysseuralle” ja Sumiaisissakin se päättyi kokonaisuudessaan urheiluseuralle – mukaan luettuna myös suojeluskuntatalo. Samoin kuin Leivonmäellä, urheiluseuran toiminta aktivoitui huimasti sodan jälkeen.²⁸⁷

Korpilahdella suojeluskunnan kiinteistöt ja niissä olleen irtaimiston sai Vanhan Korpilahden kotiseutuyhdistys. Suojeluskunnan puolesta lahja- ja kauppakirjoja allekirjoittamaan valittiin esikunnan jäsenet kanttori Onni Raitala ja konttoripäällikkö Eino Apiala. Paperit on tehty asianmukaisessa järjestyksessä ja kotiseutuyhdistyksen puolesta ne ovat allekirjoittaneet Korpilahden suojeluskunnan paikallispäällikkö Jussi Punamäki ja esikunnan jäsen Alb. Veijo. Veijon on mainittu olevan kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja ja Punamäen sen sihteeri.²⁸⁸ Tämä on tyypillinen esimerkki siitä, miten

²⁸⁵ Mönkkönen 1983, s. 423 – 424, 520.

²⁸⁶ Leivonmäen sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 13. KA; Sipilä 1981, s. 521; Uola 1999, s. 137.

²⁸⁷ Sumiaisten sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pestä, T17588 kansio 49. KA; Korkiakangas 1978, s. 377 – 379.

²⁸⁸ Korpilahden sk, lahja- ja kauppakirjat 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

suojeluskuntaomaisuus siirtyi käytännössä samojen suojeluskunta-aktiivien käsissä eteenpäin.

Sotainvalidien Veljesliitto sai Keski-Suomessakin runsaasti lahjoituksia sekä suojeluskunnilta että lotilta. Esimerkiksi Jyväskylän suojeluskuntapiiri lahjoitti Veljesliitolle invalidirahastonsa.²⁸⁹ Lottien lahjoitukset Veljesliitolle olivat myös helposti perusteltavissa, sillä järjestöjen taipaleet liittyivät tiiviisti yhteen aina Veljesliiton perustamisesta vuonna 1940 lähtien. Lottien organisaatio oli tukenut invalidityötä Suomen Punaisen Ristin kanssa invalidiyhdyslottaverkoston avulla kaikilla toimintatasoilla.²⁹⁰ Sotainvalidien Veljesliitolla oli paikallisosastoja ympäri Keski-Suomea, mutta piiritaso organisoitui Keskisuomalaisen uutisoinnin mukaan vasta 6.11.1944, jolloin Sotainvalidien Veljesliiton Keski-Suomen piiri ry. perustettiin. Vaikuttaa siltä, että piiri perustettiin juuri siinä vaiheessa osittain kanavoimaan lakkautettujen järjestöjen lahjoituksia, sillä sen hallituksen johtoon valittiin Jyväskylän suojeluskuntapiirin entinen päällikkö eversti T. Vartiovaara.²⁹¹

Moni suojeluskunta- tai lottalahjoituksia vastaanottanut säätiö oli varta vasten perustettu tätä tarkoitusta varten. Lienee ollut enemmän sääntö kuin poikkeus, että säätiön hallituksessa istui samoja henkilöitä, jotka olivat tehneet päätöksiä luovutettavan omaisuuden suhteen. Jyväskylän lotat perustivat Jyväskylän Naisten Huoltorahasto säätiön, jonka tarkoitus oli 4. marraskuuta 1944 alkaen seuraavan viiden vuoden aikana harjoittaa rahaston varoilla huoltotyötä Jyväskylässä tai sen lähiympäristössä. Säätiön hallitukseen kuuluivat mm. Kasvatusopillisen Korkeakoulun johtajatar Aino Karivirta, varatuomari Torsten Martinmaa, rouva Martta Valjakka, pastori Erkki Kiviranta ja rouva Liisa Syvänen. Edellä mainituista ainakin Karivirta kuului myös Jyväskylän paikallisosaston johtokuntaan.²⁹² Sisä-Suomen Seudun Huoltosäätiö on ainoa suojeluskuntajärjestön omaisuuden perillisiksi perustetuista säätiöistä, joka on lakkautettu.²⁹³ Sen varat siirtyivät

²⁸⁹ Jyväskylän sk-piiri, esikunnan ptk 1.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

²⁹⁰ Seppälä 1990, s. 45 – 46.

²⁹¹ KSML 6.11.1944.

²⁹² Jyväskylän Naisten Huoltorahasto-säätiö, jäljennös yhdistysrekisteristä otettu 11.3.1946. Lakk. LS-järjestön selv.miehet, T20137 kansio 83. KA.

²⁹³ Vuoteen 1999 mennessä, Uola 1999, s. 242.

vuonna 1963 Ukonniemen Invalidikotisäätiölle, joka taas oli saanut varsin runsaat lahjoitukset aikanaan jo lottapiireiltä.²⁹⁴ Tuolloin se tosin oli vielä kulkenut Ukonniemen invalidikoti Oy:n nimellä. Ukonniemi, jonka päärakennuksessa oli sota-aikana sijoitettuna 15 invalidia, oli ollut nimenomaan lottien hanke, jossa olivat mukana molemmat Keski-Suomen piirit.²⁹⁵

Lotat toivoivat monella paikkakunnalla, että kahvila- ja kioskitoiminta voisi jatkua uuden omistajan ehdoilla. Esimerkiksi Jyväskylässä lottien ruokala-kahvila myytiin 65 000 markalla Jenny Kalmarille, joka oli Jyväskylän paikallisosaston viimeinen puheenjohtaja. Kalmari osti erikseen myös osaston kassakoneen ja kahvilairtaimiston ja -varaston.²⁹⁶ Yksityishenkilöt ostivat tai vastaanottivat muillakin paikkakunnilla lottien kahviloita, esimerkiksi Multialla entinen aktiivinen lotta Lyyli Valkeisenmäki teki kaupat kahvilasta ja samoin Äänekoskella lottakahvila irtaimistoinen myytiin lotta Maija Järviselle.²⁹⁷

Eräs yleisimmistä lottaomaisuuden lahjoituskohteista Keski-Suomessa oli marttayhdistys. Toimintamuodoiltaan martat keskittyivät lottia enemmän kotiin, kotitalouteen ja perhe-elämän hyvinvoinnin ylläpitoon. Kotien ja naisten hyväksi tehty työ kohtasi marttojen mielestä koko yhteiskunnan hyvinvoinnin. Sota-aikana ajateltiin marttojen palvelevan isänmaata parhaiten juuri kotien hyväksi tehdyn työn kautta. Marttojen ideologia, joka alun perin 1800-luvun lopulla oli korostanut sivistyneistöön kuuluvien naisten roolia ”kansannaisen” kasvattamisessa, oli 1930-luvun loppuun mennessä muotoutunut käytännönläheiseksi kotitalousneuvonnaksi ja martat käsitteenä kaikkia Suomen naisia ja koteja edustavaksi yhtenäiseksi naisjoukoksi. Sota-aikana ja sodan jälkeen marttojen tekemä huoltotyö oli kuitenkin hyvin pitkälti samaa kuin lottienkin, esimerkiksi siirtoväen avustamista vaatekeräyksin, asuntojen hankintaa ja käytännön neuvontaa. Keski-Suomessa oli siirtoväkeä koko maan mittakaavassa varsin runsaasti, joten sikälikin lotat ja martat jakoivat erityisen paljon samaa työsarkaa. Martat eivät palvelleet lottien tavoin rintamalla, mutta järjestivät sotilaille huoltopisteitä ja järjestivät huoltokeräyksiä, joiden antimet

²⁹⁴ Uola 1999, s. 242.

²⁹⁵ Rantanen 1986b, s. 243, 248.

²⁹⁶ LS Jyväskylän po, johtokunnan ptk 3.11.1944. Lotta Svärd C250. KA.

²⁹⁷ LS Multian po, kahvilan kauppakirja 6.11.1944. Lotta Svärd C529; LS Äänekosken po, johtokunnan ptk 1.11.1944. Lotta Svärd C1011. KA.

lähetettiin sotatoimialueille.²⁹⁸ Martat eivät niinkään saaneet lotilta rahalahjoituksia, vaan kiinteistöjä, kalustoa ja irtaimistoa. Martat pystyivät ottamaan niistä saman käytännön hyödyn irti kuin lotatkin. Kuusan lottamaja lahjoitettiin marttayhdistykselle, samoin Jyväskylän piirin Uuraisten paikallisosaston lottakahvila kaikkine kalusteineen ja irtaimistoineen, kuten myös tontti, jolla kiinteistö sijaitsi. Vastaavasti Sisä-Suomen piirissä irtaimistoa tai kiinteistöjä lahjoittivat martoille Saarijärven, Kannonkosken ja Vesannon lotat.²⁹⁹

Lakkautettujen yhdistysten toiminta ei missään tapauksessa jatkunut ennallaan, vaikka koko omaisuus olisikin lahjoitettu tietylle taholle, jossa moni entisistä suojeluskuntalaisista tai lotista toimi. Spekulaatiota suojeluskuntatyön jatkumisesta maan alla tai jonkin toisen yhdistyksen nimissä ilmeni, etenkin aktivoituneiden kommunistien ja Valpon toimesta.³⁰⁰ Pääasiassa suojeluskunnan tai lottaosaston varoin tai toimitiloissa jatkoi työtään muut seurakunnat ja yhdistykset tosin kenties osittain samoin toimintamuodoin. Lakkautettujen järjestöjen muistelusta kuitenkin vaiettiin – ainakin julkisesta kommentoinnista pidättäytyttiin, sillä aiheet olivat arkoja tuona aikana, jolloin rauhaanpalaaminen yhä oli nuoralla tasapainottelua. Järjestöt tulivat tiensä päähän varsin ikävissä merkeissä, niiden perintöä sälytettiin eteenpäin, mutta vaivihkaa.

8 PESÄNSELVITYS

Syksy 1944 ja jatkosodan päätökseksi syntynyt välirauhansopimus toi Suomen uuden poliittisen tilanteeseen piirin niin ulko- kuin sisäpolitiikassakin. Rauhaan ei kuitenkaan pystytty siirtymään paperin allekirjoittamisella, vaikka aseet olivatkin jo itäisellä rintamalla vaienneet. Sota jatkui vielä kuumana pohjoisessa, jossa yhtäkkiä entisistä liittolaisista olikin tullut vihollisia ja sodankäynnin suunta oli kääntynyt kohti saksalaisten poisajamista Suomesta. Tässä tilanteessa Suomi valmistautui kotiuttamaan rintamalta palaavia

²⁹⁸ Koskelainen 1999, s. 19 – 21, 27 – 38; Laitinen 1995, s. 87 – 89. Ks. myös Ollila 1993.

²⁹⁹ LS Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien paikallisosastot, pöytäkirjat loka-marraskuulta 1944. Lotta Svärd. KA.

³⁰⁰ Uola 1999, s. 136 – 137.

sotilaitaan ja palauttamaan sodan koettelemaa maata takaisin rauhantilaan. Varmuuttamista pysyvistä rauhasta ei kuitenkaan ollut ja seuraavia vuosia kutsutaankin räjähdysherkästi vaaran vuosiksi. Varsinainen rauhansopimuskin solmittiin vasta vuonna 1947 Pariisissa. Elettiin veitsenterällä ja Suomen hallitus J. K. Paasikiven johdolla ylläpiti joustavasti suhteita ensin valvontakomission edustajien ja sittemmin Neuvostoliiton johdon kanssa.³⁰¹

Rauhaanpalaaminen ei koskaan tapahdu yhdellä kertaa. Sota jättää jälkensä kansaan ja yhteiskuntaan ja jälkien korjaamiseen voi mennä enemmän kuin yhden sukupolven elinikä. Suomessa kuitenkin ryhdyttiin välittömästi toimenpiteisiin niin valtionhallinnon toimesta kuin paikallistasollakin. Osa tulevista ongelmista tiedostettiin välittömästi ja niiden ratkaiseminen käynnistettiin heti. Siirtoväen asuttaminen, rintamamiesten maakysymys, elintarvikepula ja sotakorvauksista huolehtiminen vaativat välittömiä toimenpiteitä. Osittain kysyntä kohtasi tarjonnan, sillä kotiutettujen rintamamiesten sijoittaminen työelämään ja yleensä takaisin osaksi yhteiskuntaa oli eräs ensisijainen tehtävä. Vastaavasti työvoiman pula oli huutava ja sotakorvausvaatimukset kasvattivat sitä entisestään, joten kotiutuville löytyi kyllä paikkansa, varsin maanviljelysseuduilla. Reserviläisten työllistämässä havaittiin paikallisesti ongelmia, kun ammattitaitoa vastaavaa työtä ei kaikille löytynytäkään ja toisaalta kotinsa menettäneitä siirtolaisia oli Keski-Suomessa runsaasti jakamassa työpaikkoja paikallisten kesken. *Säynätsalo*-lehti kehotti hakemaan töitä ja hyväksymään kaikenlaisen työn, vaikka kirjoittaja totesikin tehokkaammaksi havaitun, kun on ”oikea mies oikealla paikalla”. Työnantajia kehoitettiin suhtautumaan siirtoväkeen tasaveroisesti paikkakuntalaisten työnhakijoiden kanssa.³⁰²

Keski-Suomessa kotiutuvat palasivat pääosin maaseudulle ja erityisesti metsätöitä riitti, työvoimaa tarvittiin ankarasti. Rakennuksien kunnostaminen oli välttämätöntä ja polttopuun tarve etenkin siirtoväen keskuudessa oli suuri. Kannonkoskella ei pelätty *Viitasaaren Seudun* mukaan työttömyyttä, sillä metsätöitä oli runsaasti. Polttopuun tarve oli ankara ja vaati monin paikoin ripeitä otteita esimerkiksi polttopuutalkoiden ja –keräysten

³⁰¹ Ks. esim. Manninen 1996, s. 19 – 20.

³⁰² ”Asemiesten työhönsijoituksen ongelmia”, *Säynätsalo* 18.11.1944. Kulha 1980, s. 254 – 255.

muodossa. Keskisuomalaisten lehtien sivuilla kuulutettiin työvoiman perään ja kehoitettiin miehiä mottimetsiin, joissa töitä kyllä riitti.³⁰³ Samoin työtä oli rakennustyömaille vanhaa kunnostettaessa ja kokonaan uutta rakennettaessa, sillä siirtoväki tarvitsi väliaikaisia kyhäelmiä tukevampia kattoja päänsä päälle.³⁰⁴ Keski-Suomessa oli myös teollisuusalueita, esimerkiksi Säynätsaloon saapunut siirtoväki päätyi pääosin Säynätsalon tehtaille töihin. Tehdas piti siirtoväestä huolta ja ryhtyi rakennuttamaan siirtolaisille asuntoaluettakin.³⁰⁵

Massakotiuttamisten yhteydessä levottomuuksien pelko kasvoi. Siviilikurin pelättiin olevan liian väljää sotilaskurinpitoon tottuneille veteraaneille. Sanomalehti *Sisä-Suomi* peräänkuulutti sisäministeriön toimenpiteitä järjestyksen vakauttamisessa ”-- ennen kuin on ajauduttu liian kauas lujan sisäisen ryhdikkyuden ja sen takaaman hengen ja omaisuuden turvan olotilasta kurittomuuden pettäväälle pohjalle.”³⁰⁶ Sodanjälkeisen yhteiskunnan vakaus ei ollut itsestään selvää. Työttömyys, asuntopula ja puutteellinen koulutus vaikeuttivat rauhaanpalaamista ja lisäsivät rikollisuutta ja alkoholin käyttöä. Rikollisuuden kasvun on katsottu johtuvan erityisesti rintamalta kotiutuneiden veteraanien vaikeuksista palata yhteiskunnan rauhanajan järjestykseen.³⁰⁷ Kotia, jota rintamalla oli muisteltu, ei välttämättä enää ollut ollenkaan olemassa tai se ei muuten ollut ennallaan. Lisäksi monelle tuli kotiin palatessa järkytyksenä läheisten ihmisten, veljien, isien tai vaikkapa naapureiden poismenot. Rintamalla taistelujen kestäessä sodan vaikutusta tuttuun ja arkisen rauhalliseen siviilielämään ei kukaan ollut vielä voinut kokonaisuudessaan ymmärtää. *Saarijärven Sampo* toivotti reserviläiset tervetulleiksi kotiin, mutta varoitteli samalla kodin vaikeista tehtävistä, jotka palaavia olivat odottamassa.³⁰⁸

Suojeluskuntajärjestöllä oli aikanaan tehtävänsä myös paikallisen järjestyksenpidon saralla esimerkiksi antamalla virka-apua poliisille. Vaikka valvontakomissiokin tiedosti järjestön lakkauttamiseen liittyvät turvallisuusriskit, ei järjestön roolia kurinpidossa kannata liioitella,

³⁰³ ”Viitasaaren metsiä rasitetaan ankarasti”, Viitasaaren Seutu 9.11.1944; ”Työttömyyttä ei Kannonkoskella pelätä, sillä metsätöitä on runsaasti”, Viitasaaren Seutu 16.11.1944; ”Ripeät toimet polttopuukysymyksen ratkaisussa tarpeen”, Saarijärven Sampo 17.11.1944; Laitinen 1995, s. 90 – 91.

³⁰⁴ ”Voimaperäinen pikarakennustoiminta saadaan käyntiin ennen talven tuloa”, *Sisä-Suomi* 1.11.1944.

³⁰⁵ ”Siirtoväelle”, Säynätsalo 30.9.1944.

³⁰⁶ ”Kurin ylläpito”, *Sisä-Suomi* 2.11.1944.

³⁰⁷ Tarjamo 2006, s. 342 – 343.

³⁰⁸ ”Tervetuloa kotiin”, Saarijärven Sampo 25.11.1944.

etenkään enää sota-aikana ja sen jälkeen. Järjestön tehtävät olivat viranomaistyötä jo siinä määrin, ettei itsenäisestä vapaaehtoistyöstä enää juuri voinut puhua. Sotilaspiirit vastaanottivat suojeluskuntapiirien tehtävät aluejärjestelmänä ja puolustusvoimiin liittyen, kotijoukoille ei sodan loputtua ollut tarvetta ja nimismies huolehti paikallisesta järjestyksenpidosta poliisivoimineen. Suojeluskuntien yhteiskuntajärjestykseen liittyvät tehtävät oli jaettu muille tahoille.³⁰⁹

Samoin oli marraskuun 7. päivään 1944 mennessä myös lakkautetun suojelukuntajärjestön omaisuus jaettu pois toisille tahoille. Viranomaistehtäviä lukuun ottamatta mielestäni myös vapaaehtoisen suojelukuntajärjestön toimintamuodot siirtyivät eteenpäin omaisuuden mukana. Tai ainakin näin toivottiin tapahtuvan. Omaisuuden siirto omatoimisesti eteenpäin katsottiin välttämättömän tärkeäksi asiaksi ainakin sen nopeuden perusteella, millä suojeluskunnat tarttuivat työhön lakkautuspäätöksen tultua. Samoin myös lotat ryhtyivät toimeen oman varallisuutensa uudelleensijoittelun suhteen. Lahjoituksia perusteltiin toiminnan jatkamisella ja huoltotyön tukemisella. Eräs syy kuitenkin oli täysi epä tietoisuus siitä, mitä lahjoittamattomalle omaisuudelle tulisi tapahtumaan. Yleisenä pelkona omaisuuden suhteen oli, että suojeluskunta- ja lottaomaisuus päätyisi suomalaisille kommunisteille tai jopa Moskovaan. Lottien on todettu turvautuneen laittomiinkin keinoihin omaisuuden lahjoittamisessa. Lotta Svärdin lakkauttamista koskeva tutkimus kertoo viimeisen toimintavuoden tilejä väärennetyn ja uusia tilejä avatun jopa osaston johtokunnan jäsenen kissalle. Epävarmassa tilanteessa sodan jälkeen pelko varojen joutumisesta väärin käsiin oli aiheellinen, eivätkä lakkautettujen järjestöjen jäsenet halunneet nähdä omaisuutta käytettävän tarkoituksiperillä, jotka sotivat heidän mielessään suojeluskunta-ajattelun arvomaailmaa vastaan. Lopputulos jäljellä olevan lottaomaisuuden suhteen saatiin aikaan vasta vuonna 1952, jolloin Alli Paasikiven Säätiö perustettiin.³¹⁰

Pelkojen aiheellisuudesta kertoivat myös valvontakomission vuonna 1945 julkilausumat hämmästyneet kommentit siitä, miten Suomessa hoidetaan lakkautettujen yhdistysten omaisuusasia. Valvontakomissio oli ollut siinä luulossa, että järjestöjen omaisuus oli

³⁰⁹ Ks. esim. Selén 2001, s. 494; Pellikka 1992, s. 81 – 82; Uola 1999, s. 51.

³¹⁰ Kinnunen 2006, s. 94 – 95.

automaattisesti takavarikoitu valtiolle. Suomalaiset omaisuusjärjestelyt ja niihin liittyvät juridiset kysymykset poikkesivat oleellisesti neuvostojärjestelmän käytännöistä. Selvennykseksi komission edustajat esittelivät Neuvostoliiton mallin, jonka mukaan lakkautetun järjestön omaisuus julistetaan takavarikoiduksi ja valtio voi tehdä omaisuudella käytännössä mitä haluaa, esimerkiksi lahjoittaa sen haluamalleen taholle.³¹¹ Tällaista menettelyä ei millään olisi voitu toteuttaa sodanjälkeisessä Suomessa, joka jatkuvasti eli kommunistien vallananastuksen pelossa. Asiaa joutui pohtimaan sisäministeriön alaisuudessa vuonna 1944 ja lakkautettujen suojeluskuntien selvitysmiehistössä toiminut maalaisliittolainen filosofian tohtori Kustaa Vilkuna. Suojeluskuntien omaisuuden kokoisen varallisuuden siirtäminen valtiolle olisi merkinnyt käytännössä porvarilliselta kantilta katsottuna sosialisointia. Tämä valvontakomission mielestä oikea toimintatapa olisi Vilkunan mukaan ollut iso myötämielinen askel kohti vasenta laitaa ja Neuvostoliittoa.³¹²

Tämä näkemys tukee viranomaisten halukkuutta tukea lahjoituspyrkimyksiä lakkauttamisen alkuvaiheessa. Hallituksen oikeusministeri Ernst von Born tarjosi usealle taholle apuaan niin perilliseksi luotavien säätiöiden perustamisessa kuin lahjoitusten lainvoimaisessa siirrossa. Viranomaiset suhtautuivat etenkin aluksi sangen myötämielisesti kiireessä toteutettuihin lahjoituksiin. Myöhemminkin, kun lahjoitusten oikeellisuutta kyseenalaistettiin, oli esimerkiksi puolustusministeriöllä suunnitelmissa julkiseksi katsotun suojeluskuntaomaisuuden takaisinperintä ja sen käyttö jonkinlaisen urheilu- ja liikuntakasvatussäätiön toiminnan käynnistämiseen. Vaikka takaisinperintää ei suunnitelman mukaan toteutettukaan, viranomaiset joutuivat silti pohtimaan, mihin järjestöiltä selvityspesille siirtynyt omaisuus käytettäisiin, kaikkeahan eivät lakkautetut järjestöt onnistuneet lahjoittamaan eteenpäin.³¹³

Lakkautettujen järjestöjen omaisuuden käyttöä ja kohtaloa koskevan kritiikin ja kyseenalaistamisen aloitti äänekkäimmin sodan jälkeen maan alta noussut suomalainen äärivasemmisto. Kommunistisen puolueen edustajat olivat varmoja siitä, että fasistit

³¹¹ Uola 1999, s. 90 – 91, 223.

³¹² Herlin 1993, s. 222 – 223.

³¹³ Selén 2001, s. 527; Yleinen takaisinperintä ei toteutunut, loppujen lopuksi yksittäisiäkin oikeusteitse hoidettuja lahjoitusten palautuksia oli melko vähän. Uola 1999, s. 226 – 229.

jatkoivat suojelekunta- ja lottatoimintaa sellaisenaan nyt vapaapalokunnissa, ompeluseuroissa ja urheiluseuroissa viattomien nimikkeiden taakse naamioituneina. Lahjoitetulla omaisuudella rahoitettiin salassa harjoitettua suojelekuntatoimintaa. Sisäministeri Yrjö Leinon kautta vasemmiston otteessa oleva Valtiollinen poliisi suoritti jonkin verran ratsioita epäilyttävissä tapauksissa, mutta joutui syyskuussa 1945 ilmoittamaan, ettei varsinaista toiminnan jatkumista lakkautettujen järjestöjen osalta ollut todettavissa.³¹⁴

Kommunistisen puolueen ja Suomi-Neuvostoliitto-Seuran paikallisosastot ottivat kuitenkin aktiivisesti yhteyttä sekä selvityspesiin että ministeriöihin koskien lakkautettujen yhdistysten toimintaa ja omaisuutta. Tämä ilmiö itsessään olisi jo jatkotutkimuksen arvoinen. Suomi-Neuvostoliitto-Seura oli vastaperustettu samoin kuin ääri vasemmistokin uudelleen aktivoitunut ja tarve saada ääni kuuluville oli suuri. SNS levitti tietoa Neuvostoliitosta ja seurasi rauhansopimuksen ehtojen täyttymistä yrittämällä paikallisesti kontrolloida vaikkapa suojelekuntalahjoitusten käyttöä tai niin sanotun kielletyn kirjallisuuden karsimista kirjastoista. Paikallistason toimintaa ohjailtiin luonnollisesti ylhäältäpäin.³¹⁵

Useilla paikkakunnilla myös Keski-Suomessa SNS:n paikallisosasto vaati entistä suojelekuntataloa käyttöönsä tai raportoi lakkautetun suojelekunnan ”salaisista kokoontumisista”. Vaatimukset eivät käytännössä ollenkaan menneet läpi, mutta selvityspesä kuitenkin arkistoi suojelekunnan omaisuutta koskevat vaatimuskirjelmät, mikä kertoo siitä, että kannanotot ainakin jollain tasolla myös huomioitiin. Jyväskylän SNS:n osasto kirjoitti suoraan puolustusministeriölle ja vaati huoneistoa käyttöönsä entisestä Jyväskylän suojelekuntatalosta, vaikka kiinteistö oli lahjoitettu Keski-Suomen Museoyhdistykselle kaikkien taiteen sääntöjen mukaan.³¹⁶ Samoin Korpilahdella SNS intoutui vaatimaan suojelekuntataloja käyttöönsä ottamalla tällä kertaa yhteyttä sisäministeriöön. Osasto toivoi ministerin ensitilassa ryhtyvän toimenpiteisiin talojen

³¹⁴ Uola 1999, s. 136 – 137.

³¹⁵ Kinnunen 2006, s. 66.

³¹⁶ Jyväskylän sk, SNS:n Jyväskylän osaston kirje puolustusministeriölle 27.6.1945. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

saattamiseksi SNS:n hallintaan ja toimitiloiksi, sillä niissä yhä harjoitettiin kiellettyä toimintaa ja suojeluskunnan puolislaisia tilaisuuksia. Selvityspesä tiedustelikin tilanteesta Vanhan Korpilahden kotiseutuyhdistykseltä, joka oli vastaanottanut toisen Korpilahden suojeluskuntataloista. Kotiseutuyhdistys vastasi mielellään vuokraavansa taloa SNS:n osaston käyttöön, mutta ettei osasto ollut ottanut heihin lainkaan yhteyttä.³¹⁷ Vastaavanlaisia SNS:n tai kommunistisen puolueen paikallisosaston kirjelmiä vaatimuksineen laadittiin joka puolelta Keski-Suomea.

Lakkautettujen suojeluskuntien ja lottayhdistysten selvitystyö tarjoaisi hyvät jatkotutkimusmahdollisuudet. Selvityspesien työtä ei nimenomaisesti ole tutkittu, vaan kiinnostus on kohdistunut lakkautettuihin järjestöihin. Selvitystyö tuotti kuitenkin huomattavan laajan arkistoaineiston ja porautui syvälle paikallisyhteisöihin omaisuutta jäljittäessään. Väkirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella lakkautettujen yhdistysten pesänselvitystyön tutkimus voisi avata uudenlaisia näkökulmia myös valvontakomission rooliin ja vaikuttamiseen vaaran vuosina. Lotta Svärdin selvitysmiehet hoitivat myös esimerkiksi lakkautettujen urheiluseurojen ja suojeluskuntien kannatusyhdistysten pesänselvitykset. Lähinnä tämäntyyppistä tutkimusta on tehnyt Mikko Uola teoksessaan ”*Suomi sitoutuu hajottamaan... Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 väkirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella*”. Tutkimus kuitenkin syventyy lähinnä lakkautusprosessiin ja ainoastaan sivuaa massiivista selvitystyötä, jonka virkakoneisto joutui olosuhteiden pakosta hyvin tarkkaan ja pilkkua viilaten seuraavan vuosikymmenen aikana tekemään. Suojeluskuntien pesänselvitysmiesten työ jatkui kaikkiaan kahdeksan vuotta ja samoin lottien osuutta selvitettiin vuoteen 1952 saakka. Monia lahjoitustapauksia yritettiin kumota, koska niitä ei ollut suoritettu sääntöjen mukaan. Erimielisyyttä aiheuttivat myös näkemuserot siitä, oliko esimerkiksi suojeluskuntien omaisuus ollut järjestön henkilökohtaista omaisuutta vai julkisoikeudellista omaisuutta, josta järjestöllä ei ollut vapaata määräämisoikeutta.³¹⁸

³¹⁷ Korpilahden sk, SNS:n Korpilahden osaston kirje sisäministeriölle 25.6.1945, kotiseutuyhdistyksen vastaus selvityspesän tiedusteluun. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

³¹⁸ Uola 1999, s. 228 – 230.

On hyvin todennäköistä, ettei kaikkea suojeluskuntaomaisuutta jaettu päätöskokouksissa. Omaisuuden arvoa oli osittain todella vaikea määrittää, eikä sitä aina edes yritetty. Rahastot mainittiin kenties vain nimeltä ja kaikista rahankeräysprojekteista ei välttämättä ollut merkintää. Keski-Suomen Sotilaspiirit -kirjassa lainataan jyvaskyläläisen tohtori ja konsuli Eero Fredriksonin haastattelua; Fredrikson mainitsee olleensa järjestelemässä Jyvaskylän suojeluskunnan kiinteistölahjoituksia, mutta myös osallistuneensa hämäläiseen toimintaan. Jyvaskyläläiset yritykset olivat keränneet varoja uuden suojeluskuntatalon rakentamiseen ja Fredrikson yritti palauttaa keräysrahoja takaisin esimerkiksi Schaumannille ja Jyvaskylän puhelinyhdistykselle. Jyvaskylän suojeluskunnalla tosiaan oli lahjoituspöytäkirjan³¹⁹ mukaan rakennusrahastossa varoja yli 50 000 markkaa, tosin Säästöpankin lahjoittamana. Fredriksonin muisteluita tukee kuitenkin pöytäkirjassa mainittu taisteluvälinerahasto, jossa oli varoja yli 200 000 markkaa. Tähän rahaston varat päätettiin palauttaa lahjoittajille, sillä rahoja ei enää voitaisi määrättyyn tarkoitukseen käyttää. Lahjoittajia olivat mm. A. Fredrikson Oy, Keski-Suomen Puhelinosakeyhtiö ja Oy Wilhelm Schauman AB. Yritykset eivät Eero Fredriksonin mukaan kuitenkaan huolineet varoja takaisin ja hän maksoi rahoilla, joita oli ”monta sataa tuhatta”, asekatkentaan Jyvässeudulla osallistuneiden autonkuljettajien kulut.³²⁰

Fredriksonin lausuntojen perusteella Jyvaskylässä tehdyt asekatkennät rahoitettiin ainakin osittain suojeluskuntien varoilla. Tietyt varat päätettiin virallisesti palauttaa takaisin lahjoitukset tehneille yrityksille, mutta sellaisella kirjoittamattomalla lisähuomautuksella maustettuna, että varat käytettäisiin myöhemmin ”sopiviin” tarkoituksiin. Tämän rahaliikenteen hoiti Eero Fredrikson.³²¹ Ilmeisesti suunnitelma syntyi hyvin pian lakkautuksen jälkeen tai jo lahjoitusvaiheessa, mikäli pitää paikkansa, etteivät esimerkiksi Schauman ja puhelinyhtiö huolineet takaisin lahjoituksiaan, vaikka niistä tehty palautuspäätös olikin kirjattuna Jyvaskylän suojeluskunnan esikunnan kokouksen pöytäkirjaan 3.11.1944. Lisätutkimuksilla voitaisiin selvittää, vuotiko asekatkentojen rahoituspuoli itse katkentojen paljastuessa. Suojeluskuntien selvityspesä Jyvaskylää

³¹⁹ Jyvaskylän sk, esikunnan ptk 3.11.1944. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

³²⁰ Eero Fredriksonin haastattelusta 8.5.1991, Pellikka 1992, s. 82 – 83.

³²¹ Pellikka 1992, s. 83 – 85.

koskevassa loppuselvityksessään vuonna 1952 huomauttaa: ”Perittävä pois yksityiset rahastolahjoitukset.”³²²

Pääpiirteittäin suojeluskuntien ja lottayhdistysten omaisuus kohdennettiin sellaisille tahoille, jotka voisivat jatkaa lakkautettujen järjestöjen toimintaa omien sääntöjensä puitteissa. Tämä helpotti rauhanpaluuta ja prosessia, jossa yksilöt, suojeluskuntalainen ja lotta, joutuivat luopumaan tutuiksi käyneistä yhteisöistään. Omaisuuden siirtäminen luotetuille tahoille ylläpiti mielikuvaa siitä, etteivät toiminta ja järjestöjen arvomaailma lakaneet ja kadonneet kertaheitolla ja menneet lakkauttamisen myötä hukkaan. Kysymys ei ollut pelkästään varallisuuden säilyttämisestä ja hoitamisesta pois valvontakomission ulottuvilta, vaan lakkautettujen järjestöjen työn ja henkisen tehtävän siirtämisestä uusille toimijoille. Tähän tietysti olivat yhdistysten varat ja kiinteistöt apuna.

Järjestöjen lakkauttaminen saatettiin myös paikallistasolla nähdä murheesta huolimatta ainoana vaihtoehtona. Vaikka vieras valta sanelikin lakkauttamiseen johtaneet ehdot, poliittisista syistä pystyttiin ymmärtämään jotakin ja kenties hahmotettiin lopettaminen välttämättömänä keinona palata rauhan ajan järjestykseen.³²³ Järjestöjen lakkauttaminen voidaan nähdä yhdeksi ehdoksi rauhanpalaamiselle. Toinen asia sitten on, minkälaisia rauhanpaluun ongelmia välillisesti seurasi järjestöjen lakkauttamisesta. Suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärdin omaisuuden järkevä sijoittelu oli eräs keino pehmentää rauhanpaluuta ja tämän tehtävän ratkaiseminen kohdistui lakkautettaviin suojeluskuntiin ja lottaosastoihin, jotka hoitivat työn parhaaksi katsomallaan tavalla.

³²² Jyväskylän sk, loppuselvityslomake 29.4.1952. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17586 kansio 12. KA.

³²³ Kinnunen 2006, s. 52 – 53.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

Lakkautetun suojeluskuntajärjestön selvittelypesän arkisto

- Jyväskylän suojeluskuntapiiri
- Sisä-Suomen suojeluskuntapiiri
- Yleinen kirjeenvaihto

Lotta Svärd -arkisto

- Lotta Svärd Jyväskylän piirin ja paikallisosastojen aineistot
- Lotta Svärd Sisä-Suomen piirin ja paikallisosastojen aineistot

Lakkautetun Lotta Svärd -järjestön selvitysmiesten arkisto

- Lotta Svärd Jyväskylän piiri ja paikallisosastot
- Lotta Svärd Sisä-Suomen piiri ja paikallisosastot

Painettu alkuperäisaineisto

J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944 – 1956. Ensimmäinen osa 28.6.1944 – 24.4.1949. Juva 1985.

Lehdet:

- Keskisuomalainen
- Keski-Suomi kentällä ja kotona
- Saarijärven Sampo
- Sisä-Suomen Vartio
- Sisä-Suomi
- Säynätsalo
- Työn Voima
- Viitasaaren Seutu

Kirjallisuus

Alapuro 1998: Alapuro, Risto, Suojeluskunta paikallisyhteisössä. Teoksessa Raja railona. Näkökulmia Suojeluskuntiin, toim. Alapuro, Risto. Porvoo.

Blinnikka 1969: Blinnikka, Aulis, Valvontakomission aika. Porvoo.

Engman 2006: Engman, Max, Kuinka Keisarikuntaa puretaan? – Imperiumien perinnönjakajien ongelmat ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu. Historiallinen arkisto 124. Tampere.

Haataja 1995: Haataja, Lauri, Historiankirjoitus käännepisteessä. Vanha sortuu, aika muuttuu, uusi elämä kukoistaa raunioilla. Teoksessa Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia, toim. Soikkanen, Timo. Turku.

Herlin 1993, Herlin, Ilkka, Kustaa Vilkun yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Keuruu.

Hersalo 1962: Hersalo, Niilo, Suojeluskuntain historia II. Puolustuskelpoinen kansa. Vaasa.

Huuhka 1987: Huuhka, Mirja, Työpaikkaruokailun uranuurtaja Työmaahuolto Oy 1944 – 1978. Kustantaja: Suomen Naisten Huoltosäätiö.

Jokipii 1993: Jokipii, Mauno, Puolustuslaitos Keski-Suomessa. Teoksessa Keski-Suomen historia 3, toim. Jokipii, Mauno. Jyväskylä.

Junnila 1995: Junnila, Heikki, Saarijärven historia 1865 – 1985. Paavon Saarijärvestä kaupungiksi. Saarijärvi.

Jussila 1990: Jussila, Osmo, Suomen tie 1944 – 1948. Miksi siitä ei tullut kansandemokratiaa. Juva.

Karonen 2006: Karonen, Petri, Johdanto – Kun rauha tuo omat ongelmansa. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu. Historiallinen arkisto 124. Tampere.

Kataja 1986: Kataja, Annamajja, Suomen Lotat. Jyväskylä.

Kauppinen 1990: Kauppinen, Arto, Kyyjärven yhdistystoiminta. Teoksessa Kyyjärven kirja, toim. Koponen, Jarmo. Jyväskylä.

Kinnunen 2006: Kinnunen, Tiina, Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen. Keuruu.

Kleemola 1994: Kleemola, Irja, Suomen Naisten Huoltosäätiö 1944 – 1994. Savonlinna.

Korkiakangas 1978: Korkiakangas, Pirjo, Sumiaisten yhdistystoiminta. Teoksessa Sumiaisten kirja, toim. Jokipii, Heli. Jyväskylä.

Koskelainen 1999: Koskelainen, Liisa, Marttaa ja vähän Mariaakin. Marttajärjestön toiminta ja aatteellinen tausta talvisodan päivistä nykyaikaan. Keuruu.

Kulha 1980: Kulha, Keijo K., Uudelleenorientoituminen – Sodan jälkeinen aika. Teoksessa Suomen poliittinen historia 1905 – 1975, toim. Tommila, Päiviö; Jutikkala, Eino & Suolahti, Jaakko. Juva.

Kuokkanen 1983: Kuokkanen, Pertti, Laukaan historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta 1950-luvulle. Jyväskylä.

Kuokkanen 1993: Kuokkanen, Pertti, Toivakan historia, toim. Laitinen, Marja-Leena. Jyväskylä.

Kuusisto 1989: Kuusisto, Seppo, Jämsän historia I. Vammala.

Kylmälä 1986a: Kylmälä, Jussi, Toiminnan lopettaminen. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Kylmälä 1986b: Kylmälä, Jussi, Urheilutoiminta- ja poikatyö. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Kylmälä & Rantanen 1986: Toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari, Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944. Saarijärvi.

Laitinen 1995: Laitinen, Erkki, Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus. Teoksessa Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta, toim. Laitinen, Erkki. Jyväskylä.

Laitinen 1998: Laitinen, Marjo, Lotta Svärd ja suojeluskunnat. Teoksessa Raja railona. Näkökulmia Suojeluskuntiin, toim. Alapuro, Risto. Porvoo.

Lappalainen 1977: Lappalainen, Jussi T., Pitäjän synty ja aluemuutokset. Teoksessa Jyväskylän maalaiskunnan kirja, toim. Lappalainen, Jussi T. Jyväskylä.

Latva-Äijö 2004: Latva-Äijö, Annika, Lotta Svärdin synty. Järjestö, armeija, naiseus 1918 – 1928. Keuruu.

Loppi 1996: Loppi, Veikko, Aseveli-järjestön tarina. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Lukkarinen 1996: Lukkarinen, Vilho, Lotta Svärd -järjestön lakkauttaminen. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Manninen 1986: Manninen, Ari, Sotien aika. Teoksessa Kivijärven kirja, toim. Peltonen, Martti. Jyväskylä.

Manninen 1994: Manninen, Ari T., Petäjäveden historia. Jyväskylä.

Manninen 1996: Manninen, Ohto, Kuinka rauhaan päädyttiin. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Mönkkönen 1983: Mönkkönen, Mauri, Multian Historia 1866 – 1975. Vanhan Ruoveden historia III:2. Saarijärvi.

Mönkkönen 2000: Mönkkönen, Mauri, Kansallisen itsenäisyyden pitkä linja – poliittista toimintaa latvavesillä. Teoksessa Pihtiputaan kirja II, toim. Mönkkönen, Mauri. Jyväskylä

Nevakivi 1995: Nevakivi, Jukka, Zdanov Suomessa. Miksi meitä ei neuvostoliittolaistettu? Keuruu.

Numminen 1986a: Numminen, Marita, Suojeluskuntajärjestelmä vuosina 1917 - 1944. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi

Numminen 1986b: Numminen, Marita, Suojeluskuntatoiminnan alkuvaiheet Keski-Suomessa. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Numminen 1986c: Numminen, Marita, Piirin hallinto. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Ollila 1993: Ollila, Anne, Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939. Historiallisia Tutkimuksia 173. Tampere.

Pellikka 1992: Pellikka, Ari & Sorko, Kimmo, Keski-Suomen sotilaspiirit, Jyväskylän sotilaspiiri 1932 – 1991, Suolahden sotilaspiiri 1940 – 1984, toim. Jokipii, Mauno. Jyväskylä.

Piironen 1978: Piironen, Kaija, Yhdistystoiminta. Teoksessa Konginkankaan kirja, toim. Keränen, Jorma. Jyväskylä.

Polvinen 1980: Polvinen, Tuomo, Teheranista Jaltaan. Juva

Raikkala 1964: Raikkala, Hannes, Suojeluskuntain historia III, Kamppaileva kansa. Vaasa.

Rantanen 1986a: Rantanen, Jari, Sotavuodet 1939 – 1944. Suojeluskunnat muuttuneissa oloissa. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Rantanen 1986b: Rantanen, Jari, Lotat suojeluskuntien tukena. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Rentola 1994: Rentola, Kimmo, Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937 – 1945. Juva.

Roiko-Jokela 1994: Roiko-Jokela, Heikki, Poliittiset leirit ja sota-ajat. Teoksessa Päivät seutuvilla Päijänteen. Säynätsalolaisten kirja, toim. Rautjoki, Matti. Pieksämäki.

Rumpunen 1998: Rumpunen, Kauko, Suojeluskuntien matkan pää. Teoksessa Raja railona. Näkökulmia Suojeluskuntiin, toim. Alapuro, Risto. Porvoo.

Rusanen 1986: Rusanen, Jari, Aatteellis-poliittinen toiminta. Teoksessa Jyväskylän suojeluskuntapiiri 1918 – 1944, toim. Kylmälä, Jussi & Rantanen, Jari. Saarijärvi.

Selén 1996: Selén, Kari, Suojeluskuntien lakkauttaminen. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Selén 2001: Selén, Kari, Sarkatakkien maa. Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918 – 1944. Juva.

Selén 2004: Selén, Kari ja Pylkkänen, Ali, Sarkatakkien armeija. Suojeluskunnat ja suojeluskuntalaiset 1918 – 1944. Juva.

Seppinen 2001: Seppinen, Jukka, Paasikiven aikakauteen. Jyväskylä.

Seppinen 2008: Seppinen, Jukka, Vaaran vuodet? Suomen selviytymisstrategia 1944 – 1950. Hämeenlinna.

Seppälä 1990: Seppälä, Raimo, Veljeä ei jätetä. Työn ja rakentamisen vuosikymmenet Sotainvalidien Veljesliitto 1940 – 1990. Keuruu.

Sipilä 1981: Sipilä, Helena, Leivonmäen yhdistystoimintaa. Teoksessa Leivonmäen kirja, toim. Vilkuna, Janne. Saarijärvi.

Suuniitty 1976: Suuniitty, Mirja, Keski-Suomen nuorisoseurojen historia. Jyväskylä.

Tarjamo 2006: Tarjamo, Kerttu, Kansakunnan tulevaisuutta pelastamassa. Viranomaisten keskustelu rikollisuudesta 1940- ja 1950-luvun Suomessa. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu. Historiallinen arkisto 124. Tampere.

Tiainen 1994: Tiainen, Jorma, Paikallislehdistön vaiheita. Teoksessa Päivät seutuvilla Päijänteen. Säynätsalolaisten kirja, toim. Rautjoki, Matti. Pieksämäki.

Tikka 2006: Tikka, Marko, Valkoisen hämärän maa? Suojeluskuntalaiset, virkavalta ja kansa 1918 – 1921. Jyväskylä.

Tommila 1972: Tommila, Päiviö, Jyväskylän kaupungin historia 1837 – 1965 I. Jyväskylä.

Tommila 1976: Tommila, Päiviö & Raitio, Tuire, Keski-Suomen lehdistö 1918 – 1944 3. Jyväskylä.

Tommila 1979: Tommila, Päiviö & Raitio, Tuire, Keski-Suomen lehdistö 1945 – 1978 4. Jyväskylä.

Uola 1999: Uola, Mikko, ”Suomi sitoutuu hajottamaan...” Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella. Historiallisia tutkimuksia 205. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki.

Vasara 1993: Vasara, Erkki, Suojeluskunnat osana paikallista järjestysvaltaa. Teoksessa Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja 1994, toim. Majander, Mikko. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja. Helsinki.

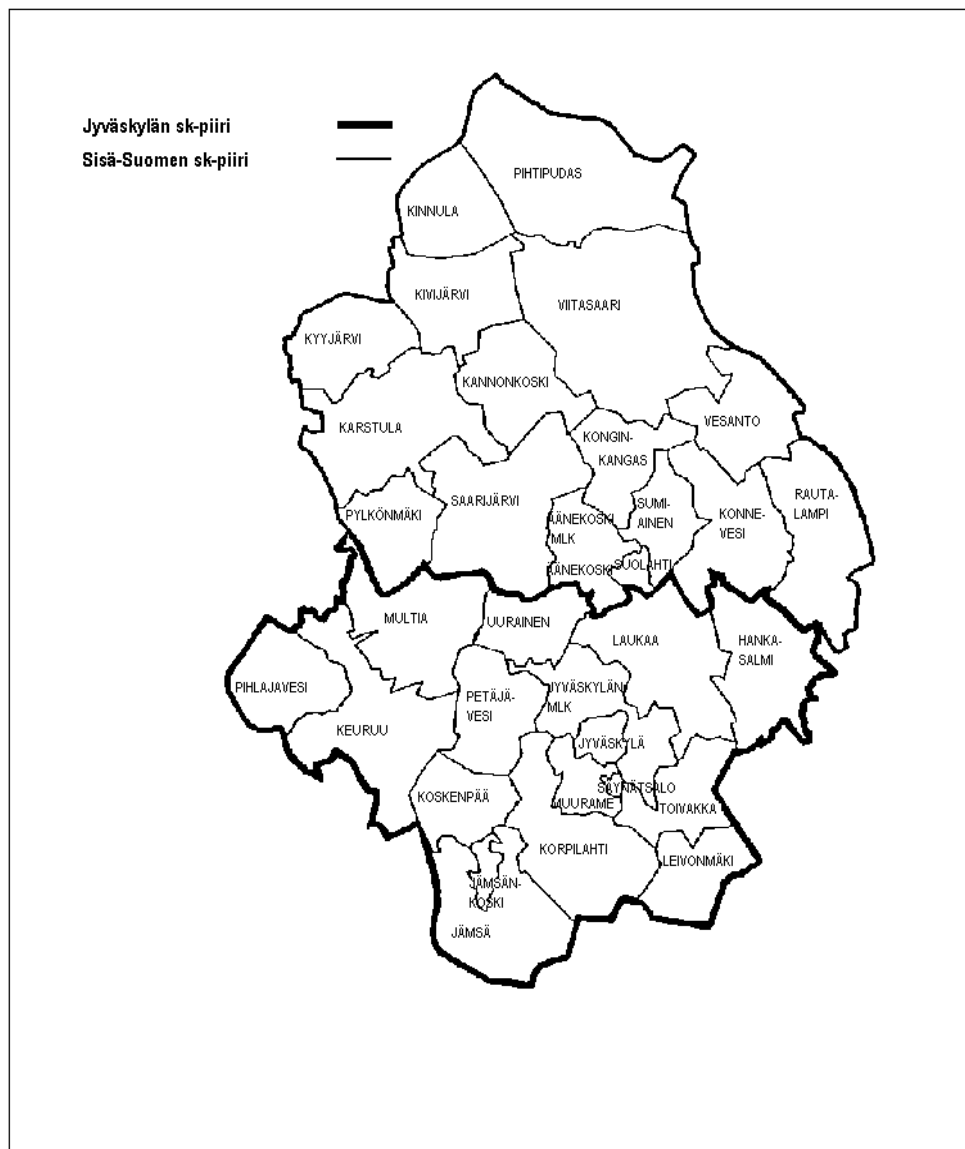
Visuri 1996: Visuri, Pekka, Valvontakomission aika. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Vuorenmaa 1996: Vuorenmaa, Anssi, Kenttäarmeijan kotiuttaminen. Teoksessa Sodasta rauhaan, toim. Kronlund, Jarl. Suomen Sotahistorian Komission julkaisuja. Helsinki.

Väyrynen 2006: Väyrynen, Tarja, Valtioiden sisäiset konfliktit ja rauhaanpalaamisen ongelmat. Rauhantutkimuksen teoreettiset ja eettiset lähtökohdat. Teoksessa Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla, toim. Karonen, Petri & Tarjamo, Kerttu. Historiallinen arkisto 124. Tampere.

LIITTEET

Liite 1. Keski-Suomen suojeluskuntapiirit 1944, kartta.

Liite 2: Keski-Suomen suojeluskuntien tekemät kiinteistöjen omistusoikeuksien siirrot.

suojeluskunta	siirretty omaisuus	vastaanottaja	siirtotapa
Haapamäki	ampumarata	Otto Kimari perh.	lahj. palautus
Hankasalmi	Salonsaaren rakennukset, ampumamaja	Maamiesseura	lahjoitus
Jyväskylä	sk-talo	Maamiesseuraliitto	myynti
	sk-talo (Kauppakatu)	K-S Museoyhdistys	lahjoitus
Jämsä	tontti, rakennukset (Mäkimatinkatu)	Yliopistoyhdistys	lahjoitus
	Kansallistalo (LS omisti puolet)	Maataloustuottajat	myynti
	Juokslahden seuratalo (LS omisti puolet)	Hevosjalostusseura	myynti
Keuruu	ampumarata	Metsästysseura	lahjoitus
Korpilahti	Joensuun sk-talo, Suojakallion sk-talo	Vanhan Korpilahden Kotiseutuyhdistys	lahjoitus
Laukaa	sk talo Saralinna (LS omisti puolet)	Maataloustuottajat	lahjoitus
	amp.rata vuokramaalla	Metsästysseura	lahjoitus
Leivonmäki	sk-talo Suojarinne, urheilukentän maat	Urheiluseura Pyry	lahjoitus
Multia	sk-talo	Maamiesseura	lahjoitus
Muurame	tonttimaat	Maamiesseura	lahjoitus
	ampumamaja	maj. Viljo Aro	lahjoitus
Petäjävesi	osuus seurataloon	Nuorisoseura	lahjoitus
Toivakka	sk-talo Vakkalinna	Nuorisoseura	lahjoitus
Uurainen	sk-talo Seurala	Nuorisoseura	lahjoitus
Kannonkoski	sk-talo Vartiolinna	Kannonkosken Terveystalosaatiö	lahjoitus
Karstula	sk-talo	Yhteiskoulun kann.yhd.	lahjoitus
	Kimingin kyläosaston sk-talo	Karstulan kunta	lahjoitus
	amp.rata rakennuksineen, hyppymäki	urheiluseura Kiva	lahjoitus
Kinnula	sk-talo, urheilukentän maat, 2 amp.rataa	Maamiesseura	lahjoitus
Kivijärvi	sk-talo Suomela	urheiluseura Kivekkäät	lahjoitus
Konginkangas	sk-talo Koivula	Manttalikunta	lahjoitus
	matkustajakoti/kahvila Lottala (LS omisti puolet)	Ida Niemelä	myynti
Konnevesi	sk-talo	Maamiesseura	lahjoitus
	Istumäen kyläosaston sk-talo	yksiyiset henkilöt	lahjoitus
Kyyjärvi	sk-talo Rientola	Kyyjärven kunta	myynti
Pihtiäpudas	sk-talo, ampumarata	Pihtiäputaan Säästöpankki	myynti
Rautalampi	sk-talo, amp.rata, hyppymäki, asuinrakennus (kaikki vuokramailla)	Keskikoulun kann.yhd	lahjoitus
Saarijärvi	sk-talo	Yhteiskoulun kann.yhd.	lahjoitus
	osuus hiihtomäkeen	urheiluseura Pullistus	lahjoitus
Sumiainen	sk-talo Harjula	urheiluseura Kunto	lahjoitus
Suolahti	Kukkula Oy:n osakkeet	Yhteiskoulun kann.yhd (115 kpl), srk.yhd. (2), yks.yrittäjäyhd. (2)	lahjoitus
	amp.rata, amp.maja, suksimäki	Suolahden Urheilijat	lahjoitus
Vesanto	sk-talo Suojala, amp.rata	Vesannon Urheilijat	lahjoitus
	Vesannon seurojentalo Oy:n osakkeet	Mieskuoro (107 kpl), Hevosystäväin seura(107)	lahjoitus
Viitasaari	Elokuvatalo, amp.maja, osuus urh.kenttään (kaikki vuokramailla)	Yhteiskoulu Oy	lahjoitus
Äänekosken mlk	sk-talo Suojala (LS omisti puolet)	Metsänhoitoyhdistys	myynti
Äänekoski	tontti	Manttaalikunta	lahjoitus
	tontti	Eric Westerlund	lahjoitus

Lähde: Jyväskylän sk-piiri (T17586 kansiot 12 ja 13), Sisä-Suomen sk-piiri (T17588 kansio 49). Lakk. sk-järjestön selv.pesä. KA; Kylmä 1986a, s 235.

Liite 3: Keski-Suomen suojeluskuntien valtiolle siirtynyt omaisuus.

suojeluskunta	kiinteä omaisuus, arvo (noin)	käteisvarat (noin) mk	arvopaperit	irtain (noin) mk
Haapamäki	Suojalan tontti, vuokrattu Suoja Oy:lle 50 vuodeksi, kirjanpitoarvo 50 000 mk	600	Urheilukenttä Oy:n osakkeet 55 kpl, yht. 5500 mk	
Hankasalmi		920		
Jyväskylä		30		
Jämsä	Amp.maja vuokramaalla, 10 000 mk	330		
Jämsänkoski		1620		
Keuruu		2530		
Korpilahti		490	Obl. 2 kpl, n. 2000 mk	
Koskenpää	Urh.kenttä 4000 mk, amp.maja vuokramaalla 20 000 mk	1260	Pirtti Oy:n osakkeet 25 kpl, yht. 2500 mk	
Laukaa		500		1400
Leivonmäki		810		
Lievestuore		1600		
Multia		670		
Muurame		5650		
Petäjavesi		300		
Pihlajavesi	Sk-talo ja a-rata rakennuksineen 387 000 mk	64 350		21 700
Toivakka	a-rata 13 000 mk			
Vihtavuori		860		
Äänekoski		120		
Yhteensä		82 640		23 100

Lähde: Selostus kirjanpidon mukaan valtiolle siirtyneestä sk-järjestön omaisuudesta Jyväskylän sot.piiirin alueella. Lakk. sk-järjestön selv.pesä 18.4.1945, T17586 kansio 12; Selostus kirjanpidon mukaan valtiolle siirtyneestä sk-järjestön omaisuudesta Suolahden sot.piiirin alueella 14.4.1945. Lakk. sk-järjestön selv.pesä, T17588 kansio 49. KA; Kylmä 1986a, s. 238.

Liite 4: Keski-Suomen Lotta Svärd -osastojen tekemät kiinteistöjen omistusoikeuksien siirrot loka-marraskuussa 1944.³²⁴

Lotta Svärd - osasto	siirretty omaisuus	vastaanottaja	siirtotapa
Jyväskylä	Lotta-kahvila	Jenny Kalmari	myynti
Jämsä	Kansallistalo (sk omisti puolet)	Maataloustuottajat	myynti
	Juokslahden seuratalo (sk omisti puolet)	Hevosjalostusseura	myynti
Korpilahti	Lotta-kahvila	Vanhan Korpilahden Kotiseutuyhdistys	lahjoitus
Kuusa	Lotta-maja	Marttayhdistys	lahjoitus
Laukaa	Saralinna (sk omisti puolet)	Maataloustuottajat	lahjoitus
	Kuntalan kahvitupa (vuokrahuoneisto)	Aseveliyhdistys	lahjoitus
Leivonmäki	Lotta-kioski	Sylvi Junttimäki	luov. velkaa vastaan
Multia	Korsu-kahvila	Lyyli Valkeisenmäki	myynti
Pihlajavesi	Kanttiini	Nuorten krist. yhdistys	lahjoitus
Rutalahti			
Urainen	Lotta-kahvila	Marttayhdistys	lahjoitus
Vihtavuori	Lotta-kioski	Laila Räisänen	myynti
Sisä-Suomen piirihohtokunta	Lotta-Kukka	Kerttu Eiramo	myynti
Kannonkoski	Lottatupa-kioski	Marttayhdistys	lahjoitus
Karstula	Lotta-kahvila	Karstulan osuuskauppa	myynti
Kinnula	Lotta-maja	Maamiesseuran maatalousnaiset	lahjoitus
Konginkangas	Lottala (sk omisti puolet)	Ida Niemelä	
Pihtipudas	Lotta-kioski	MLL Pihtiputaan osasto	lahjoitus
	Alvajärven kyläosaston Lottala-talo	Maamiesseura	lahjoitus
Saarijärvi	Lottala-kahvila	Marttayhdistys	lahjoitus
Suolahti	tontit	Yhteiskoulun kann.yhd.	lahjoitus
	Lotta-maja	Suotalo Oy	lahjoitus
Vesanto	Lotta-kioski, toinen rakenteilla oleva	Marttayhdistys	lahjoitus
Viitasaari	kahvilarakennus	Yhteiskoulu Oy	lahjoitus
	Kahvimaja	Edith Laine	lahjoitus
Äänekosken mlk	sk-talo Suojala (sk omisti puolet)	Äänekosken metsänhoitoyhdistys	myynti
Äänekoski	Lotta-talo (vuokramaalla)	Laura Vallas	myynti
	Lotta-kahvila	Maija Järvinen	myynti

Lähde: Lotta Svärd Jyväskylän ja Sisä-Suomen piirien ja paikallisosastojen aineisto. Lotta Svärdin arkisto. KA.

³²⁴ Ei sisällä kyläosastojen erikseen lahjoittamaa/myymää omaisuutta, ellei paikallisosasto ole kokouksessaan käsitellyt sitä.

Liite 5: Lotta Svärd Jyväskylän piirin raha- ja arvopaperilahjoitukset marraskuussa 1944 sekä valtiolle heti tilinpäätösten jälkeen siirtyneet varat.

Lotta Svärd - osasto	suurimmat lahjoitukset, mk	kaikki lahjoitukset (noin) mk³²⁵	valtiolle siirtyneet varat (noin) mk
Jyväskylän piirijohtokunta	Ukonniemen inv.koti 1,3 milj.; SNH ³²⁶ 500 000; K-S Naisten Huoltorahasto 511 000	2,4 milj.	56 100
Haapamäki	Martat 70 000; Haapamäen Suojan kann.yhd. 25 000; Urheilukenttä Oy 20 000; MLL 20 000	192 000	16 500
Hankasalmi	Huoltotyö 45 000	45 000	15 100
Jyväskylä	Jkl:n Naisten Huoltorahasto 600 000; SNH 200 000; invalidit 50 000	930 000	6600
Jyväskylän mlk			58 000
Jämsä	Huoltotyö 50 000	50 000	500
Jämsänkoski			1200
Keuruu	Kansallispiiritti Oy 50 000; rahastot lahjoitettiin suunniteltuihin kohteisiinsa 380 000	430 000	77 400
Korpilahti	Kotiseutuyhd. 10 000; kummilapset 12 400	76 400	1400 ³²⁷
Koskenpää	Kustaa Vuolle-Apiala 15 000; huoltotyö 2000	17 000	300
Kuusa	Siirtoväen huolto 85 000	86 000	
Laukaa	Huoltotyö 6000	6000	8900 ³²⁸
Leivonmäki			54
Lievestuore	Huoltotyö 60 000	60 000	6900
Multia	Sankaripatsasrahasto 20 000; maamiesseuran naisosasto 10 000	37 000	50 500 ³²⁹
Muurame	Huoltotyö 71 500; maamiesseuran naisosastot 27 000	112 500	
Petäjävesi	Huoltotyö 40 300	42 300	
Pihlajavesi	Nuorten krist.yhd. 60 000; nuorisoseura 40 000; kummilapset 20 000	165 000	6300
Rutalahti			300
Säynätsalo	Huoltotyö 55 000	55 000	
Toivakka	Nuorisoseura 7700	7700	2800
Vaajakoski	Huoltorahasto 20 000; kummilapsi 7200	27200	3700
Vihtavuori	Vihtavuoren Pamaus 10 000	17 800	

Lähde: Lotta Svärd Jyväskylän piirin ja paikallisosastojen aineisto. Lotta Svärdin arkisto; Jyväskylän piirin ja paikallisosastojen aineisto. Lakkautetun Lotta Svärdin selvitysmiesten arkisto, T20137 kansiot 83, 84. KA.

³²⁵ Ei sisällä kyläosastojen itsenäisesti tekemiä lahjoituksia eikä palkkoina tai palkkioina maksettuja summia. Yhteissumma muutenkin vain suuntaa-antava.

³²⁶ Suomen Naisten Huoltosäätiö.

³²⁷ Sisältää Korpilahden, Muuramen ja Säynätsalon osastojen valtiolle siirtyneet varat. Osastot kuuluivat samaan nimismiespiiriin, joka huolehti kootusti palautuksista.

³²⁸ Sisältää Laukaan ja Vihtavuoren osastoilta valtiolle siirtyneet varat.

³²⁹ Sisältää Multian ja Petäjäveden osastoilta valtiolle siirtyneet varat.

Liite 6: Lotta Svärd Sisä-Suomen piirin raha- ja arvopaperilahjoitukset marraskuussa 1944 sekä valtiolle heti tilinpäätösten jälkeen siirtyneet varat.

Lotta Svärd - osasto	suurimmat lahjoitukset (mk)	kaikki lajoitukset (noin) mk ³³⁰	valtiolle siirtyneet varat (noin mk)
Sisä-Suomen piirijohtokunta	Sisä-Suomen Huoltosäätiö 50 000 + jäännösvarat; huoltoavustukset 150 000; SNH:lle invalidirahasto ³³¹ ; K-S Kansanopisto 30 000 (arvopapereina)	280 000 + invalidi-rahasto	
Kannonkoski	Kannonkosken Terveystalososätiö 19 000	21 600	400
Karstula	Yhteiskoulun kann.yhd. 200 000; huoltotyö 55 000	255 000	83 500
Kinnula	Kummilapsi 2000; Sotainv. Velj.liitolle jäännösvarat 2200	4200	
Kivijärvi	Sotaorvot 24 000; invalidit 10 000 (obl.)	35 000	500
Konginkangas	Sankaripatsasrahasto 10 000; kummilapsi 6000; SNH:lle jäännösvarat 24 600	30 600	
Konnevesi	Sankaripatsasrah. 10 000; krist. Nuorisotyö 4000; invalideille jäännösvarat	14 000 + jäännösvarat	
Kyyjärvi	Sankaripatsasrah. 30 900	30 900	
Pihtipudas			6500
Pytkönmäki	Sankarihauta 6500; MLL 3000	9500	700
Rautalampi	Huoltotyö 39 400; NNKY 75 000; Sankaripatsasrah. 20 000	144 400	21 300
Saarijärvi			12 200
Suolahti	Huoltotyö 80 000; Seurakuntayhd. 100 000; Suolahden Urheilijat 64 000 + Kukkula oy:n osakkeet 74 kpl; Yht.koulun kann.yhd 20 000; Kukkula oy 82 000 (osakkeet)	403 000 + Kukkula oy:n osakkeet	12 400
Sumiainen			100
Vesanto	Aseveliyhd. 50 000; huoltotyö 3000	53 000	3000
Viitasaari		³³²	15 100
Äänekosken mlk	Invalidit 10 000; sotaorvot 10 000; sankaripatsasrahasto 5000	25 000	130
Äänekoski	Invalidit & sotaorvot 100 000; Työväenopisto 10 000; SNH:lle jäännösvarat 70 000	192 000	

Lähde: Lotta Svärd Sisä-Suomen piirin ja paikallisosastojen aineisto. Lotta Svärdin arkisto; Sisä-Suomen piirin ja paikallisosastojen aineisto. Lakkautetun Lotta Svärdin selvitysmiesten arkisto, T20137 kansio 113. KA.

³³⁰ Ei sisällä kyläosastojen itsenäisesti tekemiä lahjoituksia eikä palkkoina tai palkkioina maksettuja summia. Yhteissumma muutenkin vain suuntaa-antava.

³³¹ Suomen Naisten Huoltosäätiö (SNH); Invalidirahaston suuruudesta ei ole tietoa.

³³² Viitasaaren paikallisosasto toimi tehokkaasti kyläosastotasolla, mikä selittää osaksi sitä, ettei paikallisosasto tehnyt varainlahjoituksia. LS Viitasaaren paikallisosasto, yhteenveto paikallisosaston ja kyläosastojen omaisuusratkaisuista. Lotta Svärd C952. KA.